

Szépirodalom

Szeles Judit: Előkészületünk	5
Makáry Sebestyén versei	7
Viola Szandra versei	10
Vida Gábor: Sóskút hotel	13
Oberczián Géza: Vadakat terelő juhász	20
Borsodi L. László versei	27
Debreczeny György versei	31
Fellinger Károly: Szalmaláng	34
Simó Márton: Gerzson szép délutánja	36
Medgyesi Emese: Hegyen innen, völgyön túl	52
Borcsa Imola: A tolmács	57
Soós Amália versei	62
Ungvári László Zsolt: Kettős kapocs az emlékezés időtlenségében	64
Szente B. Levente: (Szelíden)	68

Literata Hungarica

Borcsa János: Pályakép Boér Gézáról	69
---	----

Ködoszlás

László Attila: Száz év után. Gondolatok Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolájáról (1899–1919)	89
---	----

Ujjlenyomat

Jankó András: Nem csak ugródeszka (Beszélgetés a gyergyóditrói származású Fülöp Tamással) I. rész	123
---	-----

Szemle

Borcsa János és Zsidó Ferenc Ferenczes István <i>Veszedelmekről álmodom</i> című könyvéről	157
Olvasólámpa (Pilinszky János, Simon Márton, Markó Béla és Sántha Attila könyvéről)	171
Előfizetők listája	181
Diák pályázat 2019	194

E lapszámunkat Köteles Róbert Pál munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Borsodi L. László (borsodilaszo76@gmail.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balazssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Lövétei László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegyero
Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Szeles Judit
ELŐKÉSZÜLETÜNK

*kofferban szalonna
két kiló kenyér
(Domonkos István)*

JÚLIUS

Az időjárásjelentésben
a napi átlaghőmérséklet 10-15 fok,
éjszaka fagy is lehet, eső, borult idő,
ezért a legfontosabb a két váltás
meleg, vízálló ruhanemű,
a kényelmes és strapabíró bakancs,
alpinista hálósák, extra gyapjútakaró.

Ahogy Amundsen írta a déli sarkkörü naplójában,
a legénység ruházatára nagy gondot kell fordítani.
Ő nem is engedte meg, hogy az expedíció résztvevői
maguk szerezzék be a ruhákat,
hanem egy horteni szabóval csináltatta meg azokat.

Fontos még, hogy a hátizsákban legyen
tűzgújtáshoz való gyufa vagy kovakő és tapló,
valamint nyírfakéreg;
a szúnyogok ellen a Heyerdahlnál
már jól bevált dzsungelolaj ajánlott,
kés, zseblámpa, két kiló rozskenyér,
füstölt szalonna,
és az autóstoppoláshoz nélkülözhetetlen törülköző.

SARKI BETEGSÉG

A sarkkörön túl más a levegő összetétele.
A hegyek teli vannak hegyikristályokkal,
a fjordok lazaccal, delfineekkel,
fókákkal és tengeri vidrákkal.

A levegőben egyesével és párban is
fehérfarkú rétisasok kövöznek.
Az a kevés erdő, ami a hegyek lábát borítja,
törpenyírből és fenyőből áll.

Az ember szervezete rákapcsolódik
egy más jellegű, magasabb rezgésszámra,
megváltozik a testhőmérséklet, a pulzusszám
és az agy által keltett elektromosság.

Ezt sarki láznak nevezzük.

De csak akkor érezzük már magunkat betegnek,
amikor elhagyjuk a sarki területeket.
Hazaérve egy alacsonyabb rezgésszámú környezetbe,
testünk még mindig a sarki lázban ég, és azt érezzük,
elhagy az erőnk, lángol a testünk,
hőmérővel ki nem mutatható a láz,
mégis szédülünk, és levegő után kapkodunk,
mintha a legrosszabb influenzavírussal lennénk megfertőzve.

Pihenni kell, talán napokig, hetekig, s lehetőleg vízszintesben.
Figyelni kell, hogyan kavarog-áramlik a forróság a test energiapályáin,
s hagyni kell, hogy megtalálja a helyét a sejtjeinkben.
Nyomon kell követni az energia áramlását,
s ha az leülepedett, lehet elkezdni a tervezést,
az előkészületeket a következő sarkkörön túli expedícióra.
A kés, a két kiló rozskenyér, a szalonna, a tűzszerszámok, a zseblámpa...

2019. Svolvaer, Norvégia

Makáry Sebestyén

ÖBÖL

A másfél-két méteres víz alján
sűrű, tengeri füvek.
Amíg leér a lábam, gyalogolok. Csak a hullámok
fénytörése és a felület változó csillogása
zavarja az átlátást. A vízhez
érintem az orromat, a felszín
a felület feszültségétől
kisimul, tisztán látszódnak a füvek, végtelen
kiterjedésük, a két lábfejem,
és 3-4-5 méterenként, egyenletes
szórásban a nagy, tengeri, egyszerű,
felfelé nyitott kagylók,
lassú vízcseréik. A kisebb vízben,
a füvek szintjétől az úgy 1 méteres mélységig
sötét, lekerekített, az emberi partvédelem ideszórt
nagyobb kövei, erős,
lemezes algatelepek nőnek rajtuk,
a lábam alatt sem törnek össze, kibújnak a lábujjaim közül,
kijjebb kavicsok, és a homok szemcseméretét idéző törmelék,
köztük csigaházak különböző fajai,
tarisznyarások. Az öbölben,
bal kézre, a derékig érő vízben
családok, ahol állok, kevesen, jobb kézre,
a nyílt tengerre néző stégeknél megint,
ott mélyebb a víz, a stégekről ugrálnak.

A KIKERICIS

A kikerics kezdet.
De ahelyett, hogy az ősz kezdetét jelentené,
az, hogy már augusztusban kinyílik,

épp hogy elbizonytalanítja a kezdet pontszerű fogalmát.
Szétnyíló bimbójában az őszi, az őszi,
a sárgászöld, megbarnult rothadásról alkotott
fogalmunkat pattintja szét.
Csak azt kell megértenem,
mi nyílik bimbójából.

Egy barátom egyik rég használt beceneve Kikerics volt.
A vele való megismerkedésem 5 éve kezdődött.
A kikerics Colchicum. A Colchicum (teljes nevén Colchicum autumnale),
Médiára és egy a miénknél ösztönösebb, természethez
közelebb álló világra, a barbár Colchisra utal, ahová még
elérünk ősszel, és ahonnét
Médeia élet fölötti hatalma is ilyenkor
hozzánk elér. Nem vagyok képes elviselni
ennek a nőnek a közelségét, pedig nem
csak colchicin van a szemeiben. Kikerics barátomat is
ennek a colchicinnak a fényében láttam.
Télen nincsen a colchicinnak fénye.
Hogy már egy éve nem találkoztunk, nem befejezés.
A kikerics nem csak kezdet. Az októberre elnyíló virágok
tavasszal termést hoznak. A megtermékenyített magot,
miután az – a fagyok ellen – a föld alá húzódott, a tavasszal kihajtó
akár 25-30 cm-s visszás tojásdad levelek (melyek
a nyár közepére majd leszáradnak) megérlelik,
és kiemelik toktermésében
a föld alól, ha nem ássák ki a gumóját,
hogy főzetet készítsenek háziállatainknak
a természetközeli népek,
hogy a bundájukat bekenjék
rüh, kullancs ellen,
máskülönben
senki nem nyúl hozzá, pedig
fiatal kontyba tűzve jól mutat,
és vonzó, és a lélek öröme,
ameddig örömmel tépik,
és nem félnek a színeitől.

GÖRCS ÉS KÉREG

Nem hatalmasodik el, és nem enyhül.
Növekszik a törzsben, a törzssel. A kéreg szemérmes. Csak a törzs növekedése feszíti túl azon, ami még elviselhető.
Először a görcsök helyein, a dudorokban reped meg, majd a repedésekből, a fajra jellemzően, hosszanti irányban felszakad, és ezt nevezzük a kéreg fejlődésének, hogy kinyílik a teste, és előbb vékonyan, majd a tucatjával szélesedő évek sávjában a kéreg alatti meztelen fonat is látszik, ami nem szakad fel, legfeljebb megszikkadnak a szálak, de feszes fonatuk görbülete, mint térd- vagy könyök- vagy arccsont-kitüremkedés, nem árul el többet, mint testrészeket a görcsről, amiről a kéreg se, bár a görcs nyitja szét, nem tud.
Az megmarad a fának.
Az csak a növekedésében és a szélben való mozgásában: ott se több, mint szokatlan.
Nem a görcsről, nem a kéregről, de egy intuitív észrevételt, ha rendszeresen visszajárnánk, könnyedén tehetnénk, ha találnánk magunkban bármit, amiről ezt a visszajárást meg tudnánk jegyezni, az arccsontokat, a könyököket, a térdeket, vagy csak a kérget, egyszerűen a kéreggel foglalkozni, mert a szem se alkalmas rá, hogy mögé lásson, viszont, ha a kéregre néz, az már nem hagyja úgy elemelni a tekintetet, hogy itt csak letört egy ág, itt csak megcsavarta egy szél még csemetekorában.

Viola Szandra
A TÖRZS SZABÁLYAI

Minden az apály és a dagály
törvényei szerint történik,
mint a csillagok áradása a nyálunkban
és az epéből lett tavasz,
a mi nevetésünk feketébb a kannibálokénál,
és kisárgállik belőle fogunk, a csontarany.
Homokkal mossuk tisztára.
A liánok kiáltása felnő a fák
legmagasabb ágaihoz,
az ég az eljövendő,
a föld a már megtermett jelen,
aki dagálykor kihajózik, az a
jövendőbe hajózik ki,
és aki tizenhárom nap után vissza tud
térni, az nem halt meg,
aki utána jön haza, már hiába,
nem fogadjuk vissza.

EGYIDEJÚLEG

Egy idős pincér szervírozta
hosszúnyakú üvegben a bort,
és szívószálat is hozott hozzá,
a sarokban a molett hölgy
egyidejűleg arról kezdett beszélni,
hogyan az idő
olyan lassan nő, mint a haj,
de olyan könnyű is:
egy csettintés levágni,
mint egy copfot.

Egy bizonyos Langerné
éppen akkor csettintett nyelvével,
mert eszébe jutott, hogy
inna még valamit,
a sarokban a fiatalabb párok
úgy ölelték egymást,
találomra, mint a fogason egymás
hegyire-hátára akasztott kabátok,
a sálak, akár a nyelvek,
s a nyelvek, akár a hattyúk
ölelkező nyakai
a mennyezeten,
melyre pontosan mindezzel egyidőben
nézett fel az öreg pincér,
aki a bort hosszúnyakú üvegben...

TÁJAKBAN

Mindig rosszkor csuktuk be szemünket,
a fényképről mindig lemaradt
vagy a fejünk vagy a lábunk...
Rossz fotók, amiket vagy kidobsz,
vagy emléküik halványul el...
csak a táj: az visszavonhatatlan,
a testből többé nem szökik ki az emlék,
az ismerős táj képe ott marad a génekben is.

A hegyek íve, levél szegélye,
miért pont ez marad meg?
Egy ág formája, amit kezeden tartasz,
s nem kezédé,
a folyó, amit hosszasan néztél,
s nem a szemed.

Nem meri magát egészben mutatni a szerelem

még a fényképeken sem,
részletek kellenek neki;
helyek, tárgyak...
Tulajdonképpen hogyan is lehet helyeket szeretni?
És vajon viszontszeret-e a táj?
Kitárul-e jobban, ha beleképzellek,
vagy szégyenlősen visszahúzódik a horizontba?

Kimondani ritkán tudom...
de mindig te jutsz eszembe,
ha sétálok a Hármashatárhegyen,
tiéd a Margit híd,
a Városligeti-tó,
a piliscsabai kilátó
és neked adtam a Kálvária-dombokat.
És, ha elutazom, tiéd lesz a Canal Grande,
a Szent Márk tér és
szemben a legszebb sziget,
és ha hazajövök, a kertem minden zegzuga.
Feltámadsz a fűszálakban,
az égen a húsoból kanyarítják ki a felhőket.
Csak te lehetsz a tóban a mélység,
a kútban az összes kívánság.

Más főzne rád,
vagy szép, hosszú leveleket írna,
én a tájakkal szeretlek.

Vida Gábor
SÓSKÚT HOTEL

Egészen unalmas szakmai konferencia volt, amelyeneket sorozatban rendeznek, mert van pénz rájuk. Ha sok ilyenben vesz részt az ember, és némileg őszinte, már nem tudja pontosan, hogy mi volt a szakmája, vagy mi lehetett volna. A cél pedig nem az, hogy – mint a rossznyelvek mondták – a vendéglátó ipar jövedelmeit a tudományra költött összegekből pótolják, hanem az, hogy a tudósok néha kimozduljanak a laboratóriumból vagy a dohos egyetemi falak közül. Ezáltal nem csak a vérkeringésük élénkül, hanem olyan kollégákkal is kénytelenek találkozni, akikkel másként semmi szín alatt nem váltanának szót vagy ne adj’ isten levelet, bár többnyire árgus szemmel figyelik, nehogy valaki megfogalmazza és publikálja egyik-másik titkos ötletüket. A tudósok egyformák, mondta a konferencia házigazdája. Alacsony és köpcös vidéki politikus, aki sokak meglepetésére folyékonyan fel tudta olvasni a beszédét – *prima vista*. Pár évvel ezelőtt ez még komoly erőpróba volt neki, jegyezte meg az egyik magas, karcsú, rekedtes hangú, tudósok között csinosnak ható hölgy félhangosan. Valaki zavartan köszörülte a torkát, mások mosolyogtak, egy akadémikusjelölt szúrósan megnézte magának. Csak a politikus nem hallotta, ő lelkesen folytatta, mert a tudósok szerinte megegyeznek abban, hogy a haza, haladás, emberiség, kibontakozás, demokrácia szavak mind jól illeszkednek a habitusukhoz, bár ezt nem így mondta pontosan. Öreg Zánót utóbb arra emlékezett a jegyzetfüzete alapján, hogy a politikus szép szavakat csatlakoztatott a tudomány művelőinek közös tarkójához. Kicsit hájas, kicsit őszes volt ez a tarkó, kivéve a csinos hölgyé, aki erős szálú haját feketére festette, téglavörös csíkokkal szabdalt kardiánt viselt, és amint lehetett, kivonult a szálloda elé cigarettázni.

A konferenciákat olyankor rendezték ezen a komor hegyvidéken, amikor a nyári turistaözön már lejárt, a síszezon viszont még nem kezdődött el. Az eső pedig se nem kezdődött, se nem végződött, hanem egyenletesen hintette magát, szinte hangtalanul, szürkén, fenyegetően, mint aki el akar nyelni mindent: szállodát, tudományt, autóbust, gépkocsit meg sóhegyet. Zánót akkoriban éppen leszokott a cigarettá-

ról, mondván, hogy a rákra valót már elszívta, de a bagósok mindig érdekesebb dolgokról beszélnek, mint az absztinens kollégák – a fene tudja, miért, és nincs az a tudományos vizsgálat, amivel ezt megnyugtatóan cáfolni lehet. Közben okos tanácsokkal szolgált azoknak, akik a leszokást fontolgatták, vagy meg is próbálták, de hiába. Rejtély, hogy mit keres komoly társadalomtudós emberek zsebében olyan lapos üveg, amelyben nem csak szagtalan dán vodka és illatos Calvados lötyög, hanem skót meg ír viszki, és bűdös szilvórium is, ami aztán a konferencia plenáris ülésén a székek és asztalok között felfedezőútra indul. Komótosan elér minden szegletet, mint a kitiltott cigarettafüst, ahogy az emigráció irodalma vagy a száműzöttek lelke is hazatalál – előbb vagy utóbb. Valami hasonlóról szolt a konferencia, a közelmúlt-ról, a jelenről meg a történelemtől, meg hogy a sok szakember ezt kutatja, módszeresen és fáradhatatlanul, vagy éppen a módszerben kételkedve, mikor elfárad. Zánót, mint általában, nem is tudta, mit kellene kutatnia, nem írt dolgozatot, tanulmányt, nem akart felszólalni, nem vágyott akadémiai pontokra, de tudta más évekből, hogy jól főznek, és a büfében összegyűl pár érdekes, ritkán látott arc, akik elmesélik, miről kellene szólnia ennek a konferenciának, ha... Itt egy zárójel nyílt, és amikor a hosszú körmondat után bezáródott, már mindenki tudta, miért nem szólhat arról. Mert akkor mi a fenéről beszélnének a büfében vagy a csöpögő eresz alatt, kékre fagyva, topogva, esküdözve, hogy ilyen üres, szócséplő tanácskozássra soha többet...

Első este volt jó megérkezni, mikor csak gyülekezik még a társaság, kivált azok sietnek, akik messziről jönnek, mert az ős bizonytalan évszak a hegyvidéken, és nem akarnak elkésmi. Ilyenkor még nincs szakmai vita, mindenki józan, mintha csak egymás kedvéért kerekedtek volna fel, találkozni. Nem is tud hajnal előtt véget érni, vagy amíg a büfé be nem zár. Csapkodva és felháborodva szokott a testes szóke asszonyosság elviharzani, neki gyerekei vannak otthon, és családja. Ezek a vén tudósok is csak olyan barmok, mint az összes férfi, ez szokott lenni a végkövetkeztetése, viszont a drágább vermutok, martinik és viszkik ilyenkor szoktak elfogyni, szezomban mindenki sört iszik és olcsó borokat. Nem csoda hát, hogy a délelőtti megnyitón még a disztíngvált hölgyek is enyhén karikás szemmel, bosszús arccal, ködös tekintettel hallgatták a sötét öltönybe bújt politikust, aki a haladásról meg a társadalmi kutatások fontosságáról olvasott fel, és a vidék nagy

szülötte, egy Amerikába szakadt fizikus mondatával zárta beszédét. Zánót ezt a mondatot a maga számára azzal helyettesítette, hogy *a hagyóának kétszer annyi génje van, mint az embernek*, ebből mégsem az következik, hogy okosabb az embernél, de még az sem, hogy finomabb.

A kardigános, fekete hajú hölgy nem vett részt az esti megmozduláson, arra sem emlékezett Zánót, hogy mikor érkezett és kivel, mintha mindig is az összképhez tartozott volna. Legutóbb is meg szeretett volna ismerkedni vele, de nem sikerült. Eszternek hívták, talán szociológus, mindig szélsőséges elméleti megközelítésből szól a dolgokhoz, alig ismert munkákra és nevekre hivatkozik, mintha köteles volna mindenki azokat legalább olyan jól kezelni, mint ő. Aztán hogy a jovialis akadémiai levelező tagok figyelmesen és értetlenül hallgatják végig, legyintve leül, és egy cigarettát kezd morzsolgatni a zsebében. Túl kevés a nő ezen a pályán, ez is egy korszakalkotó megállapítás volt, amit Zánót úgy jegyzett fel, hogy *túl kevés az okos és csinos nő ezen a pályán*. Egy pillanatig tétovázott, hogy ezt Durkheimnak vagy Max Webernek tulajdonítsa, aztán eszébe jutott Gilles Deleuze. Gonosz vagyok, mondta halkán maga elé, vagy suttogta inkább, senki nem figyelt rá, mert senki nem figyelt senkire. Eszter doktornő félrefordította az okos fejét, fülében megmozdult a smaragddal díszített ezüst függő, finom metszésű állát feltámasztotta, kicsit felfelé kunkorodó, hegyes orra gunyorosan mutatott egy ablakra, orrcimpái megremegtek, mintha máris a cigaretta füstjét érezné. *Ahol a mérhetőség véget ér, egy másik világ kezdődik, talán még ember, talán már nem*, írta Zánót, és alig hallhatóan suttogott maga elé. Arra gondolt, ahogy a szagok bejárják a termet, úgy kellene ez a mondat is utat találjon magának.

Később valami unalmas előadás közben ellenállhatatlan késztetést érzett, hogy egy jelentéktelen filozófiai részlethez hozzászóljon, mert Arisztotelész a *Nikomakhoszi etikában* nem pontosan azt mondta, amit az előtte szóló, és minden bizonnyal nem is arra gondolt. Egy kis hajcihó kerekedett ebből, az elnök is érezte, hogy messzire visz ez a vita, nem is erről volt szó. Zánót biccentett és leült, de azonnal került egy másik okostojás, aki folytatta, és mintha az egész terem megörvendett volna annak, hogy végre valami általános, elvi hangoskodásban lehet részt venni. Hamarosan ebéd is lesz, a büfében kávé, sör, bor, kint az esőben az eresz alatt cigaretta. Eszter szinte egészen hátrafor-

dult, nem nézett ugyan a Zanót szemébe, de a zakója hajtókáján meglátta az enyhén kifeslett gomblyuk szélén fityegő cérnaszálat. Ketten vagyunk bajkeverők, mondta ez a pillantás. *Jobb-e vajon a hagyma az embernél?* – jegyezte fel Zanót. Ennyit a mérhetőségekről. Nem olvasta végig az *Etikát*, unalmasnak találta, ám volt egy tanára, aki olyan érzékletesen tudott beszélni az elvont filozófiai kérdésekről, hogy néha még ma is azt hiszi, ért hozzá. Amikor felidézi a kimért, halk beszédét, tényleg úgy érzi, mintha egy széles attikai éjszaka borulna rá, minden érthetőnek tetszik, ám hiába keresi a megfelelő részeket a művekben, valahogy semmi sem olyan. Mi hát a jó? És nem tudta a választ.

Mire sötét este lett, az igazán elszánt tudósok a létesítmény kertjében ácsolt, filagóriaszerű építményben állták körül a rostélyt, amelyen két mogorva, egymásra feltűnően hasonló szakács pácolt húsokat és kolbászokat sütött vacsorára. Az edzettebbek, akik valamikor hegyi túrákon sajátították el a társadalomkritika akkor még tiltott gyümölcsnek számító alapjait, a csirkeszárnyak illatától meg a savanyú rizlingtől oly ékesszólóan kezdték szidni a fennálló rendszert, rendet, kormányokat, mint hajdanán, mert a világ szemmel láthatóan megint abba a sötét kátyvaszba tart, a káoszba és az örületbe. És hogy ezt egyesek statisztikai táblázatokkal igazolják, mások filozófusokat lapoznak, megint mások az öreganyjuk térdekalácsára esküsznek, az tulajdonképpen mindegy is. A csirkecomb sült át a legnehezebben, mondta Zanót, és az egyik szakács pillantását látta megállapodni magán, végre egy okos mondat, de aztán megértette, hogy Eszter áll mellette, a kezét fázósan a kardigánja ujjába dugta, szája sarkában az elmaradhatatlan cigaretta, készül éppen leesni a hamu róla, és mintha nagyon régóta beszélgetnének már. Őt bámulta önfeledten a szakács. Akár a nagyapám, gondolta Zanót, az szívta mindig így a cigarettát. Ilyen kövér miniszterelnök még sosem volt, mondta Eszter valamivel hangosabban, mint ahogy eddig beszélt, de a szakács megsokallta az ellenzéki gondolatokat, és rávágta, hogy: de bizony volt, mégpedig Churchill! Egy pillanatra csend lett, majd Eszter felvihogott, mint egy kamaszlány, hirtelen elfordult, és kiejtette szájából a cigarettát. Erősen karolt Zanótba, és elvonszolta a tüztől. Nincs ennek férje, mondta bosszúsán a szakács a másiknak, hogy mindenki hallja, se gyereke, vágta rá a kolléga, és legyezni kezdte a parazsat. A húsok sercegve siettek sülni.

Két gyermekem van, mondta Eszter még mindig vihogva, egy fiú és egy lány, a férjemet megöltem, felfüggesztett életfogytiglant kaptam, felaprítottam konyhakéssel, betettem egy bőröndbe, és a kertünk végében levő sós forrásba süllyesztettem, hogy ne küldjön tartásdíjat, és ne emlegesse, mekkora áldozat ez a részéről. A két szakács úgy tett, mint akik ezt már nem hallják, de feszülten figyeltek minden beszéd-foszlányra, és összenéztek. Zanóték pedig elindultak gonoszul, ki a tűz fényköréből a fenyőfák sötét vonala felé. A kitartó szemerkélés hamar eltakarta őket, az egyik szakács még utánuk szól, nehogy egy medvébe fussanak, bár nyilván ennek örült volna leginkább, de lehet, hogy az a másik volt. Közben a nő egyenletes hangon mesélte, hogy mennyire gyűlölt mindig iskolába járni, mégis egész életében iskolába járt meg tanult. Sovány voltam az undortól meg a szorongástól, mondta. Most kövér vagyok, igen, bizonykodott. Zanót szembefordult vele, hogy na, mint egy fosznideszka, ha oldalról, ha szemből nézi, de nem mondta. És akkor látom a gyerekeimet, hogy semmi nem köti le őket, semmi az égadta világon, még a szex sem, ezek lázadni is lusták. Vedd csak el a telefonját, meglátod, milyen rebellis lesz, mondta Zanót. Nem, nem én találtam ki ezt, olvastam valahol.

Egy öreg fenyőfa alá értek, Zanót pontosan tudta, hogy a legnagyobb eső után is mindig van alatta egy zsebkendőnyi száraz hely, éppen annyi, hogy két ember megállhasson cigarettázni, vagy le is üljön. A szállodát sárgászöld ködgomoly zárta magába, tompa zeneszó hallatszott, kutyák ugattak, valahol nagyon messze sípolt és kattogott egy vonat. Diákkoromban ilyen helyre mindig csókolózni vittek a fiúk, mondta Eszter. Én az anyámat öltem meg, mondta Zanót, mint aki nem érti, nem is akarja hallani a célzást. Idegmérget adagoltam neki már kisgyerekkoromtól, az utolsó adagot akkor kapta, mikor elváltam a feleségemtől. Feldaraboltad, élénkült meg Eszter, és vihogott hozzá, mint aki füvet szív. Persze, konyhakés, utazókosár, sós-kút a kert végében, káposztanyomtató kövek, ahogy errefelé szokták. Menjünk, igyunk valamit, mert idefagyok, mondta később, és szinte futva indultak a tűz felé, nagyon szorították egymás kezét, akkora pecsétgyűrű volt a nő ujján, mint egy boxer, meleg volt az ezüst, jéghideg a kő. Rúgjunk be, mondta Eszter, közben elképesztő mennyiségű csirke-szárnyat tömött magába, többen is kíváncsian nézték, mégiscsak ő volt a legszebb az egész konferencián. Falánk vagyok, mint egy ellenzéki

szociológus, mondta, és csak evett, evett komolyan, lopva körbenézett, hogy mennyi van még, lehet, nem is lesz elég.

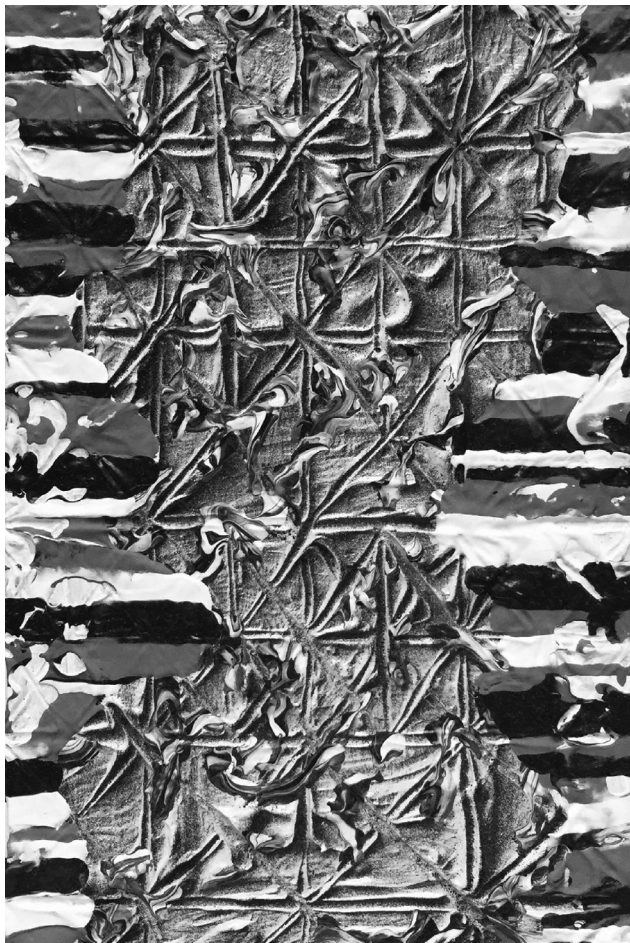
Rúgjunk be, mondta Eszter vacsora után, és berúgtak istenesen. A konferencia hátralevő része ezzel telt. Zánót olykor kinézett az ablakon, ha fény volt. Néha lebotorkált sörért vagy kávéért. Rúgjunk be, mondta Eszter, és mesélte közben az életét, mondta, mint a vízfolyás, mintha egy jól betanult regényfolyam szekvenciáit próbálná összefűzni. Igen, a szerelemről kellene többet tudni és kevesebbet beszélni, pedig csak képmutatók vagyunk, a ráncaink helye már születésünk előtt az arcunkon, mindig ez az örökös hazudozás meg a hiányok leplezése, hiszen amennyi szeretet kell egy embernek, annyi az egész világon nincs. Mindig ezek a hiábavaló mérhetőségek, és hogy akkor érdemes-e belefogni, mindig ez a latolgatás, a félelem, nem is értem. Úgy múlik el az élet, hogy semmit sem értünk belőle. Hogy érthetnénk azt, amit nem élünk, és hogy élhetnénk meg azt, amit nem értünk? Következő életemben költő leszek és versenyló. Én pedig egy szép nő, mondta Zánót. Ugyan, azt ki kell érdemelni, mondta Eszter, és lassan kijózanodtak. Vége lett a konferenciának.

És képzeld el, hogy a kurva barátnőim itthagytak, mondta Eszter a szálloda előtt, szinte sikított, bár ő is érezte, csak megjátszott hisztéria ez, amikor még mindig nem akarta elhinni, hogy amit az ajtó alatt becsúsztatott fecnire írtak, az igaz. Nem hallatszott a kopogtatás, mert nem is kopogtak, mondta. Én hallottam, de nem nyitottam ki, füllentette Zánót. Kurvák, mondta Eszter, és felnézett az égre, egyenesen hullott az eső az arcába. Ugyan, csak irigykednek, mosolygott Zánót, és belekarolt. Le kell hát sétálni gyalog a faluba, megmutatja közben azt a sóskutat, amelyben egyszer egy ikerpár elsüllyesztette a feldarabolt apjukat. Évekig keresték az öreget a rendőrök, de nem akadtak a nyomára, a fiúkat nem súgta be senki – ez itt ritkaság. Aztán a vízben elkorhadt a koffer, amibe tették, és feljött az egész a felszínre. Nem, nem voltam ott, amikor megtalálták, de ismerem az ügyvédet, aki felsorakoztatta az összes enyhítő körülményt, hogy ahhoz képest olcsón megússzák.

És, kérdezte Eszter. És mi, válaszolta Zánót. Anyjuk volt ezeknek? Úgy látszik, nem. Mi lett velük? Semmi, azóta már szabadultak.

Nem félsz ezektől a történetektől, kérdezte Eszter megborzongva, és valami csodálkozás vagy szánalom ült a szemében, amikor már jó

messze jártak attól a kerítéstől, ami mögött látszania kellett volna a sósokútnak, de nem látszott. Azért mesélem el, hogy ne csak én féljek. Menjünk vissza a szállodába, mondta Zanót, amikor kisilabizálta, hogy órák múlva lesz csak busz. Keressünk egy másikat, mondta Eszter, vagy inkább igyunk valamit...

- x - (akril, vászon, 10 x 15 cm, 2018)

Oberczián Géza

VADAKAT TERELŐ JUHÁSZ

L assan felszakadozik a köd. Jobban kivehetők a fák kontúrjai. Sűrű, csenevész erdő vesz körül, sehol egy út vagy ösvény, csörtetek valamilyen irányba, csak egyvalami biztos, mindig felfelé tartok. Lankás a hegyoldal, de hosszan emelkedik, a gyors tempótól zihálva szedem a levegőt, a számból kicsapó hideg pára összekeveredik a köddel, mintha én lihegtem volna tele a tájat. Izzadok, türelmetlenül, kapkodón haladok, a nedves avar meg-megcsúszik a talpam alatt, figyelni kell, hová lépek, ha nem akarok elesni. A sűrű belém kapaszkodik, ágak, tövisek tépnek, lassítanak. Dőlve-hajlongva keresek felfelé vezető utat. Időről időre megállok, erőltetem a szemem, hátha átlátok a ködön, jobb felől mintha besütne a nap. A beszűrődő fénytől még valóságosertlenebb lesz az egész hely, misztikus, idegen. Megborzongok.

Tudni akarom, mi van a csúcson, de nem tudom, miért.

Egy pillanatra megállok megint, fülelek, a fák csúcsain átfütyül a szél, a megmaradt száraz leveleket zörgeti, ettől baljós, zajos csend üli a vidéket. Nyugtalanító. Varjúcsapat károgását hallani a magasból, de a madarak láthatatlanok a ködben. Felnújtom a kezem, hátha be tudom tájolni, merre szállnak, de akkor azonnal elhallgatnak.

Megrezzen mellettem az avar, gyíkra gyanakszom, de rájövök, ilyen hidegben ez lehetetlen. Apró árnyak, erdei egerek surrannak a nedves levelek alatt, itt-ott kivillan a barnás hátuk egy-egy pillanatra. Óvatosan megyek tovább, nehogy rájuk lépjek. Mellettem jönnek, nem maradnak le, kisebb egérsereg vesz körül. Kényelmetlen, nem tudom, mire számíthatok tőlük, inkább megpróbálom elhessegetni őket, intésemre kitágítják a kört, de tovább kísérnek. Oldalt lépek párat, követnek, bárhová megyek. Én mutatom nekik az utat. Márpedig én felfelé tartok, bármi történjen is, gondolom, fel a csúcsra. A magabiztosságom megcsappant, de továbbra is a céloom felé haladok.

A hátam mögött ágak csapódnak. Ijedten kapom oda a fejem, egy szarvas követ nagy nyugalomban. Hatalmas agancsa akkora, mint egy kisebb gyümölcsfa, szimmetrikus, pont, mint egy mesekönyvben.

Mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne, ő is megáll, ha már én is, lecsippent néhány megbarnult levelet egy bokor ágáról, figyelmesen rág, mint akinek más dolga sincs. Közben engem néz. Talán arra vár, mit fogok most tenni. Eszembe jut, hogy az óriási agancs egy csapásával leteríthet. Aggodalmasan indulok el újra, lassabban, óvatosabban, hogy halljam, mit csinál. Komótosan lépdel a nyomomban. Idegesítő helyzet, kezd inamba szállni a bátorságom. Aztán az egerek surrogása is beindul, észre sem vettem, hogy ők is megálltak.

Nem merem feltenni a kérdést, hogy mit keresek én itt?

Menet közben úgy veszem észre, egyre világosabb van, de a vékony köd kitar, még nincs elég meleg ahhoz, hogy felszálljon. Tűnődöm, milyen napszak lehet. Mindenesetre már látszanak az árnyékok, az enyém balra nyúlik hosszan, ezek szerint a nap alacsonyan jár, hajnal lehet vagy alkonyat. Inkább hajnal, döntöm el. Akkor talán a szarvas is elmegy aludni, reménykedem, elvégre éjszakai állat... Mikor visszanezék rá, azt hiszem, káprázik a szemem. Már ketten vannak, egy tehén is csatlakozott. Rágnak, néznek engem, várnak. Tűnjetek el, suttogom megrendülten, integetek is, erre egyet-kettőt odébb lépnek, de tovább csipegetik a rügyeket a kecskerágóról.

Egy mókus ül felettem a fán. Eszébe sincs menekülni, érdeklődve szemlél engem és a szarvasokat. Ez nem természetes, gondolom, ezeknek nagy ívben el kéne kerülniük engem. Állítólag az erdei állatok az ember szagától is rosszul vannak, most meg egész körbevesznek. Szelídek, érthetetlenül. Nagy trappolással vágok neki újra az emelkedőnek, hátha... A mókus ugrál ágról ágra, a szarvasok csörtetnek a nyomomban, az egészszet az egerek surrogása színezi. Felettem újra kezdik a varjak. Roppant kényelmetlenül érzem magam, fokozom a tempót, bár nem hiszem, hogy az állatok ettől lemaradnának. Nő a zaj, mintha egy egész csorda járna a nyomomban.

Tudom, hogy a csúcs még nagyon messze van, de nem tudom, honnan tudom. Eszembe jut, hogy visszafordulhatnék, elbizonytalanodom. Nem emlékszem, honnan jöttem, csak az egyre biztosabb, hogy a csúcsra tartok. Fogalmam sincs, visszafelé biztonságosabb-e.

Egy vaddisznó van a sarkamban. Ez már tényleg veszélyes, félek. Remeg a hangom, mikor rákiáltok, hogy takarodjon. Hátrál néhány lépést, de követ, igaz, ettől kezdve nem közelít. És a többiek sem, a

szarvasok mögött-között egy egész kondányi disznó vonul velem. Ezzel eldől, nincs más út, mint felfelé.

Változik az erdő, fenyők váltják a lombos fákat, elmaradnak a tölgyek, bükkök, juharok, égerek, hatalmas erdeifenyők között haladunk. Itt megint nagyobb a sötét, a fenyőlomb jobban összezár, eltűnnek az erdőből a cserjék, az aljnövényzet, viszont puha fenyőtűágyon lépdelünk, a csorda trappolása tompa pufogásra változik, az egerek surranása szinte nesztelen, a mókus jókorákat ugrik fáról fára, túlévelését zúdítva a nyakunkba. Már épp kezdem megszokni a helyzetet, mikor a varjak gyorsan, bőszen rikácsolva cikázni kezdenek a magas, csupasz fatörzsek között. A fekete madarak alig látszanak a ködös félhomályban, de egyre közelebb köröznek hozzám, arcomat meg-meglegyinti a szárnycsapásuk szele. Az egyik lecsap, felkap egy egeret, erős csőrével összeroppantja. A véres tetemet leejti, utána zuhan, felcsippenti újra, leejti megint, ezt ismételteti... Nem értem, a varjak nem is vadásznak, mi bajuk ezeknek, lázasan rohangálnak a gondolataim, még sosem voltam ennyire bizonytalan. Eddigre több varjú is szerzett egeret, és ugyanezt csinálják. Az egerek szoros körbe vonnak, mintha megvédeném őket. Ha intek, szétrebbennek, az egerek és a varjak is, majd újra összeállnak, jönnek velem. Hadonászással próbálok a varjakat távol tartani, több-kevesebb sikerrel.

A csúcs még messze van, jut eszembe, és különben is, mit érdekelnek engem az egerek, oda kell érnem, lehetőleg még világosban... Reménytelennek tűnik, hogy valaha felérek.

Medve! Atyaég, itt egy medve kicsivel előttem, a hatalmas farát látom, ahogy ring felfelé menetben, mellette bocs üget, jókedvűen kerülgeti a fákat. Akkor a nagy az anyja lehet, gondolom, s elborzadok. Az anyamedvék nagyon veszélyesek. Most hátranéz, nem tudom eldönteni, rám-e vagy a bocsra, de úgy látom, véres a szája. Megtorpanok, menekülnöm kell, futni visszafelé, keresztül a vaddisznókondán, a szarvas rudlin, mert időközben ők is sokkal többen lettek, az őzeken, akik csatlakoztak hozzájuk, és ki tudja, miféle állattömegeken át, akik egy ideje követnek. Lehetetlen áttörni ezen a csődületen, előttem a halálos veszély, szívemben jeges félelem. Megbénulok, a szívem ver, mint a kalapács, ez már pánik. A medve ágaskodik, két hátsó lábán egyensúlyoz, átölel egy fát, talán fel akar mászni. Elképzelni sem tudom, miért. Pár ugrással a földre sodor valamit, szájába kapja, és a

bocs felé iramodik. Egy kis darabot otthagyni neki, a többivel felém tart. Kétségbeesetten keresek kapaszkodót a mellettem álló fán, de túl magasan kezdődnek az ágak, esélyem sincs. Több száz vadállat vesz körül, és egy medve tart felém. Remélem, gyors lesz, és nem fog fájni...

Egy farkas morgására térek magamhoz, éles fogai a szemem előtt kalimpálnak, ahogy az arcomat nyalogatja. Az árnyékom mellette áll, és simogatja a nyakát, talán ezzel tartja féken. Megijedni sincs erőm. Ahogy körülnézek, több farkast is látok, egy friss, még párolgó meleg dögön marakodnak, egyik-másik nyakig belemászik, tépi, nyelés nélkül habzsolja a húst. Erről eszembe jut, hogy fázom, éhes vagyok, és kimerült. Egy szép fiatal őzbak a zsákmányuk. A többi őz, szarvas remegve, topogva áll kicsit hátrébb, a szél pont rájuk fújja elesett társuk húsának szagát. Az árnyékom elrángatja a farkast az arcomtól, elereszti, az azonnal a döghöz rohan, enni kezd. Az árnyékom felemel valamit a földről, és a kezembe adja. Ismerős érzés, mikor keze a kezemhez ér. Mint amikor egyek vagyunk, bizonyos pontokon összenőve. Képtelen vagyok visszaemlékezni, mikor szakadt el tőlem, biztos, amíg nem voltam magamnál. Lépes méz. A medve hozhatta, talán tudta, hogy éhes vagyok. Édes, de nem ízlik. Azért harapdállok még, érzem, hogy visszatér az erőm. Felettem egy lidérc lebeg. Mosolyog rám, ettől olyan, mintha le akarná harapni a fejem. Rettenetesen félek. Odébb kúszom, ő mozdulatlanul függ ugyanott. Egyszerre nagy nyugalom száll meg, feladom, már mindegy, ha vége, hát vége. Valószínűleg ilyen a halál.

Feltápáskodom. Még messze a csúcs, mondom fennhangon, mire nagy mozgolódás támad. Azt kívánom, bár a lidérc eltüntetné a dögöt, abból egyen, engem hagyjon békén. Mire végiggondolom, a döglött őzbak feláll, és a többiek közé szalad. Kissé billegve, kábultan ugyan, de szemmel láthatóan jól van.

Megindul a sereg. Az egerek kört alkotnak körülöttem, oda nem lép be senki. A varjak magasan szállnak, némán. Rájövök, az irányt mutatják. Rengetegen vagyunk, dübörög a föld a lépteink alatt. A medvék – azóta többen lettek – törik az utat, mögöttük én az egerek gyűrűjében, azután a többiek, már megszámlálhatatlan állatfaj vonul velem.

Kiérünk a fenyvesből, törpefenyők között kerengünk, majd ezerféle zöld színt mutató havasi legelőkön emelkedünk, itt kőszáli kecskék,

zergék is csatlakoznak szép számban, sziklákon mászunk, mormoták mutatják a biztonságos ösvényt. A köd kitart, de senki nem tágít, nem hogy fogynánk, egyre többen jönnek.

Fogalmam sincs, mi vár odafent. Egyfajta kényszer ez, hogy felérjek, gondolom, a múltba vész, honnan indultam és miért, de fel kell érnem, valami ösztön hajt, elmélkedem, mint ezeket az állatokat itt.

Havat taposunk, nedves, csúszós havat, a levegő lehült, bőrünkbe mar a szél, fázom, bukácsolok. Az árnyékom beszél valakivel, és egyszerre egy nyuszt kúszik a nyakamba. Kellemes meleg. Talpak, paták keltette dübörgésben mászunk egyre magasabbra. Az oxigén ritkul, egyre nehezebben kapok levegőt, többször meg is kell állnom.

Egy pillanatra a szél elfújja a ködöt, feltündököl az ég, egy villanásra úgy látom a hegyet, mint egy lépcsőházat. Sziklák meredélyén kapaszkodunk. A csúcs nem látszott, de hiszem, hogy ami ott vár, azért érdemes küzdeni. Ez a rengeteg oktalan állat nem követne hiába. Fellelkesülök, integetek, nagyobb tempóra ösztökélem a csordámat, az állatok élénk ügetésbe kezdenek. Végül én nem tudom tartani velük a lépést, elbotlok, és félek, hogy a paták alá kerülök. Az árnyékom kézen fog, felrángat, megment. Gyors ügetésbe kezd, húz magával.

Az emelkedő egyszerre lankává szelídül, majd síkra vált. Lassul a menet, az eleje szinte áll, a körülöttem lévő állatok egész közel kerülnek, az egerek által körém szótt kör összeszűkül, félek, egy nagyobb lépéssel eltipornám őket, hát egyhelyben toporgok, végül megállunk. A lidérc felröppen a fejem fölül, körülnéz, látom az égen, a varjak is egyhelyben köröznek. Az árnyékom hozzám lép, és a fülembé súgja: megérkeztünk!

Nagyon ünnepélyes pillanatok következnek, az állatok körbevesznek, várakozástelten néznek rám, tekintetükben gondtalan derű. Megérkeztünk, mondom fennhangon, itt vagyunk a csúcson, ide igyekeztünk, és megcsináltuk! Köszönöm, barátaim, nehéz volt, de elértük a célt. Volt, hogy egymás torkának estünk, volt, hogy csodát kellett tenni, olyan is volt, mikor elcsüggedtünk, de kitartottunk, barátaim, itt vagyunk, élvezzük hát küzdelmünk gyümölcsét! Sosem voltam nagy szónok, de most elégedett vagyok, szélesen mosolygok. Felidézem, mennyire féltem a medvéktől, az elején még a mókustól is, most pedig százával tartom szóval a legváltozatosabb vadakat...

Magasztos hang zúg fel. Fellebben a köd, mint egy színházi függöny, hatalmas fény árasztja el a fennsíkot, elvakít. Az árnyékom ünnepélyesen mellém lép, átölel, majd engedelmesen hanyatt fekszik a köves talajon. Nem mondom, jó érzés ismét árnyékot vetni, ezentúl másképp fogok ránézni, hisz nemegyszer megmentett, jobban tudta, mit kell tenni, mint én, akihez tartozik.

Mikor visszanyerem a látásomat a vakító fényben, látom, mennyien zsúfolódtunk össze viszonylag kis helyen. Rengeteg ember, de nincs ismerős arc, és mind fölött függ egy-egy lidérc, kicsi vagy nagyobb, ádáz vagy vicces, átlátszó vagy színes, meztelen vagy díszesen öltözött, sokfélék, mint akikhez tartoznak. Komótosan lebegnek, nem mozdulnak a választottjuktól.

Emberek és állatok vegyesen álldogálnak, tanácstalanul hunyorogva nézelődnek. Van, aki körül pár tehén legelész, van, aki sólymot tart a karján, mások körül előfordul néhány szarvas, őz, mormota, valaki bagollyal jött, de olyan is akad, aki a pórásra kötött kutyájával mászott fel ide, vagy macskát tart a karján. Egész messze, a fennsík túlsó végén látok egy hasonlóan nagy állatseregletet, mint az enyém. Átfut a fejemen, hogy nem ugyanolyan teljesítmény egy házimacskával felsétálni, mint több száz erdei állattal érkezni. Ha a saját teheneit hajtja fel valaki, netán a kutyájával szagoltatja ki a helyes ösvényt, abban mi a nehéz? Ehhez képest hány buktatón, életveszélyen kellett áttörnöm a seregletemmel? Mégis ugyanitt vagyunk, és ugyanúgy ácsorgunk? Nem értem, miért, de nagy-nagy csalódást érzek.

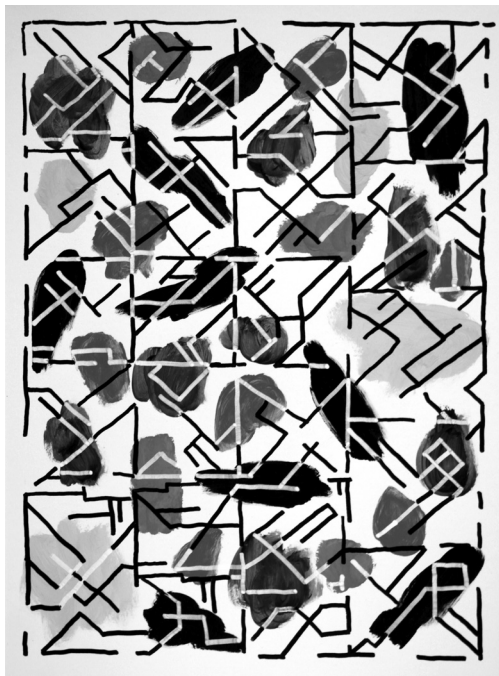
Óriási a zsúfoltság, szinte mozdulni sem lehet, emberek, állatok kezdenek összekeveredni, egy fáradt öregasszony kotlóssal a karján leült, és eltiporta egy ló, amelyik megriadt egy kutyától, ami acsarkodott egy medvére... Most sebesülten fekszik, de nem jutok a közelébe, nem tudok rajta segíteni. Látom, hogy szenved, talán haldoklik, de lehetetlen hozzá kerülnöm. Alig látható kis lidérc lebeg fölötte, lassan eloszlik, mint a lehelet. A saját lidércemnek intek, segítsen most is, mint az őznek, nem mozdul. Nem tehetek mást, elfordulok, hogy ne lássam a szenvedését.

A tömeg megindul a fény irányába, látom, ahogy az egy-két vagy néhány állattal érkezettek az élre törnek, míg a nagyobb állatseregletesek hátra szorulnak. Mire a magasztos hang másodsorra is megszólal, még el sem indultunk. A fény kihuny, a köd visszaereszkedik,

ugyanolyan hideg van, mint azelőtt. Végignéznék a tájon, vajon csökkent-e a zsúfoltság, de a köd mindent eltakar. Csak az öregasszony üveges szemét látom. A kotlósa valaki más sereglétéhez csatlakozott azóta.

Az árnyékom alig dereng a félhomályban, fázósan fekszik a láb- és patanyomok között a fagyos sziklán, reszket. Felé biccentek, mintegy megerősítést kérve, jól döntöttem-e. Ugyanabban a pillanatban vissza is biccent.

Feltartom a kezem, integetek, állataim körém gyűlnek. Visszamegyünk, mondom, reménytelen itt fent, elég is volt belőle ennyi, nem igaz? Megnézzük, mi a helyzet ott, ahonnan jöttünk. Bólogatnak, lábam körül zizenés, az egerek körbevettek, elindulunk lefelé. A varjak fölöttünk repkednek, mutatják az irányt. A medvék ringó farának látványa elszongít. Újra van remény.

10A (akril, krétapapír, 30 x 40 cm, 2018)

Borsodi L. László
A FIAM MA MEGTUDTA...

*„Csak azt ne mondjátok,
hogy az angyalok is ti vagytok!”*

(Borsodi Balázs)

megtudta ma megtudta a fiam
hogy nincsen nincsen mikulás
és hogy angyal sincs jaj nincs angyal se
mert hogy tudna berepülni
a csukott ablakon a mikulás
ráadásul hosszú vörös kabátban
műszakállal öregen és nagy zsákkal
de legalább angyal lenne
ha már a mikulás mese legalább angyal
de nincs jaj nincs angyal sincs
az angyalok is mesék mesék
csak anya van és apa van
kiderült minden ma minden kiderült
hogy ők a karácsonyfa az ajándékok
kitervelői megvásárlói szobába lopói
kiderült ma kiderült hogy
hogy ők az angyalok
hogy vannak és nincsenek
és mégis vannak angyalok angyalok

tudta meg a fiam ma
de nem érti nem tud belenyugodni –
sír és kacag sír és kacag
nem érti nem érti nem érti
hogy van ilyen közel egymáshoz
sírás és kacagás és miért
miért hazudnak évekig a felnőttek

MI ATYÁNK KI VAGY

úgy szeretnék imádkozni
ahogy te tanítottál
ahogy a Bibliában írja
ahogy az ősatyák a papok
ahogy dédanyám nagyanyám
úgy szeretnék de ki ez a mi
ki vagy te és hol vagy
mondd hol vagy ha vagy
hol keresselek mert tudni akarom
akarom tudni hogy vagy hogy
hallgatásodból egy kicsit feladsz értem
mert látod jól látod hogy kereslek
hogy én itt vagyok és kivagyok
nem rád rád nem nem soha nem
hiszen akkor nem szólítanálak
nem zavarnálak nem karcolgatnám
a közönyöd nem szaporítanám a bajodat
csak imádkozni szeretnék meg szeret-
nék tanulni imádkozni helyesen imádkozni
ahogy te tanítottál mikor még szóltál
megszólítottál mikor még arcod volt és hangod
és nem hagytál fetrengeni elmerülni
a fojtogató mosogatólészürke délutánban

BÉRELT IDŐ

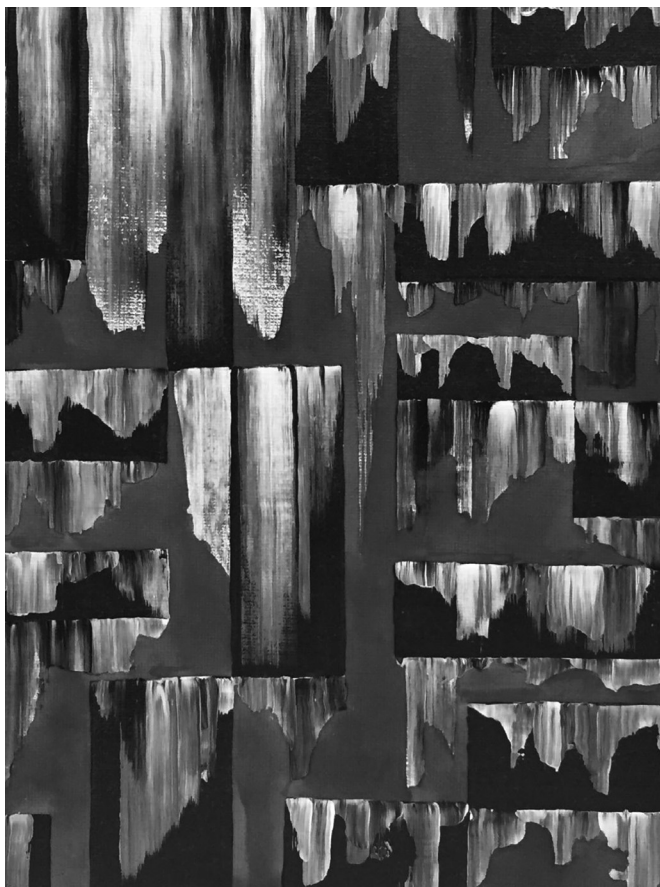
még mindenki ágyban
még mindenki alszik
nem reccsen a padló
nem kapcsoltak villanyt
nem zubog még a víz
hallgat még a gázcsap

néma a rádió
vakon néz a tévé
s üres még a konyha
nem lebben kinn a szél
béna a fák karja
fekete törzsüket
megülte köd
meztelen az utca
nem remeg a teste
barlangjában alszik
boldog még a koldus
nem bántja az éhség
és kisebzett bőrén
nem tapad meg a fény
odafent fél felhők
félbemaradt esők
csak te látod csak te
ezt a némaságot
mozdulatlanságot
mert tiéd egyedül
csak a te birtokod
tiéd a pillanat
ki a kékben bujkálsz
s aki bérbe adod
az időt ideleln

ISTEN BALJÁN

attól félek egy reggel nem mozdulsz
hiába szólítlak szólongatlak
hiába mozgatom a vállad
hiába simogatom arcodat
nem válaszolsz szemed se rebben
hallgatsz hűtlenül mint nagyanyám
mindened ránc gyűrődés horpadás

és nem tudok majd mit kezdeni
veled mert testeddel magamra hagysz
és rettegek és ordítok nagyon
míg az idő vérem felissza
s elengedve Isten balját végleg
a padlóra melléd zuhanok

– *Kék + (akril, vászon, 18 x 24 cm, 2018)*

Debreczeny György
CIPŐBEN ÉS ZAKÓBAN

Thomas Bernhard nyomán

cipőjét és zakóját levetette
valamit mindig talált
mindig kitalált valamilyen
zavaró körülményt

látta a rendetlenséget
a rendetlenséget látta
és ő rendet akart teremteni
ebből a rendetlenségből

amit régebben javításnak hívott
nem volt más mint rontás
rombolás pusztítás
megsemmisítés

valamit mindig talált
de sosem talált semmit
meg akarta teremteni
a maga rendetlen rendjét

rendes ember volt
cipőjét és zakóját levetette
nem akart cipőben és zakóban
leugrani a szakadékba

VALAMIT MONDANAK

Thomas Bernhard nyomán

mondanak valamit
az egyik pillanatban
és világosan látják
amit mondtak

a következő pillanatban
már fogalmuk sincsen
mit is mondtak
az előző pillanatban

és már nem látják
amit mondtak
nem látják világosan
és már sötétben sem látják

délre vágyik az egyik
a másik északra
a harmadik oszlopcsarnokban
pucolná sáros cipőjét

végül mégis mezítláb
indulnak el kelet felé
sötét ruhában
ledönteni az emlékoszlopokat

a saját javát szolgálja

A DÍSZTÖMEGBEN

Thomas Bernhard nyomán

pompás napunk volt nénikémmel
üldögéltünk a díszteremben
a díszötmegeben
pompásan üldögéltünk

attól félttem hogy megfulladok
abban a dísztermi levegőben
abban a díszes díszteremben
abban a pompás kórteremben

attól tartottam hánynom kell
abban a pompás díszteremben
ott üldögéltünk nénikémmel
a díszes díszötmegeben

pompás napot töltöttünk nénikémmel
üldögélve a díszteremben
ahol először hánynom kellett
s csak aztán fuldokoltam

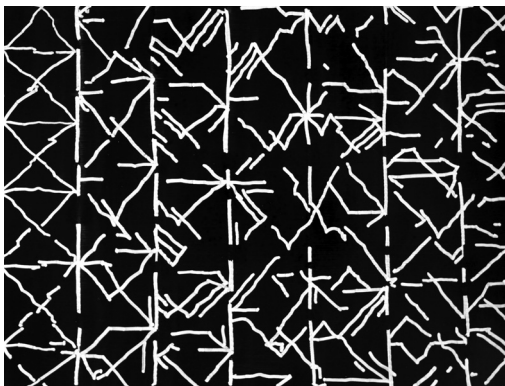
abban a díszötmegeben

Fellinger Károly

SZALMALÁNG

János a középiskola harmadik
osztályos tanulójaként, még a múlt század
nyolcvanas éveinek elején,
diáktársaival megalapította
az önművelődési, írogató szakkört,
amiből valahogy hiányoztak
a lányok, pedig szigorúan
betartották a demokratikusság elveit,
az Isten sem értette,
miért, de az Istennel meg úgy álltak,
úgy ismerték fel, hogy nincs,
mintha valami híres színészt
ismertek volna fel a tömegben,
izgatottan, arra várva, valaki
szüntesse meg elméjükben a
fiatalságukból táplálkozó,
elkerülhetetlen áramszünetet,
amire akkor került sor, amikor
lekapcsolták a villanyt,
s aminek ideje egybeesett a
lekapcsolástól a felkapcsolásig
eltelt idővel. János osztálytársai közül
szinte mindegyik fiú próbálkozott
versírással, a körhöz más osztályokból
is csatlakoztak, mígnem titkos szavazással
a Fáklyaláng nevet adták az egyesületnek,
ami ellen egy csapat fiú tiltakozásul
létrehozta a Szalmalángot,
ünnepélyesen eltűzelték a belépési
nyilatkozatukat, a meg nem született
remekműveiket, amiért János és
osztálytársai már jó előre megdicsérték őket.

A Fáklyaláng név Jánosnak sem tetszett,
ő a Csillagszóróra szavazott, de elvei
mellett kiállva, nem akart ajtóstól
rontani a saját osztályába.
János biztos volt benne, hogy
nagy tekintélynek számít,
a ballagásuk előtt az emlékkönyvében
kivétel nélkül mindenki megrendelte nála
leendő köteteit, de végül,
amikor egyik könyve megjelenésére gyűjtött,
s levélben megszólította a Fáklyaláng
fiútagjait, senki sem válaszolt,
sőt, egyikük sem jött el
egyetlen író-olvasó találkozására sem.
János azóta tudja igazán helyén
kezelné a dolgokat, szerinte a fiú
osztálytársai azért nem rendelnek
nála könyvet, azért nem mennek
el a találkozóira, mert nem akarják
leszegényíteni őt, hisz tudják,
hogy a megrendelt, kiválasztott könyvet
János úgysem engedné kifizetni,
inkább éhen halna.

2A (akril, krétapapír, 40 x 30 cm, 2018)

Simó Márton
GERZSON SZÉP DÉLUTÁNJA

Soha nem tudta megérteni, sem önmagának megmagyarázni, mi volt az oka annak, hogy férfiként majdnem mindig magányosan élt. Még fiatal felnőttként, amikor azt tartják, hogy valóban legény az emberfia, s annak idejét éli, még akkor sem törekedett túlságosan arra, hogy családot alapítson. A nők azonban mindig igen erősen érdekelték. Nagyon zsenge gyermeki mivolta idejében is folyton elképzelt magának szép néniket. Hol valamelyik nagykorúsága küszöbén járó ismerős leányzó, hol egy csinosabb boltosnő, hol az akkori egyetlen színes magazinban, a *Dolgozó Nőben* látott egyik-másik díva – talán Jane Fonda, Brigitte Bardot, esetleg Sophia Loren, akik igencsak közkedveltek és ismertek voltak a vasfüggöny innenső oldalán is a múlt század hatvanas éveinek végén meg a hetvenesek elején – foglalkoztatta igen élénken a fantáziáját. Azt mondják tudós emberek, hogy ez teljesen természetes a fiúgyermeknél. Talán ösztönös is. És úgy aludt el esténként – nem lévén semmilyen plüssállata, kabalája, kispárnája –, hogy e képzelt, távoli, szép, illatos, kellemes nőalakok ötvözetei voltak a hálótársai. Elalvás előtt, alatt, közben mindent meg lehetett velük osztani. Nem szóltak közbe, nem szakították félbe, nem terelték el a beszélgetést, csak hallgatták őt figyelmesen, esetleg helyeseltek képzeletben, és – erős fantázia jóvoltából odagondolt – suttogásokkal, puha simogatásokkal jelezték titkon egyetértésüket. Talán azért volt ez a titkos érzelmi oldal, mert sokáig egyke volt...

A valóságban – ha nem is vallotta be – mindig családra vágyott, de ahhoz megfelelő társat is szeretett volna. Olyant. Nem végzett soha igazi ön- és életpálya-elemzést. Élt. Csak úgy. De azért voltak elvárásai bőven. Igényessége azonban mindig a biztos bukást feltételezte. Minden egyes kapcsolatában valami tökéleteset szeretett volna, bár tisztában volt azzal, hogy maga sem az. Sőt! De akkor is! Mindezek mellett és ellenében is!

Voltak „nagy találkozások”, legalább tucatnyi alkalommal érezte, hogy megtalálta... Mindjárt furcsa bizsergés futott végig a testén,

kívül-belül, tetőtől talpig terült végig rajta a lúdbőrös izgalom, azonnal érezte, ha megismerkedett egy nővel, hogy túl a rideg protokollon még van-e valami. Már az első gesztusok, az első szavak után tudta, hogy valami másnak is kell történnie, mert létezik a keresett többlet, és fennáll a lehetősége annak. Annak. Annak, hogy...

Igen élénken és élesen emlékszik arra, ami még a régvolt nyolcvanas években, megboldogult gyakornok korában történt egy alkalommal, hogy elég volt az egyszerű szemkontaktus, és azonnal elkezdődött, aztán lavinaszerűen lezajlott mindaz, amihez olykor három és fél esztendő is kevés... Egyébként jól emlékezetébe véste azt a történetet is, amelyet kamaszkora felső határán hallott egyik rokonától. A történet egyébként közszájon forgott a tágabban értelmezett családban már korábban is, de akkor vált igazán hitelessé, amikor nagynénje egy ihletett pillanatban fellebbentette előtte a múlt függönyét, hogy visszaláthasson egy kicsit az elsuhant időkbe. Johanna néni büszkén ismerte el, hogy Bandikája, a sógorbácsi őt az eljegyzés előtt még csak meg sem ölelte. Azelőtt. Azelőtt, hogy. Még a kezét sem fogta meg. Elmondta – immár tiszta forrásból csurgatta – a többször is hallott történetet. Gerzson tudta, hogy annak idején ők ketten az urával majdnem naponta, vagy legalábbis hetente többször írtak egymásnak levelet, semmiségekről, látszólagosan apróságokról, de folyton-folyvást megerősítve a bizonyosságot, hogy mindhalálig együtt fognak élni majd, hogy ásó, kapa, esetleg buldózer, vagy még az sem lesz képes őket elválasztani egymástól. Bandi bácsi, akkor egy ideig még csak Kelemen közlegény – azaz: *soldatul Chelemen* a gyengébbek kedvéért – igencsak gyakran kényszerült fekvőtámaszokkal, békaügetéssel kiváltani ezeket a leveleket a káplárok karmai közül. De büszkén, kitartással vállalta a megaláztatást, mert biztos volt a kettejük dolgában. Aztán, ahogy teltek a hetek, a hónapok, az évek abban a szovjet típusú hadseregben, s maga is fennebb emelkedett a háromlépcsős ranglétrán, ami a sorkatonai pályafutás alatt elérhető volt – örvezető, káplár, szakaszvezető lett –, már egyfajta legendás irigység lengte körül. A cimborák meg voltak győződve arról, hogy biztos kapcsolata van, és valami olyan boldogság várja a leszerelést követően, amilyent ők talán soha meg nem ismerhetnek. A legénységi állomány közül legtöbben asszonyélmények nélkül váltak regrutákká felnőtt életük küszöbén, és a sor alatt lévők esztendő múltán úgy vonultak be a néphadseregbe, hogy

sokuknak még pontos képzetük sem volt arról, hogy vízszintesen vagy függőlegesen áll-e az a hasadék a fehérnépek lába között, amelyért oly sok mennyei üdvösséget, fele királyságot meg egyéb javakat költött, herdált vagy nyert el a férfinép – azaz a gyengébbik nem – a kultúrtörténet évezredei során... És: lón! Lett, ami lett. Valóban összejött nekik, Johanna néninek és Bandi bának, hiszen idestova ötven esztendeje tartott akkor az a boldog házasság...

Gerzson nem szeretett volna ilyen kapcsolatot. Valami mást képzelt el. Valami viharosat, amely váratlanul születik, hogy aztán teljes mértékben megváltoztassa az életét... Amely, ha nem is örökérvényű, de olyan nyomot hagy, mint évezredek során sziklák arcán a gleccser.

Gyakornokként helyezték ki egy Isten háta mögötti ipartelepre, a nagy román alföld közepére, ahol egy útépítő vállalat gépparkja karbantartócsoportját bízták rá. Zöldfülű kezdőként nem sokat értett azokhoz az erőgépekhez, főként a hidraulikus szerkezetek voltak idegenek számára, de pár hét után belerázódott. Hamar kiismerte magát a szedett-vedett emberekből verbuvált csapatban. Volt köztük egy nemes egyszerűséggel nea' Ion, máskor meg a Colonelu' névre hallgató mester, egy kirúgott katonatiszt, akiről azt beszéltek a dolgozók, hogy ezredesi rangban szerelték le, pontosabban távolították el egy páncélos hadosztály tisztikarából, mert valami főbenjáró bűnt követett el. Senki nem tudta, hogy miféle kihágás volt, csak találgatták. Mintha valami ideológiai ügy lett volna, s tán egyéb is, ha már a politikai tiszt feleségével szintűgy hírbe hozták, de az információ homályos volt, és több változatban is forgott a brigád tagjai körében. Nem csukták börtönbe nea' Iont, de majdnem ellehetetlenítették az életét, és ezt a lehetőséget ajánlották fel számára, ahol immár civilként arra kényszerült, hogy eltöltse a nyugdíjig hátralevő éveket, hiszen nem vonatkozott rá a tiszti korkedvezmény. Nea' Ion egyébként csak ötvenéves volt, Gerzson pedig alig huszonöt ekkor. De ebben a korban ez hatalmas távlat. Több mint fél pályáiv. Úgy tekintett rá, mint öreg rókára, aki sokat látott és tapasztalt. Egyébként műszaki képzettségű volt ez a művezető, ott szunnyadt benne a mérnök is, és ráadásul kiváló pedagógiai érzéke volt. Tisztként is kiváló lehetett, hiszen könnyen szervezett, könnyedén osztotta le a feladatokat, s ha kellett, arra is képes volt, hogy sikerrel mimeltesse a munkát, de szükség esetén mindig helytálló döntéseket hozott. Ilyen káderek kellett a hadsereg-

ben anno. És ilyenekre volt szüksége a szocialista nemzetgazdaságnak. Arra is alkalmasnak mutatkozott még, ami nagyon fontos, hogy a széteső félben bevontatott gréderekbe, homlokrakodókba, úthengerekbe meg egyéb földmunkagépekbe lelket leheltessen. Pár hét után rájött, hogy nyugodtan rábízhatja magát, és süldő mérnökként neki ott nem kerül a következő három év során egyéb dolga, mint adminisztrálni, nem fog fájni túl sokat a feje, s gyakorlatilag olyanforma feladatai lesznek, mintha a titkárnő és anyagbeszerző, készletnyilvántartó és személyzetis lenne egy személyben, hiszen az elődje is ezt végezte, mígnem sikerült megpályáznia egy állást valahol a szülővárosa közelében. Gerzsonra is ilyenforma türelemjáték várt, és akkortájt éppen félidőnél járt ebben a gyakornokoskodásban.

Az egyetemi évek után olyan volt ez az állapot, mintha kétszeres számúzetésbe, duplán erős rabságba került volna, hiszen kiszakadt a diáktársak köréből, és otthonától is mintegy félezer kilométerre vetődött, olyan helyre, amely számára idegen. Mintha egy másik országban kényszerült volna élni, ahová nem kell ugyan sem vízum, sem útlevel, csak éppenséggel át kell kelni a Kárpátokon, amely nem csak vízvázasztó, hanem ma is két világot különít el. Mert a Regát, az egy dolog, Erdély pedig egy teljesen másik, olyan „valami”, amelyet hiába igyekeznek bomlasztani és átalakítani folyton, akkor is megmarad, regenerálódik, ahogy tette mindvégig az utóbbi ezerszáz esztendőben a különböző impériumok és a változtató meg a magukban is változó domináns hatások idején.

Szóval az úgy történt, hogy egy alkalommal hazafelé igyekezett a szüleihez. Épp karácsony közeledett. Olyankor holtsezon volt a telepen, a kolónián, ahogy igen stílszerűen nevezték azt a helyet, ahol az az ominózus géppark pihent, s a javítóműhelyeik árválkodtak, valahol a Bărăgan közepén. Úgyhogy minden különösebb gond nélkül ki tudott venni két hét szabadságot. Nea' Ion elvitte dubával, azzal az ósdi, munkások szállítására is alkalmas műhelykocsival a Dermedeni melletti buszállomásig, ahonnan aztán mehetett tovább, be a fővárosig, s onnan további nehézkes csatlakozások árán – két vonatváltás után –, úgy tizenkét órányi utazás után érkezhett majd haza, Újvárhelyre.

Azok a MAN típusú autóbuszokból visszabutított tyúkketrecek, amelyeket a romániai ipar valamilyen licenc alapján gyártott, vagy

egyszerűen koppintott, mindenre alkalmasnak bizonyultak, csak épp tömegközlekedési feladatok ellátásra voltak a legkevésbé jók. Tizenöt-húsz ember simán elfért az utastérben, de mégis – szükség esetén – ennek a három-négyszeresét is képesek voltak elszállítani. És láss csodát: ezek az alkalmatlanságok mégiscsak eljutottak A-ból B pontig, és helyel-közzel kiszolgálták a lakosságot, s ha nagy nehezen is, de teljesítették az elvárásokat. Egy ilyen aprócska, ám nagy feladatokat ellátó kisbuszra furakodott fel, még mielőtt abban a *vékonyfaszú* szélben teljesen átfagyott volna. Az ajtó csak akkor csukódott, ha a legutolsó fellépők – ketten-hárman összefogva – hátrább préselték a tömeget. Ez alkalommal is sikeres volt a bezsúfolódás, senki nem maradt le, és az ócska jármű sűrű-fekete füstpamacsokat eregetve lódult neki a mintegy hetven kilométeres távnak, amely a külvárosoktól elválasztotta ezt a reménytelen helyet.

Az utasmasszában kiválóan lehetett szocializálódni.

Egy foszladozó kucsmát viselő férfival ketten voltak a legutolsók. Jól begyakorolt térdmozdulatokkal bökték meg a közvetlen szomszédokat, aztán a felsőtestükkel is igyekeztek bennebb és bennebb tolni a korábban felszállt utasokat, akik talán már több órája élvezték ezt az állapotot. És láss csodát, sikerült annyi helyet kicsikarniuk, hogy fennebb emelkedhettek az első, majd a második lépcsőfokon is, olyannyira, hogy haladás iránt fordulván, akár ki is tekinthettek a koszos szélvédőn át az országútra és az annak partján sorakozó, majd elmaradozó látnivalókra... Jellegzetesen jellegtelen tájban haladtak. Nem volt még hó azon a vidéken, de sűrű dér ülte meg a gyéren felsorakozó jegenyéket, az itt-ott felbukkanó, esőtől barnult bálahalmokat és a mezőkön felejtett üzemképtelen gépeket, amelyek úgy heverték szanaszét, mintha trópusi forróság által szikkasztott tengerben feneklettek volna meg az elmúlt nyár végén, amelyet aztán hirtelen felindulásból vont hatáskörébe egy váratlan és szokatlanul fagyos évszak. Kegyetlen tud lenni a tél odalent. Gerzson elégedetten nyugtázta, hogy a dér fehér lepelként tapad rá az út mentén felbukkanó transzparensekre is, jótékonyan elfedve, kitakarva a pártot és az annak vezetőjét dicsőítő jelmondatokat. Minden zordság ellenére is barátságosabbnak és ideológiamentesnek mutatkozott a tájék. Jótékonyan csalát a látszat az emberek javára.

Egy idő múltán nagy nehézségek árán aztán megfordult a sűrű tömegben. Lassan, nagyon lassan tette meg a kilencven-, majd a száznyolcvan fokot a saját tengelye körül. Nem azért próbált forgolódni, mert megunta a látványt, hanem inkább amiatt, mert egy mögötte álló nő azon méltatlankodott, hogy nem kap levegőt, hogy megfullad, s hogy mindjárt elveszíti az eszméletét. Utálta az ilyen helyzeteket, hiszen szó sem lehetett udvariasságról vagy előzékenységről. Egyik hasonló alkalommal villant fel a tudatában akkoriban, hogy aki utazni akar ebben az országban, annak le kell vetkőznie magáról minden civilizációs „ártalmat”, minden korlátot. Valahogy olyan állati ösztönösséggel kellene viselkedni, mint sokan tették haláltusájuk során annak idején, a második világháború idején a gázkamrába zárt deportáltak közül. Ahogy fogyott a zárt helyiségben az oxigén, a legellenállóbb férfiak maguk alá gyűrve az időseket, a gyermekeket, a gyengébbeket, minden maradék erejükkel életük, azaz szenvedésük meghosszabbításáért küzdöttek. Mindnyájan fennebb és fennebb kúsztak a gúlában, foggal-körömmel tépve a húsmasszát, egyre feljebb a levegőért, hogy kiszabaduljanak a hidrogén-cianid gyilkos szorításából, és gyakran megtörtént így, hogy többen, még fél óra múltán, a szellőztetés után is életben voltak a piramis legtetetjén. Ezeket a legszerencsétlenebbeket aztán puskatussal verték agyon, vagy egyszerűen föbe lőtték, ha nem sajnálták rájuk pazarolni az irgalmas hóhérok a muníciót. Egyébként mozgó gázkamrák is voltak, idézte fel olvasmányélményeit, azok úgy működtek, hogy a kipufogógázt visszavezették a zárt utastérbe, a pléhketrecbe, ahová a halálra szántakat zárták... A fulladás éppenséggel nem fenyegette az ilyen buszokon az embert, hál' Istennek a deportálás sem, de a gettó, ha nem tudatosult is mindenkiben, igencsak létezett Keleten. Buszos-tól, bűzöstől, zsákostól, pereputtyostól, minden ócskavassal és jelmondattal, a reménytelen téli tájjal együtt zárt barakkban élt akkor ez az ország, s a túlsó meg az innenső fertálya egyaránt.

Kényszerűségében kénytelen volt elmerülni minden utas abban az illatárban, amely az összezárt hetven-nyolcvan ember testéből és ruházatából származott. Cseppet sem volt kellemes, de egy idő után meg lehetett szokni. Volt ebben az ájerben bőven fokhagyma- és gumicsizma- és petróleum- és halszag, a többnapos mosdatlanságból származó „férfiasan tökéletes” és kompakt, semmi mással össze nem téveszthető berbécsszag, pacsuliillat - vadrózsa, orgona, levendula,

együtt és külön-külön is –, amilyent akkortájt a vidéken fonnyadó tanítónők és termelőszövetkezetek pénztárosnői bocsátottak ki magukból, csersav árja – azt a hamisított konyak jóvoltából az ivós férfiak gyöngyözték elő –, ázott filc- és pufajkaszag, meg enyhe naftalin is javította az összhatást. És végül, mint jótékony szellentés, úgy vegyült el ebben a kavalkádban egy-egy olyan dezodor emléke, amilyent a hosszújaratú sofőrökre utazó örömlányok altesti munkával szolgáltak maguknak egy-egy kamion hálófülkéjében vagy egy-egy csalitasban az Isztambul–Hamburg viszonylatban haladó országút valamely titkos pihenőhelyén, valahol a Balkán és a Nyugat között, amikor épp nem figyeltek oda a Kelet smasszerei.

Az a nő, aki pár perccel korábban panaszkodott a háta mögött, és levegőért rimánkodott, talán véle egykorú lehetett. Kicsi volt és törékeny. Bóven egy fejjel alacsonyabb. Kis jóindulattal azt lehetett mondani, hogy olyan százhatvan centi magas, és teljes harci díszben – tehát a retikuljével és a benne rejlő egy-két pipereholmival, pénztárcával, esetleg manikűr-felszereléssel együtt – mintegy ötven kiló. És csodák csodája – konstatalta, ahogy jobban szemügyre tudta venni, s valamelyest a ruházatát is megnézte, hiszen nem törődve a körülötte szorongók méltatlankodó pillantásaival, igyekezett kis kört tágítani maga köré – teljesen másnak tűnt, mint a járművön utazó átlag. A szemöldöke ápolt volt. Az arcán és a szemhéján leheletnyi festék jelezte, hogy a körülmények ellenére is ragaszkodik ahhoz a többletchez, ami az önmagukkal és megjelenésükkel szemben igényt támasztó nőket jellemzi. Nem volt kövér. Nem viselt kontyot. Nem villogtak aranyfogak a szájában. És foghíj sem sötétlett a mosolyában, amikor megköszönte Gerzson helytörő próbálkozását. Jól öltözöttnek mutatkozott, s bár az idő tájt eléggé szerények voltak a lehetőségek, látszott, hogy igencsak ad magára. Úgyhogy nem hagyta abba. Kitartott elhatározása mellett. Továbbra is helyet taposott a tömegben, megragadta a kapaszkodást szolgáló vasrudat a feje fölött, s ahogy így, mereven tartotta odafent a karját, egyre elszántabban alakíthatta ki magának a diktatori kisterpeszt, úgyhogy végig tudott nézni hosszan a leányzón. A lány méltányolta is ezt a törekvést, és szép lassan, mint egy váratlanul kínálkozó menedéköbölben, mindjárt elhelyezkedett a számára felkínált tér közepén. Most már nem csak a fizikai közelség révén, hanem látható mivoltában is kezdett megmutatkozni. Nagyon nehéz egy ilyen

tömegben testi titkot tartani. Hamar konstataulta, hogy a lány nem visel melltartót. És amikor másodszor, harmadszor, illetve ki tudja hányadszor is hozzáért, a lány pillái megrebbentek, elpirult kissé, de helyzetéből fakadóan úgy vélte, mégsem mondhatja Gerzsonnak, hogy tartsa távolabb magát tőle, s ha lehet, ne kerülgesse, és ne tapogassa végig a testét, mert visítani fog. Nem mondhatta egyáltalán azt sem, hogy mit képzél, hogy hagyja abba ezt a disznólkodó, nő- és kultúrahiánytól szenvedő férfiakéra emlékeztető magatartást, hiszen épp az előzékenység szülte a helyzetet... Gerzsonról ekkor már folyt a veríték. Érezte, hogy zsebkendőt kellene valahonnét előkotornia, letörölnie a homlokát, és talán kifújhatná az orrát is, vagy legalább megvakarhatná, mert borzasztóan viszket. Talán ha segítene valaki – gondolta, de mindjárt lemondott még ennek esélyéről is, hiszen senkit nem ismert az utazók közül. Úgyhogy nem mert mozdulni, s nem akart engedni egy centiméternyit sem, mert akkor összeomlik mindjárt a nehezen felépített „kisvilág”, a lányt ismét maguk közé préselik azok az idomtalan cigánynék, és elvegyül odébb, hátul, valahol a busz legmélyén összezúfolt navétások és kofák tömegében. Ekkor a lány hirtelen megszólalt: – Rica. Mást nem mondott. Gerzson bambán nézte, képtelen volt értelmezni, hogy ez mit jelenthet. – Viorica! – ismételte, és ezzel megértette a férfival, hogy tulajdonképpen be kívánt mutatkozni. Előbb a becenevén, utána pedig teljes keresztnévvel. Meglepte ugyan a bizalom és a közvetlenség, de ez még mind kevés volt a boldoguláshoz, a testnedvektől való szabaduláshoz, hiszen továbbra is izzadt, továbbra is viszketett a homloka-orra-füle-arca egyszerre, és érezte, hogy azonnal ki kellene fújnia az orrát, mert ha nem teszi meg, akkor lehet bármilyen szép és kívánatos lány, aki itt áll mellette, akit pátyolgat ebben a tömegben, azonnal lecseppen a taknya, és akkor megöli a szégyen. Ráadásul meg összeomlik ez a védett kisuniverzum, amelyet könyökével, térdével, szétterpesztett lábával hozott létre. Nem imponálni szeretett volna az ismeretlen lánynak, akiről csak annyit tud, valamilyen Viorica, azaz az Ibolya nevet viseli, illetve azt is, hogy szép, fiatal és kívánatos, hanem demonstrálni, hogy normálisan is lehet viselkedni, és a kedvezőtlen körülmények dacára is civilizált ember maradhat a férfi. Elvégre Tarzan is udvarias volt Jane-nel már az első perctől. Nem csak a jól borotvált Johnny Weismüller, hanem az igazi vadember is... Ekkor Rica – teljesen magától értetődő módon – zsebkendőt vett elő,

végigtörölte a fiatalember arcát, majd összehajtogatta, és mindjárt szétnyitotta a virágmintás vászondarabkát, jelezve, hogy amúgy tiszta, és egyáltalán nem tépőzárás, felajánlotta Gerzsonnak, biztatva, hogy fújja ki az orrát. Nehezeére esett mozdítani a karját, de jobbját valahogy kiszabadította. Gyorsan intézkedett. Talán négy-öt másodperc telt el, mialatt a műveletet elvégezte, és még mielőtt elsodorta volna a tömeg, még mielőtt betöltötték volna a kivívott kicsike magánterületet a közelben tolongók, sikerült megragadnia ismét a vasat. A lány látható örömmel és enyhe mosollyal nyugtázta a sikert. Megszűnt a viszketés, és az orrfúvás is megtörtént.

Fogalma sem volt arról, hogy mennyi idő telhetett így el, talán egy óra is. Néha egymásra pillantottak. Néha mozdultak pár centiméternyit, lazítva a szomszédok szorításán. Testsúlyukat hol egyik, hol a másik lábukra helyezték, és folyton azon ügyeskedtek, hogy talpon maradjanak a kanyarokban, illetve olyankor, ha fékezni kényszerül a gépkocsi vezetője. Az akkori útviszonyok mellett a hátralevő mintegy hetven vagy már csak ötven, esetleg kevesebb, de végtelen soknak látszó kilométer megtételéhez szükséges idő az örökkévalóság igen fontos részének tűnt, amely alatt egy teljes világ jöhet létre, ami a kettejüké. Létre is jött... Viorica időnként arra kényszerült, hogy belekapaszkodjék. Aztán mihelyt visszaállt a normális közlekedési állapot, azonnal elengedte Gerzson, és felnézett rá, olykor szabadkozva mosolygott is. Négy-öt percenként, néha ritkábban, de kitartóan ismétlődtek ezek a helyzetek, mondjuk úgy, hogy a szituációk, s valahányszor előfordult ilyesmi, egy-egy mosoly is járt Gerzsonnak. Megszokta. Úgy érezte, hogy már régóta így utaznak, itt vannak bent a borzalmas jármű utasterében, és innen nem is kellene kilépniük soha, mert jó ez az állapot. Nem a maguk jószántából kerültek ugyan ilyen helyzetbe, de mindent elkövettek, hogy az elviselhető legyen. Közben már az sem idegesítette, hogy visszafoghatatlan, úgyszólván letagadhatatlan merevedése támadt. És tartósan. Álcázni sem tudta.

Valahogy beértek a negyedik kerület széléig, a Berceni negyedbe, ahol a helyközi buszjáratok hevenyészett pályaudvara állt akkoriban, és az aprócska jármű ontani kezdte magából a tartalmat, amely minden bizonnyal az akkori társadalom igen értékes keresztmetszetét képezte. Ha lett volna szakember, aki ezzel foglalkozik. Szociológus. Esetleg embertannal foglalkozó tudós, bár akkor a kulturális antropológia

hivatalosan nem is létezett... Gerzson épp ott tartott, perceken át azzal próbálkozott az utazás vége felé, hogy megmagyarázza a nevét legközelebbi utastársának, ha immár így, véletlenül, de igen erősen összelelegedtek. Mind mondta Vioricának, erősen emlegette Mózes egyik fiát, hogy onnan ez a héber férfinév, hogy Gershon alakban ma is előfordul, és nemcsak a zsidók, de franciák, németek, angolszászok közt is éltek, élnek Gerzsonok, hogy egyesek szerint *idegen*, hogy *jövevény* a jelentése. Viorica csak a Géza nevet ismerte. Azt Ghezának ejtette. Gerzsonból így Géza lett. És a Gerzsonnal nem foglalkozott. Miképp Bercsényi Miklóssal, a kuruc gróffal sem sokat törődnek manapság a románok, akiről állítólag az a hely kapta a nevét, ahol ismét földet értek, mihelyt kikászálódtak a szocialista ipar borzalmas terméke fogságából. Nem. Túl a személy- meg a földrajzi neveken, valami teljesen más érdekelte a lányt. Egyébként Gerzsont is. Nem vallották be egymásnak, de mindketten azt szerették volna, hogy az az állapot, amelyet a zsúfolt buszon az előző egy-két órában maguknak megteremtettek, az a minden oldalról védett és titkos világuk fennmaradjon, s ha lehet, be is teljesejék, egész legyen, kerek, napkeltével, fényes reggellel, délidővel, aranyló délutánnal és napnyugtával. Minden legyen benne, de lehetőleg – korlátai mellett és ellenére is – majdhogynem végtelen, véghetetlen, vagy legalábbis olyan, hogy azt emberi mértékkel, földi léptékkel ne is lehessen könnyedén átlátni vagy átfogni. Ezt követően a végesség már nem is számít.

Ismert a Negureni utcában egy ócska szállodát, ahol vagy kétszer aludt, amikor lekéste az utolsó buszjáratot a telep felé. A negyvennyolcas oláhországi forradalmár arcképét hordozó százas bankó abban az időben nagyon erős pénz volt. Mint legnagyobb címlet képes volt nyitni és zárni szinte bármit. Két ilyen bankjegy – dupla erővel – arra is alkalmasnak bizonyult, hogy meghosszabbítsa azt a váratlan világot és benne a nem remélt magasságot. Valami felfoghatatlanul hatalmas tér szabadult rájuk a fűtetlen szobában. És elmerültek egy ismeretlen mélységben. Zuhantak és röpködtek. A kettőt érezték egyszerre. Röpködtek és zuhantak újra. És megint. Megszámálhatatlanul sokszor. Ismét. Újra. Ismét. És egymásban fedezték fel azt az örömet, ami annyira kitágul négy-öt vagy talán tíz másodpercben, hogy magába zsúfolja az esztendőket, az évtizedeket, mindazt, ami egyébként észrevétlenül él és hamvad el. Sokáig így maradtak. Ölelkeztek. Majd

simogatták egymást. És ismét öleléssel kulcsolódtak egybe. Úgy érezték, hogy valami különös, generációkon át ismétlődő, de egyedi, az emberi életben egyszer felbukkanó értékes pillanat részesei.

Hajnalban, amikor Gerzson felébredt, már csak az ismerőssé vált idegen női test illatát érezte, és a szeretkezésszagot, amely mindig, minden egyes találkozásnál, minden leánnyal vagy asszonnyal való együttlét alkalmával más és más. Legalábbis így emlékezett vissza az asszonyélményekre. Felkapcsolta a lámpát. Az éjjeliszekrényen egy kockás noteszlapot talált, és rajta mindössze annyit, hogy Rica, alatta egy hatjegyű fővárosi telefonszámot látott. Gyorsan összekapkodta a holmiját, begyűrte az ócska sporttáskába, amely diákkora óta szolgálta, és elindult az Északi pályaudvar felé. Kiszámolta magában, hogy majd január 2-án kell visszaindulnia, hogy negyedikén munkába tudjon újra állni. A következő, az 198...-as év első napja péntek volt, szerencsés alkalom, hiszen különösebb megerőltetés nélkül arra kényszerült a „rendszer”, hogy egy hosszú hétvége áldásaiban részesítse a dolgozó népet. Arra gondolt, hogy újév után, amikor majd készül visszautazni a Regátba, felhívja azon a fővárosinak látszó számon a Rica nevű nőt. Mert bármennyire is tagadta önmaga előtt, nem volt annyira kérges szívű, hogy csak úgy túllépjen az eseten. Ritkán történik ilyesmi az emberrel, és még annál is ritkább, hogy a mindenféle különbségek és a viszonylagosan nagy távolság, a nyelvi korlát ellenére is ennyire erős legyen a vonzalom. Ritka az érzelmek ilyen kendőzetlen előbukkanása, s bár pusztán testinek látszó volt a keletkezett vonzalom, és utána a beteljesedés úgyszintén, mintha lett volna valami lelki többlet is benne. Hiszen egy nehezen kezelhető helyzetben próbált előzékeny lenni, s azt a nő a legnagyobb természetességgel fogadta, anélkül, hogy hátsó szándékot vélt volna felfedezni benne. Hogy aztán mi lett, s mi az, ami történt, az már a szándékok egymásra hangolódása révén történhetett úgy, spontán módon, anélkül, hogy biztatták volna egymást. Gondolta, jó lenne értelmezni a dolgokat, és hideg fejjel ejteni pár szót a témáról. Ha lehet. Tulajdonképpen minden idegszálával kívánta Vioricát, érzékei felidéztek a kellemes éjszaka örömeit. El tudta volna képzelni bármikor a folytatást. S ha mégsem, akkor sajnálni valóan szegényesnek és sivárnak látszott minden.

Tulajdonképpen már elsején hívta. Próbálkozott. Újesztendő délelőttje volt. És péntek. Úgy vélte, hogy nem lehet akkora nagy szentségtörés

olyankor telefonálni, s – különben is – nem halálos vétek, ha valaki újévet akar köszönteni az esztendő első napján, még akkor sem, ha csak alig ismerős, bár ennél a hirtelen jött egymásba borulásnál mi lehetne közelebbi?! Talán ér annyit, mint ötszáz levél, s az annál több sóvárgás egy három esztendőn át tartó katonai szolgálat alatt, hiszen megtörtént, megelőlegeződött minden, ami máskor és máshol ígéret maradt, részben vagy csak alig vált valóra. Egyből beteljesedett. Vagy mégsem?

Megszokta, hogy magánbeszélgetések alkalmával bőven elég, hogyha ötöt csenget a telefon. A hatodikat már udvariatlanságnak tartotta. Nem tanították neki, nem illemtankönyvből merítette, hanem csak úgy gondolta. Munkaidőben, céges hívások során – természetesen – nem volt érvényes ez a szabály, olyankor akár húszszor is hagyta kicsöngeni a készüléket a hívott fél oldalán, s ha nem vette fel senki, akkor a munkaidő végéig is képes volt piszkálni egy-egy főnököt, valamelyik partnervállalkozást, ahonnan érkeznie kellett volna valami megrendelt anyagnak vagy szolgáltatásnak. Magánbeszélgetések alkalmával azzal érvelt – nyilván magával, magában –, hogy abban a sokoldalúan fejlett szocialista társadalomban annyira egyformák az emberek, annyira egyformán szegények, és annyira hasonló méretű, szerény lakásokban élnek, hogy – amennyiben odahaza vannak – harminc másodperc alatt képesek odamenni a telefonhoz, és a hívásra tudnak válaszolni.

Délelőtt tizenegykor hívta. Aztán háromkor. Majd este hétkor. Mindhárom alkalommal betartotta az öt vagy hat csengetést. Ezek után lemondott az aznapi tárcsázásról. Szombaton ugyanígy próbálkozott. Ugyanezekben az időpontokban, ugyanilyen módszerrel. Türelmetlenségét és kíváncsiságát igyekezett megfelelő korlátok közt tartani ugyan, de elégedetlen volt, hiszen egyáltalán nem ért célt. Sőt egyre inkább távolodni vélte Ricát. Hosszan nézegette a számjegyeket a cetlin, ám azokat annyira jól és olvashatóan írta le a lány, hogy szóba sem jöhetett másfajta olvasat. Biztos, hogy a telefonszám rendben volt. Mármint a számsor.

Ünnepek után úgy ült vonatra, hogy továbbra is a kapcsolatfelvétel járt az eszében. Nem értette ugyan, hogy akkor miért lépett le a nő egy váratlan, de tökéletes egyetértésben és örömben eltöltött éjszaka után. Amiatt is bosszankodott, hogy szokásával ellentétben jóval mélyebben aludt, mint máskor, s annyira mafla volt, hogy engedte az

ujjai közt kisuhanni Ricát a szobából. És így az életéből is eltűnt. Csendben. Váratlanul. Észrevétlenül. Úgy, ahogyan jött. Ettől függetlenül azonban reménykedett a folytatásban.

A pályaudvar aluljárójában tucatnyi telefonkészüléket látott a kijárat közelében, de sejtette, hogy nem lesz egyszerű olyant találnia, amelyik megfelelően működik. Előre felkészült, tucatnyi érme csörgött a zsebében, hogy szükség esetén azért legyen kéznél, nehogy holmi tantuszokon múlják a boldogság, ha mégis hosszabban kell beszélnie. A hajnali 1942-es számú gyorsnak hat óra tizenegy percre kellett volna beérkeznie, de csak valamivel nyolc után cammogott be a Gara de Nord csarnokába. Ekkortájt az a gyakorlat járta, hogy a vonatjáratok sok, olykor több száz perces késést halmoztak fel, míg elértek az ország egyik széléről a másikra, mondjuk Szatmárnémetitől a tengerpartig vagy Aradtól Bukarestig. Egy pihent agyú, statisztikakészítésben jártas szakember kiszámította 1987-ben, hogy az állami vasúttársaság személyszállító járatai összesen négyszázharminckétezer percet késtek, ami mintegy háromszáz napnak felel meg. Teljesen természetes, hogy ezt az adatot nem hozták nyilvánosságra, informális csatornákon terjedt, de hihető volt. Egyébként már akkor lehetett olyan értesüléseket szerezni, hogy Svájcban öt percért kért bocsánatot az ottani vasúttársaság. Azt is, hogy Japánban az évente „felhalmozódó” bruttó két perc késést is katasztrófálisnak tartják, hiszen azt az utazóközönség életéből lopják el, s élete minden embernek – Keleten és Nyugaton is – csak egy van, és azzal, mint a legnagyobb értékkel, úgy is kellene bánnunk. Apró dolgokkal azonban ez az ország és a vezetés akkor sem foglalkozott... Viszont komoly szervezőmunkát és lélekjelenlétet követelt a forgalomirányítóktól, hogy a káoszban mozgatni tudják a szerelvényeket, és úgy, hogy lehetőleg elkerüljék a katasztrófákat. Nem történtek nagyobb balesetek, a kisebbekről pedig a derűs jövőt szajkózó média szót sem ejtett soha...

A Gara de Nord borzalmas hely volt, az ország kloákája, mint általában szoktak lenni mindenfelé az indóházak és a vasúti állomások, messzemenően kifejezte a nép pillanatnyi állapotát és hangulatát. Nyilvánvaló, hogy volt a kosz és a kopottság felszíne alatt némi jobbacska emlék is, hiszen a többszörös átalakítás dacára is látszott a pályaudvar épületén és a különböző műtárgyakon, amelyek széthullás előttinek látszó állapotukban is üzemképesek voltak még, látszott

rajtuk, hogy bő évszázada, abban a romantikus időszakban készültek, amikor a vasút jelentette a fő-fő csapásirányt, a modernitást, a nyitást Európa fejlett vidékei felé. A pályaudvart 1872-ben vették használatba, amikor a különböző nagyhatalmak pótcselekvései jóvoltából születő ország vasúton is rácsodálkozhatott a Nyugatra, és alázattal kérezkedett be – egyelőre csak átutazóban – az Osztrák–Magyar Monarchia ódon világába, amelynek lebontásában majd ötven év múltán aztán olyan lendületesen cselekedett, mintha a becsület és a jellem törvényei szerint haladna, holott Közép-Európa szétverésénél nagyobb bűnt aligha követtek el ők, politikusaik és ádáz segítők az utóbb évezredben... Szóval a kosz tetemes volt, s minden a széthullás előtti állapotra utalt, de a rendszer maga ezt nem vette tudomásul. A karhatalmi közegek nem foglalkoztak a várótermek zugaiban, a hideg és mocskos betonon alvó hajléktalanokkal, akik a papírforma szerint nem is léteztek, de a normálisan öltözött utasokat időnként meg-megpiszkálták. Gerzson sem úszta meg igazoltatás nélkül, sőt még az üzemi belépőjét is elkérték, amikor utazásának végcéljáról kérdezték. Miért? Hogyan? Meddig? A rendőrök, akiket akkortájt milicistáknak neveztek az országban, soha nem tartoztak az igazán közkedvelt társadalmi szereplők közé, de lerázni nem lehetett őket, főleg abban az időben nem, mert hármásával cirkáltak, s a tényleges állományban szolgáló altisztek mellé ilyen frekvenciánál helyeken még beosztottak rendszerint két-két géppisztolyos államvédelmis sorkatonát is, hogy hasonlítson ez az egész eljárási és megfélemlítési gyakorlat azokra a mintákra, amelyeket az egyre örültebb kondukátor kínai és észak-koreai kollégáitól lesett el.

Bőven elmúlt már fél kilenc is, mire odajutott egy távbeszélő-készülékhez. Ilyenkor már meg lehet reszkírozni egy hívást. Újévi jókívánásáért nem haragudhat meg senki! – folytatta az egy-két nappal korábbi gondolatsort, magyarázat gyanánt is használva ezt a formulát magában, mintha önnön bizonyítványát értékelné. – Tényleg, nincsen ebben semmi kivetnivaló... Bedobta az érmét. Tárcsázott. Túldaldalt kicsöngött valahol. Egyszer. Kétszer. Háromszor. Négyyszer. Ötször. Hatszor... És letette a kagylót. A készülék nem adta vissza az érmét. Szemtelenül elnyelte, mintha az lenne a legtermészetesebb. A kagylót visszaakasztotta a helyére, majd néhányszor rávágott a sötét fémdoboz oldalára. Hiába püfölte, nem történt semmi. Csak egy néma és érzéketlen

közterületi telefon volt. Hideg, szürke, itt-ott rozsdafoltokkal és rajta a tárcsakorong alatt összekaristolt kopott és mocskos számlappal, mert a népek gyakran koszos kézzel vagy ceruzát, golyóstollat használva tárcsáztak. Még kétszer próbálkozott, de hasonló eredménytelenséggel járt. Talán annyival volt szerencsésebb, hogy egyszer sikerült visszavennie a bedobott érmét, de másodszorra az is odaveszett.

Valami nem működött. Valami nem volt rendben. Nem volt jó ez az egész. Nem tetszett. És a rossz előérzete beigazolódni látszott. Bosszantotta, hogy csak ez az egyetlen telefonszám maradt meg kapcsolati fonálként. Vajon miért nem írta oda a nő arra a cetlire a családnevét is? Miért nem írt fel egy lakcímet? Vagy bár valamilyen munkahelyi elérhetőséget? Fogalma sem volt arról, hogy mit tehet. Semmit. Az égvilágon semmit. Megmaradt ugyan a szám, hívható, de feltételezhető, hogy rossz. Lehet szándékos félrevezetés is. Viszont ha kicsöng, s ha idegen helyen szól, nem abban a lakásban, ahol Rica esetleg tartózkodik, miért nem veszi fel senki? Legalább megtudná, és bocsánatot kérhetne, ha rossz számot hívott!

Felszállt a 381-es buszra, amely a Berceni felé indult. Nem emlékezett pontosan, nem volt annyira jártas a fővárosban, hogy tudja, hét, nyolc vagy esetleg kilenc megállónyira van-e a távolsági buszok állomása a pályaudvartól. Mivel hangosbemondóval, állomáskijelzővel nem rendelkezett a jármű, számolta, hogy hányszor álltak meg, s nézelődött, hogy ismerje fel a helyet. Öt vagy hat megálló volt? Hét? Vagy már a nyolcadik? Nem tudta egy idő után. Vagy már túlhaladtak rajta? Egyik tömbházsor olyan volt, mint a másik. Itt-ott befagyott kirakatú üzleteket látott a járdák mentén, amelyekben csak jégvirág, zúzmara, halkonzerv, esetleg szilvakompót volt kapható, ha szerencsés volt az ember. Mindenféle munkagépek hányódtak ott is, amelyek arra voltak hivatottak, hogy jelezzék a változást, hogy emlékeztessenek mindenkit arra, hogy épp alakulóban, sőt átalakulóban a főváros, és holnap már semmi sem olyan, amilyennek ma látszik. Mivel azt gondolta, hogy már rég elhagyták a helyközi állomás környékét, egy következő megállónál leszállt a városi járatról. Teljesen ismeretlen tömbháznegyedben találta magát. Egyenblokkok. Egyenutcák. Egyenrendetlenség. A jótékony hórétteg, amely a szétdobált törmeléket és a gödröket elfedte, még inkább fokozta a környezet jellegtelenségét. Szeme semmiféle támpontot nem talált, amelyhez igazodna. Ilyen helyeken

nincsenek már templomtornyok, nincsenek jellegzetes fák, parkok, szobrok, körforgalmak, régi épületek, amelyek irányt adhatnának. Nem volt látványelem, amelybe megkapaszkozhatna. Tudta, hogy e pillanatban már a sokoldalúan fejlett szocialista társadalomban tartózkodik, amelyről annyit beszéltek a politikai gazdaságtan és a gyakorlati marxista stúdiumok előadói az egyetemen. Egy nyugdíjas korúnak látszó férfitől, aki üres bevásárlószatyrot lóbált a kezében, megkérdezte, hogy jó helyen jár-e. Az idős ember megnyugtatta, hogy nem tévedt el, *valóban itt volt* az állomás épülete, a karácsony előtti héten bontották le. Épp mellettük lehetett egykor, ahogy mutogatta, mintegy tíz méterre attól a helytől, ahol álltak. És a levegőbe bökött az öreg kesztyűs mancsával, hogy van egy eligazító tábla, amelyen menetrend olvasható. És valóban. Ott árváldokott egy rozszant kisbusz is. Egy olyan. A mihez tartás végett azért a sofőr gondolt az utazóközönségre, mert a szélvédője mögé, a volán felőli oldalra elhelyezett egy darab kartonpapírt, amelyre otromba betűkkel ezt írta: DERMEDENI 11:30.

Hihetetlennek vélte ezt az állapotot. Mielőtt a jó szándékú helyi lakos tovaballagott volna, még megreszkírozott feléje egy másik kérdést. – Emlékszik-e arra, uram, hogy hol van a Negureni utcában a szálló? Talán a 7-es vagy 9-es szám, ha jól emlékszem, nincsen különösebb neve, valami munkásszállóból alakították át, garzonblokk volt, nem valami fényes hely... Az idős ember megfordult, s a helyiek már-már flegmatikus nyugalomával mondta, mintha mindent tudna a környékről, ahol él, hogy azt a házat három évvel ezelőtt elbontották... – Rá sem lehet már ismerni a környékre – mondta szomorúan –, én itt nőttem fel, nézze, ott fociztunk kölyökkorunkban az utcán, egyszerű emberek laktak a környékünkön, prolinegyed volt ötven évvel ezelőtt... Hol vannak már azok az idők! – mormogta félig-meddig magának, és igyekezett a hét végén is nyitva tartó alimentara bolt felé, ahol talán épp lehetett kenyeret venni, s ki tudja, talán valami mást is...

Medgyesi Emese

HEGYEN INNEN, VÖLGYÖN TÚL

Arnyékban 42 fokot mutatott a hőmérő. Lelassult az élet, enyhült a fokhagymaszag, mert sziesztázott a környék – csak a *manele* ömlött változatlan erővel a buszállomás hangszóróiból. Az udvaron egykedvűen várakoztak az utasok: az árnyék védelmében elnyúzottan húzogatták magukkal csomagjaikat. A központi épület irodájának forgótengelyes, koszos bőrfoteljében ájultan trónolt egy kővér alak. Lezárt számítógépének billentyűzetén úgy pihentette keresztbe tett, koszos lábát, mintha odakövesedett volna. Cowboy-filmek unatkozó hőseitől leste el, hogy nemzeti színű szalaggal díszített *osány* kalapja alól pontosan milyen szögben kandikáljon ki, ha szemmel akarja tartani a váróteremben ücsörgőket és az udvarban lézengőket egyaránt. Szívügyet csinált becsvágyából, hogy mindent felügyeljen.

- 91! – kiáltotta, amikor meglátott. Hatalmasat csapott az asztalra, mégis csupán egyetlen légy esett áldozatául. – Reggel óta! – pontosított rikkantva, mintha kitalálta volna kicsinylő gondolataimat. Kitartóan kacsintgatott felém, cinkos vigyorral igyekezett magára terelni a figyelmemet. Hiába kerültem a tekintetét, nem tágitott; kapaszkodott a pillanatba, sikerélményként élte meg a helyzetet: a szállingózó porban felcsippentette telitalálatának tárgyát, és diadalmas fejtartással mutogatta körbe a tetemet. Gyöngéden megsimogatta légyecsapóját, majd nagyra tátott szájjal, mintha megrendelésre tenné, tüdőt próbáló, hosszan tartó röhögésbe kezdett: kitartóan ki-be szívta-fújta, fűrészelte a nehéz levegőt... Amikor hirtelen elhallgatott, intett, menjek közelebb. Kapóra jött bátorítása – épp a vásárhelyi járat felől akartam érdeklődni.

- Elment – közölte.
- A menetrend szerint...
- Még nem jött meg.
- Akkor hogy mehetett el?
- A hajnaliról beszéltem.
- Engem viszont a kora délutáni érdekel – tromfoltam.
- Hol jár az még?!...

- Tőlem kérdi?!
- Csak semmi pánik - emelte a magasba mutatójúját.
- Én kérdeztem hamarabb - alakítottam stílusomat az övéhez.
- Lényeg, hogy kiskegyed nincs egyedül. Klientúrában nálam nincs hiány - érvelt, mintha kételkedtem volna -, utazásnak ez a legkedvezőbb évszak. Nyugalom, célba juttatom.
- Nem kételkedem. Mindenáron mennem kell - még ma.
- Úgy lesz - bólogatott, és tovább filozofált: - Mert mikor mozduljon ki az emberfia otthonról, ha nem nyáron?
- ...
- Igazam van? - kérdezte, bár választ nem várt.
- Beszélgetésünk ezzel holtpontra jutott.
- Kár, hogy manapság olyan sokan semmibe veszik a *meteót!* - törte meg sajnálkozva a rövid csendet.
- Ki merészelné? - azonosultam problémafelvetésével.
- Válaszul széttárta a karját, felhúzta a vállát. Egyik szemét lehunyta, és úgy nézett rám, hosszan, mint egy kancsal óriásbaba. Kuncogás hallatszott a teremből s a pénztár felől.
- El fog szabadulni a pokol - szólalt meg vészjósló hangon.
- Elbizonytalanodtam: fenyeget vajon? Szerencsére ezúttal sem sokáig hallgatott, kikíváncozott belőle némi magyarázatféle: - Mióta a kánikula tart, késnek a sofőrjeim. Komplikált a hegyen túlra közlekedni. Marosból Pici ma időben indult, tartotta a menetidőt, amit diktáltam neki, csak a szorosnál futott dugóba. Hat előtt, ha ideér, fordulhat. Ha nem, mára ennyi, nem lesz visszaút - hozakodott elő döntésével. - Csak napkelte után nyomhatja majd újra a gombát.
- De...
- Lesz szállás a negyedben - intett a környező tömbházak felé.
- A nyomaték kedvéért vagy azért, hogy elejét vegye tiltakozásomnak, káromkodott egyet, majd ismét lesújtott légyecsapójával, folytatva a számlálást: 92! Friss áldozatával elmázolta a makulátlan, narancsszínű falat. Az érthetőség kedvéért vagy jó szándékát bizonyítandó, megemelkedett foteljében, közelebb hajolt hozzám, és mintha bizalmas tájékoztatást adna, lassan, tagoltan suttogta: - Jobbra el, a beálló helyek mögött menjen végig az udvaron! A büfénél balra tartson; a második ajtó a női vendégeké. - Kérdezetlenül azt is ajánlotta még, hogy vegyem meg a jegyemet.

Gondolkodás nélkül engedelmeskedtem neki.

- *Fac!* - közölte bosszúsán belülről egy mély férfihang. Szó szerinti fordításban „alkotott”. Nagy erővel visszalökte felém, és magára reteszelt a lengőajtót. Bocsánatfelét rebegtem, mielőtt öklendezve kihátráltam volna az udvarba.

A hatalmas diófa törzsére csakúgy, mint a narancsszínű udvari falatozó falaira szerelt hangszórókból ugyanaz a *manele* áradt, mint a beálló helyek tarka oszlopaire vagy a kerítések tetejére rögzített, ócska képernyős készülékekből, csak fáziskéséssel. Kis időre szünetelt csupán ez a kerge kánon: ekkor a Főváros 1-en egy férfi és egy nő szólamokban, egymással versengve elhadarták a legfrissebb híreket, majd házi készítésű interjú következett... a Főnökkel.

- A változás után privatizálták a pályaudvarokat. *Licitáláson* épphogy elcsíptem a Ritmus utcát. Aztán amint leváltam a Központi távolságról, rögtön szakosodtam. És milyen jól tettem! (Elégedetten, döcögösen nevetett, ismerős volt fűrészelő légzése.) - Szállíthatnák a nyugati határállomásokig, de nem akarok nyereszkeskedni, a biztossal nem fázom rá. Nna, mármost... (Percekig csak recsegés hallatszott.) - Akkoriban a fővárosban lakásból volt a legkevesebb... Lakónegyedek építését szorgalmazták a külső kerületekben, a környéken is. Mindenkinek sürgős volt itt minden; gazdagodni akart a nép! Egymást érték a sürgősségi rendeletek. Beszorultunk a toronyblokkok közé - árnyékban élünk... Tévedés ne essék - nem vádaskodok! Mert senki nem látja kárát, sőt! Ezek a realizációk nekem tompítják a főúton dübörgő villamosok zaját, a lakásoknak köszönhetően nyugalom telepedett a negyedembe; kevesebb a tettlegesség; jobb a közbiztonság... Doamne ajută - vetett keresztet. - Szétszórtan, ahogy lehetett, a tömbök között jelöltem ki a kocsiim beálló helyét. Próbára teszem ezzel az embereimet, viszont kisebb csoportokban könnyebb feladat a rendfenntartás - az őreim hamarabb szétválasztják a civakodókat, vér igazán ritkán folyik.

Túl közel hajolt a mikrofonhoz, berezdült a membrán. Ujjbegyével dobolni kezdett. Kivárta, hogy láthatatlan kollégája korigálja a közvetítés körülményeit; pár perces, zajos csend után folytatta: - Azóta is folyamatosan bővítek. - Semmit nem befejeztem még be, de a félkész állapottal (nikotinsárga mutatóujjával kifelé mutatott a képernyőből) törvényesen spóroltam. Sok adót nem fizettem be, pedig nem dugdosok. Állnak az udvaron az állványok, a vedrek... Odébb a létrák -

mutatott a fal mellett sorakozó eszközökre. Vállalom őket a nagyközönség előtt. Megszokták az utasok... Pszichológust szerződtettem, de rá amúgy is szükség volt a sofőrök miatt. Az élénk színek mellett tettem le a voksomat – látszik: narancs-, citromsárga és kiwi színűre mázoltattam az egész hóbelevancot. Ezt hívják ökológiának. Lépést tartok én az idővel! Senki nem szólhat semmit; színesben szeretem az életet. Van itt romantika!... – szögezte le elmélázva.

Kis szünetet tartott. Megköszörülte a torkát, jelezte technikusának: következék a boldog muzsika! Kivárt vagy két refrént, mielőtt folytatta volna: – Nálam jó alacsonyok az árak! A csendórák kivételével nyomatom a cégzenét, jó hangulatot generálok, ezt mindenki elismeri. Épp csak a hangerőt maximáltam – tette hozzá, és felröhögött. – Ja! – kiáltotta izzadt homlokát csapkodva, miközben arcát a láthatatlan riporter kamerájába, illetve a mi képünkbe tolta. – Aki nem ismerne: Mugur vagyok, a Ritmus utcai gára *franchise* tulajdonosa. Szólítsatok Şefu'-nak (Főnök). *A manele* az istenem! – csapta össze óriás tenyerét, hogy a membrán belerecegett. Vigyorogva az égre pillantott: Doamne ajută!

– Manapság órák kérdése, s a tieddel együtt lehetsz! Nem számít, hogy messze élnék tőled! De azt ajánlom, csak az én gárámból utazatok! Rekordidő alatt a hegyen túlra repítettlek! A sofőrjeim szuperek, ritmusra dolgoznak!... (...) – folytatta reklámdumáját, de a soron következő duett elnyomott minden további részletet.

Nyüzsgött a váró és odakinn az udvar: sokan tódultak a marosi busz közelébe. Tölcséres megafonjába figyelmeztetésül beleköhögött, mielőtt elordította magát a Főnök: csend!, holott senki nem zajongott. Terpeszállásban, vigyorogva lengette baljával a baseballsapkáját, jobbával a légyecsapót. Szócsövét a lábszárának támasztotta, nem volt többé szüksége rá, tudta már mindenki, befutott a marosi járat.

Sofőrje kurta dudaszóval köszöntötte a *patront*, és reflektorjátékkal kérte engedélyét, hogy elfoglalhassa beálló helyét. De Şefu' nem mozdult, csak röhögött, pedig útban volt. Lenézett a földre. Mi is. Műanyag csoszogójának mintázatából kitüremlett sebes, lila húsa – kétszeresére dagadt lábfejeének csonkjai. Alkalmazottja tudhatta, mire megy ki a huzavona tétje, mert nem akart kötélnek állni. „*Hai, lasă-mă!*” – mentegetőzött, de nem sikerült jobb belátásra bírnia.

– Kerülj meg! Lássam a reflexeidet!

– Na!... Rajta!...

- Majd utána kaphatsz szendvicset – biztatta, de embere nem állt kötélnek.

- Várlak!

A kisbusz vezetője csak a fejét rázta.

Újabb felszólítása sem vezetett eredményre.

- Ne szarakodj, mert...!

Ekkor szabadult el szitkainak áradata.

- Seggfej! Hülye állat! Börtönbe akarsz juttatni?! – kérdezte ordítva.

- Nyomd a gombát, a keservedet! Naa!... Lássam már, mi lesz?! Képes vagy vezetni, vagy alszol majd a kormánynál? Kilenc embert bízniék rád, ha lenne kire!... Raknám beléd!... Te szerencsétlen!...

Pici későre szánta el magát, hogy a levezetett 600 km után ezen az alig néhány méteres szakaszon is bizonyítson. Végül belátta, nincs más választása: lassan, töretlen ívben mégiscsak befarolt szokásos megállóhelyére anélkül, hogy a Főnökhöz ért volna. Csendben néztük vizsgáztatását, de amikor célba ért, megtapsoltuk. Láthatóan megörült az ünneplésnek; elmosolyodott, tülöktrillával köszönte az elismerést. Keresztet is vetett, *Doamne ajută*, és vaktában körbe-körbeintegetett mindenkinek, vagyis senkinek. Amint enyhült a lelkesedés, megnyitotta a kisbusz ajtaját, hogy kézfogással elbúcsúzzék utasaitól.

Kopott kockás ingét inas, sovány testére tapasztotta az izzadság.

A Főnök közben lehiggadt; csípőre tett kézzel várta, hogy végezzen az embere, vág hassa végre nyakon légycsapójával. Lehajolt hát a megafonjáért, és tudatta: 124! Az utasok közül többen felröhögtek. Vihogott ő is – élvezte hatalmát, boldogan vakarózott. Zeniten érezte magát, úgyhogy kegyesen tekintett a mikrobuszból lekecmergő Picire; a kezébe nyomott egy gyűrött papírlapot. A sofőr rá sem pillantott, szóltanul zsebre tette, bár gondosan rágombolta farzsebének fülét. Valószínű az új utaslista lehetett, talán az én nevem is rajta.

Mintha az újra felhangzó *manelere* táncolt volna, hóna alatt két palack jeges vizet, mellén több szendviccsel teli, zsírfoltos papírzacskót szorongatott, úgy aprított feléjük egy sovány, ragyás pincér. Láttára Pici a magasba emelte mindkét karját, úgy intette, mindent az ülésre, mert őneki sürgős! Kicszelezte a beálló hely köré sereglett, őgyelgő bámészokat – a forró porban szétszórt vedrek s létrák között bukdácsolva az udvartér büzlő végébe vonszolta magát.

A büfénél ő is balra tért.

Borcsa Imola

A TOLMÁCS

R eggelre vékony réteg, vizenyős hó borított mindent, de ahogy felébredt a város, az utak, járdák ismét feketére váltak. Még mindig havazott, sűrűn, nagy pelyhekben. Épp kitöltöttem magamnak a kotyogóból a gőzölgő kávé, s már indultam a helyemre, mikor Elvira néni megszólalt. Szegény Bertalan, jól le van robbanva. Nézze meg, gyógyszerésznő, bökött fejével az ablak alatt elbicegő, foszlott, kigombolt szvettert viselő öregre, ez az ember sebész volt. Bertalan?, torpantam meg egy pillanatra, ismerősen csengett a név, próbáltam felidézni, honnan. A sebész?, csodálkoztam el, amikor rájöttem. Igen, a', bólogatott Elvira néni, érdeklődően lesve, vajon mivel folytatom.

A fodrásznőm mesélt róla még Maroson, mikor megtudta, hogy ide fogok költözni, követtem a tekintetemmel az elhaladó öreget. Vagyis nem egészen róla, hanem a lányáról. Hogy is hívják, Ágnes? Együtt élt a fodrásznőm bátyjával egy darabig, ültem aztán le, és próbáltam felidézni a történetet. Az jó régi história lehetett, dőlt a falnak Elvira néni. Az is, meg nem is, mondtam. Vagyishogy először együtt voltak néhány évig még fiatalon, vagy húsz éve csak szétmentek. Aztán sokáig nem tudtak egymásról semmit, de néhány éve megjelent Ágnes a fodrásznőm bátyjánál, az ő nevére már nem emlékszem. Szóval beállított hozzá csak úgy a semmiből. Akkor jöttek össze másodsorra.

Úgy mesélte a fodrásznőm, hogy talán Luxemburgban élt, tolmácsként dolgozott, vagy valami ilyesmi, csak aztán meguntta idegenben, mert évek múltán is idegennek érezte ott magát, és visszajött. És egyből felkereste a bátyját. Nem igazán tetszett nekik, mármint a családnak, hogy nem akar velük találkozni, bár ez érthető is volt, mert első alkalommal valamiért elleneztek a kapcsolatukat, és nem egészen amiatt mentek szét, de azért biztos közrejátzott, úgyhogy nem volt csoda, hogy neheztel rájuk. Szóval nem igazán tetszett nekik a dolog, de nem akartak beleszólni, meg főleg nem kitámadni Ágnest, mert még mindig volt bennük némi lelkiismeretfurdalás a régi dolgok miatt, mert a bátyja aztán mégsem járt jól, azután sem kapott magának jobbat.

Szóval most inkább hagyták, hogy menjenek a dolgok a maguk útján, a testvére is olyan boldognak tűnt, meg gondolták, idővel majd csak megbékél Ágnes is.

Aztán eltelt egy hónap, vagy több, nem tudom pontosan, szóval kezdtek megbízni egymásban, a báty meg Ágnes, és akkor Ágnes elmondta neki, hogy ő nem csak úgy hazajött Luxemburgból, mert megunta, vagy valami, hanem lényegében megszökött, mert bajba keveredett. Merthogy magasrangú állami tisztségviselők találkozóin is dolgozott szinkrontolmácsként, tudott meg dolgokat. Titkokat, amiket nem kellett volna. És meg akarták ölni. Ezt gyanította ő, ezért lépett le onnan. Csak nem akarta elmondani azokat a bizonyos titkokat a fodrásznóm bátyjának, hogy nehogy őt is bajba keverje. És kérte, hogy ne szójon senkinek, mert nem akarja, hogy furán nézzenek rá, meg hogy megint ellenezzék a kapcsolatukat, mert ő sem akarja bajba sodorni, de nem tud nélküle élni. A fodrásznóm bátyja próbálta meggyőzni, hogy menjenek a rendőrségre, de Ágnes nem akart, azt mondta, csak akkor van igazán biztonságban, ha nem tudnak róla semmit.

Szóval nem mentek a rendőrségre, és a fodrásznóm bátyja, Ernőnek hívják egyébként, ez most ugrott be, szóval Ernő megígérte, hogy nem szól senkinek, de azért elmesélte a fodrásznómnak a dolgokat, mert ők mégiscsak jó testvérek, megbíznak egymásban. Meg muszáj volt tanácsot kérjen valakitől, aki legalább félig-meddig kívülálló, mert úgy érezte, ő egyedül nem látja tisztán a dolgokat. A fodrásznómék meg sokat tanakodtak, hogy mit lehetne tenni, mert nagyon aggódtak, féltek, hogy nem lesz ennek jó vége, de azon kívül, hogy hagyni kéne ezt a dolgot a francba, nem jött jobb ötletük, azt meg ugye nem mondhatták, szóval nem tudtak tanácsolni semmi okosat.

Ekkor találta meg Ágnest a testvére. Merthogy megszökött. Vagyis na, felnőttről van szó, nem tudom, szökésnek minősül-e. Kiderült, hogy idegösszeroppanása volt, vagy elmebeteg, vagy valami ilyesmi. Ezen eléggé meglepődtek a fodrásznómék, mert mindig is labilis volt egy kicsit, de ezt azért mégsem gondolták volna. Az történt, hogy miután hazavitte Ágnest a testvére a pszichiátriáról, és úgy tűnt, már egészen jól van, lelépett otthonról, telefont sem vitt magával, hetekig nem tudtak róla semmit. A testvére meg nem kezdte azonnal keresni, kicsit elege volt már akkor az egész cirkusból, merthogy azelőtt sem volt könnyű neki, meg mégiscsak egy felnőtt nőről van szó, hát hagyta,

hadd élje az életét, meg úgyis mindig hazakeveredett előbb-utóbb. Csak mikor már hetek óta nem tudott róla semmit, aggódni kezdett. Nem is emlékszem, mit mesélt a fodrásznőm, hogy akadt a nyomára, de lényeg a lényeg, megtalálta, és elmesélt mindent a fodrásznőm testvérének.

És akkor mindenki azt hitte, hogy Ágnes hazaviszik, Ernő meg észhez tér, de ehelyett együtt maradtak. Mert Ágnes megígérte, hogy szedni fogja a gyógyszereit. És a fodrásznőmék mondták Ernőnek, hogy nem lesz ez így jó, megnyomorítja az életét, de ekkor ő kezdett ellenséges lenni velük, hogy mi az, hogy már megint próbálják megfúrni a kapcsolatát, nem volt elég egyszer, megint tönkre akarják őket tenni, és hagyják, hogy úgy intézze a dolgait, ahogy ő szeretné. És akkor egy ideig szóba sem akart állni a fodrásznőmmel. Persze ez nem tartott sokáig, mert akkor ők is úgy érezték, hogy talán jobb mégis békén hagyni őket, meg ha szedi a gyógyszereit, hátha minden jó lesz.

És jó is volt egy darabig. Csak aztán Ágnes gyanakodni kezdett. Hiába nem szóltak már semmit, azért ő csak úgy érezte, hogy szét akarják választani őket, még így látatlanban is érezte, mert egyébként még mindig nem akart velük találkozni, de szerinte Ernő mindig ellenségesebb volt vele, miután náluk járt. És ez nem is feltétlenül volt alaptalan, mert szíve mélyén az egész család szeretne volna, hogy vége legyen ennek a kapcsolatnak, de azért csak nagyon ritkán célozgatnak erre, nem is igazán mertek, mert ettől a fodrásznőm bátyja mindig nagyon ingerült lett. Egyszer egy családi ebéd után Ágnes meg is vádolta Ernőt, hogy igazából ő is hagyná már az egész kapcsolatot a francba, és megbánta már régen, hogy újra találkoztak, meg újra összejöttek, csak szánalomból van vele, és elege van neki abból, hogy sajnálják, hagyja őt mindenki békén, hadd legyen már normális élete. De ekkor még a fodrásznőm bátyja viszonylag könnyen lecsillapította, hogy láthatja, mindent elfogad úgy, ahogy ő szeretné, nem erőltet rá sem családi találkozást, meg egyebet sem, amit nem szeretne, szóval igazán nincs miért aggódnia.

Csakhogy Ágnes akkor hiába nyugodott le olyan könnyen, valami azért elkezdhetett dolgozni benne, mert egyre többször féltékenykedett, nem feltétlenül rendezett jelenetet, csak látta rajta Ernő, hogy mennyire zavarja, ha más nőkkel szóba áll, vagy mondjuk délután telefonál valamelyik munkatársával, szóval minden ilyen apróságra érzékeny

volt, pedig ő igazán nem tekintgetett másfelé, de az elkerülhetetlen, hogy más emberekkel is érintkezz, és ezek az emberek nők is lehetnek néhanap. Ebből a dologból egyébként volt nekik problémájuk még régen is, a fodrásznőm bátyja mégis azt remélte, ez csak átmeneti állapot, visszazökkennek majd a dolgok a régi kerékvágásba.

Ehelyett viszont Ágnes elkezdett ugyanoda járni tornára, ahova ő. Azt mondta, azért kell, mert jót tesz neki a mozgás, segít kitisztítani a gondolatait, de Ernőnek az volt az érzése, hogy csak ellenőrizni akarja, mert nem is mindig hitte el neki, hogy tényleg edzésre megy, szóval nagyon gyanakvó lett. Aztán egyszer látta őt beszélgetni azzal a csajjal, aki nekik tartotta a pilátest, talán nevetgéltek is, és az eléggé betette nála az ajtót. Neki is esett utána, hogy érzi ő, mennyire bejön neki a csaj, és legszívesebben rámászott volna, nem is tudja, mi tartotta vissza. A fodrásznőm testvérének meg tényleg kezdett elege lenni, mert az mégsem lehet, hogy az ember ne álljon szóba senkivel, de azért még mindig azt remélte, hogy helyre lehet ezt hozni. Csakhogy mégis fullasztó volt ez a birtoklási vágy, kicsit elege volt már, szóval néha tényleg hűvösebben viselkedett Ágnessel. Viszont egyre ritkábban járt edzésre.

De Ágnesnek már ez sem volt elég, egy idő után, úgy érezte Ernő, egyre furcsábban nézett rá. Aztán meg nagyon sejtelmes mondatokat kezdett mondani, ilyeneket, hogy tudja, hogy őt is behálózták, erről van szó, hogy nekik hisz, a fodrásznőm testvére pedig azt hitte, hogy a családjáról beszél, és védekezett, hogy szó nincs róla, nem is beszél nekik a problémájukról, de Ágnes erre csak annyit mondott, hogy nem bolond ő, lát azért dolgokat. Ernő meg elkezdte hibásnak érezni magát, hogy miért hazudozik neki, hiszen lényegében Ágnesnek igaza van, mégis hülyének nézik.

Aztán kezdtek jönni az egyre kevésbé sejtelmes gyanúsítgatások, hogy most már ő is átállt a másik oldalra, mert ez a nő a pilátesről meggyőzte, hogy nem veszi észre, hogy ő is beépített ügynök, az életére akarnak törni, mert túl sok mindent tud, és igazán látnia kellene Ernőnek, hogy ő ártatlan, nem hibás semmiben, de tolmácsként elkerülhetetlen, hogy megtudj dolgokat, hát tehet ő róla, ha ezek épp államtitkok, de ő nem akarja ezeket senki ellen felhasználni, nem akarja semmilyen ellenséges titkosszolgálatnak kiárusítani, esze ágában sincs együttműködni az oroszokkal, csak normális életet akar élni, és azt hitte, a fodrásznőm testvére mellett ezt végre megkaphatja.

De aztán ez az élet egyre kevésbé volt normális, mert egy idő után már a házból sem mert kimenni, annyira félt, hogy merénylet áldozata lesz, még a szemetet sem vitte le, a sarki üzletig sem futott ki, mindent a fodrásznőm bátyjának kellett intéznie, ő meg az elején legalább főzött ezt-azt, meg takarított a házban, de aztán már arra sem volt képes, egész nap csak ült a kanapén és fantáziált, a fodrásznőm bátyját pedig folyton szekirozta, hogy hol volt, kivel találkozott, miért titkol előle mindent, ő is biztos része ennek, szövetkezett velük, és segít megszervezni, hogy eltüntessék őt nyomtalanul. Ekkor kezdett Ernő is egyre furcsábban viselkedni, ami nem is csoda, mert ilyen nő mellett a normális ember is megzakkann. Sokszor ült otthon, hogy vigyázzon Ágnesre, egyre kevesebbet járt ki, mert Ágnes teljesen rátelepedett, meg már munkából is ki-kimaradt néha, amitől aztán a fodrásznőmék teljesen dühbe gurultak, mert az mégsem lehet, hogy valaki tönkretegye a másikért az életét, és odamentek hozzájuk, hogy kiszedjék őket a házból, de a bátyja nem engedte be őket, mert azt mondta, az még jobban felzaklatná Ágnest, és nincs most neki arra szüksége.

Az volt a szerencse, legalábbis a fodrásznőm szerint, hogy egyszer a bátyja arra ment haza, hogy Ágnes az egész házat felfordította, mert bizonyítékok után kutatott, hogy ő is titkosügynök igazából, és hogy rájött, hogy kelepcebe csalta, végig ez volt a terv. Ez meg Ernőnél végleg kiütötte a biztosítékot, és elkezdett vele ordítózni, hogy szedje össze a holmiját, és hordja el végre magát a házából, mert ő már nem bírja tovább ezt az örületet, és hogy ha nem húz el onnan, de nagyon gyorsan, megeshet, hogy tényleg kihajítja, mondjuk az ablakon, és annyira be volt gurulva, hogy inkább elment otthonról, hogy nehogy tényleg valami örülséget csináljon. Csak épp elfelejtett kulcsot vinni, úgyhogy mikor éjjel, már többé-kevésbé lenyugodva hazament, ki volt zárva a lakásból, és hiába könyörgött órákon át, Ágnes nem engedte be, úgyhogy a végén muszáj volt kihívnia a rendőrséget. És akkor Ágnest elvitték a pszichiátriára, Ernő pedig értesítette a testvérét, és aztán soha többé nem találkozott velük.

Elvira néni egy ideje összevont szemöldökkel figyelt. Erről még ő sem tudott, állapítottam meg halvány belső mosollyal. Bertalannak, a sebésznek a leánya, szólalt meg zavart tekintettel, amint befejeztem, egyetem után kiment Luxemburgba. Nem sokra rá volt egy balesete. Meghalt. Van annak tizenöt éve is.

Soós Amália
JELEK NÉLKÜL

Kertünk mélyén kerestelek:
a barackfa körül a fű,
amit gondosan bevetettél,
kikandikál a fagyos hó alul,
a törpenövésű, rozsdás levelű
almafa egészen fehér kövület.
Valahol itt kell lenned,
érezem, megfoghatatlanul,
s hajszollak következetesen,
mint sivatag ájult vándora
Mekka felé a délibábot.

FORDULAT

A leghosszabb tél ez a mostani.
Lesz még hosszabb is, nyugtatom magam.
Időben utazom: augusztus a stabil megálló,
mindig oda térek vissza, ahol még vagy.
Álmomban híres vagyok:
szenzációhajhász galériákban
lármásan árvezetik az emlékeimet;
azt mondják, az idő mindent gyógyít,
de én térben öregszem,
hogymint semmit ne feledjek el.

HALLGATÁS

A szó fölösleges – mondod,
(ha van egyáltalán),
csak tört része annak, amit érzünk.
Töredékekből sosem lesz egész.
Majd. Máskor. Talán. Lesz. Igazán.
Ne. Gondolj. Előre. Semmit. Ne. Várj.
Kiszorulnak az igenek, nemek,
a lét pereme így határtalan.
A szavak csak akkor
érnek valamit, ha érezhetőek,
ám a távolság miatt
ez aligha sikerülne.
Torz fényeket vetítenek
testünkre-lelkünkre
(kinek-kinek amiye még maradt).

Hátulról képzeltek el,
ahogy elmész, mert tudom,
hogy bekövetkezik. Visszafogott vagyok.
Ha szemből tenném,
nyelvet öltene magára a fájdalom,
vérszínű szóközök tapadnának
szájpádlásomra, de te ezt nem akarod.

Ungvári László Zsolt
KETTŐS KAPOCS
AZ EMLÉKEZÉS IDŐTLENSÉGÉBEN¹

AZ IDEGENSÉG MÉRLEGÉN

A kórház ablakában a vékony fény
kék foltjaival melegszik az idő,
ülünk ketten, kábulatban,
a közös teremben a fehér asztalnál,
köröttünk szűnik a szótlanság nyugalmat hozón,
lehalkított létben beszélgető
betegek a társaink;
fáradt arcomra tekintesz,
kintről befúj a hószagú szellő,
fázó arcod világít a kelő napban.

Egyedül vagy - szólítalak meg,
s szűnik magányunk a mondatok röptével,
diót adok neked,
suhan a léghen két lélek világnyi gömbje,
találkozik, de nem lépsz be *különvilágom* ajtaján,
idegenek vagyunk még
az idő tengelyén.

Az ablakban a gesztenyefák
kék röptű gerléit nézed;
az utcán a lét célgömbjét figyelő járókelők;
itt nyugalom lakozik,
percekig feledjük a betegség
súlyos kopogású lépteit;
átrendeződött kórtermekhez
és vetélt sorsokhoz térünk meg évek óta már.

1 Részletek egy ciklusból.

Így kezdődik el az időtlen történet,
kettőnké,
irány a döbbenetté változó létben,
lényünk sokszorozza;
megszületett már a kettős kapocs –
egyetlen kincsünk.

ÁTVÁLTOZOTT JÖVŐ

A kórház kertjében ébredő tücsökciripelés,
zsongásban ülünk a hangyákkal
zizegő fűben,
eldőlünk, nevetve nézünk az égre,
vásznán apró felhődarabok változó
ábrájú sorakozója,
s füledben szünetjel nélküli
márciusi zengés.

Tomporod ívén nyugszik tenyerem,
fürtjeid szagolom,
izzik szeplőtlen bőröd a fényben,
telt combjaid fogom, s pihés melled.

Elköltözött a szomorúság,
a kórterem jeges fényű kockája,
szerelem világítja át létünk;
cserebogarak repülnek így a fény felé,
az éneklő idő körhintáján ülünk,
a lélek jövőidejű repülésében,
a találkozás közös lebegésében.

Ébred fehér párában az igyekvő város,
feledve éji csöndjét;
a kórház választóajtaja végleg nyitva –
a szabadulás órája elérkezett,
sétálunk a hársakkal integető utcákon,
a közeledés perceiben a sétányon rigó

füttye hív,
rejtélybe búvik a látás,
míg test és lélek izzik a gondolatban.

Házadig kísérlek a hosszú,
imbolygó gesztenyesoron,
fehér szirmokkal havaz az út,
búcsúzunk –
távolodás nincs az átváltozott időben,
míg éjszakáink érintetlen magányában alszunk el,
a hold labdáját figyelvén
a szélben ingó fehér függöny mögül,
hiányban álmodjuk a közös,
várakozó éjszakát a szédítő találkozásig.

MEZTELEN LÉLEGZETVÉTEL

Éjjeli lámpámat eloltom,
elsötétül csöndességben a szobám,
fehér párnámra hajtod a fejed,
kinn az éj csillagrendszere világít,
mezítelenre vetkőzünk ajzottan,
villan farod gömbje a holdfényben,
és melleid szabályos,
lélegzetekben lebegő fehér dombjai.

Végtelen utazásnak tűnik ez az első,
közös éj,
hosszú izgalomban eltelt napok
várakozása után,
két lélek láza találkozik;
szád íze, akár a vérpiros alma,
telt tomporod feszes íve lázba hoz,
combjaidon fut kezem ágyékkodig,
duzzad szemérmünk,
elérünk végül a kék végpontjáig,
leheletünk kihagyó ritmusában fekszünk,

míg csillapul a láz.

Elérkezik a nyugalom órája,
a tisztaság fehér lepedője izzik,
fejemhez hajlik a tied,
tekinteted békét hozó fényével.

Az ablakon túl a közelgő álom
puha szárnyrebbenése,
vigasztal,
hogy együttlétünket nem bánthatja
senki már;
figyelem mezítlen farod
arányos, kerek holdjait a homályban,
barna mellbimbóid duzzadtak még,
fejünk összeér,
fecskekékké leszünk közös szótlanságban.

1XA (akril, kréta, farost, 23,5 x 29 cm, 2018)

Szente B. Levente (SZELÍDEN)

aznap haját bontotta a dió
pompájában a maga teljében
hajlott hátú vén fa állt fölöttünk
akár az egyetlen megmaradt fényképen
mi ketten szinte tétován
kezed kezem fogta éppen
hajad arcodba fújta a szél
bal kezeddal megigazítottad
előre néztél szelíden
szépen és ártatlanul neveltél
pitypangeső közeledett felénk
aztán az a pillanat
az a csodás pillanat amikor
csak álltunk kissé remegve
majdnem bátortalan ott ölelt át minket
a félárnyék a napfény a szél
és körülengett a rét illata
a sok ezer virágot meg a fákat véltük hallani
a közeli patak csacsogó suttogás volt
miként az érett eper ajkad nyitva
én megértettem valamit –
a távoli felhők buja összevisszaságát
a madarak röptét hogy őket sose irigyeljem
fejemben hangok jöttek-mentek
furcsák tiszták akár a régi éden csillagvirág zenéje
föléd hajoltam egészen
csöndesen mély tisztelettel szóltam
nézd kedvesem hát nem csodálatos
nézd a szitakötőt
násztáncát éppen nekünk járja
te megcsókoltál
s a diófára kacsintottál
lehajló ágára kötöttél egy piros pántlikát

Borcsa János
PÁLYAKÉP BOÉR GÉZÁRÓL¹

I.

Életének 37. évében, 1989 telén halt meg Boér Géza. Rövid életét és pályáját sok miért, sok kérdőjel övezte már élteben, és ezek a kérdések korai távozása után csak sokasodtak. Utolsó napjainak és óráinak motívumait, lelki indítékait is nehéz pontosan meghatározni. Barátot vagy ismerőst keresett bizonyára törzshelyén, a kézdivásárhelyi Rózsa vendéglőben, utolsó napja délutánján, aztán estére hazament nemrég, válása után berendezett új otthonába, ahol senki nem várta, és azon az éjszakán, január 23-ára virradóra magára hagyottan viaskodhatott a halál küldöttével. De arra is kényszerül gondolni az ember, hogy a diktatórikus rendszer végső szakaszában talán magának az életnek az értelmét is megkérdőjelezte, még a hitben mint életmentő tényezőben sem tudván megkapaszkodni. Életének ebben az utolsó periódusában ugyanis nemegyszer azt hangsúlyozta beszélgetéseink során, hogy nehéz meghalni. Sőt, kézírásban fennmaradt egyik prózatöredékében arról elmélkedett, hogy „vajon mi értelmesebb, kivárni vagy siettetni a véget? Van-e értelme és fontossága ezeknek a fokozatoknak, ha mindebből csak a tökéletesülő semmi bizonyos csak, s a cél (minden cél!) ide torkollik, mint a Duna, a fekete, reménytelen tengerbe?” (*Kéziratok hagyaték*, I. 85–86.)

Hogy milyen is volt valójában az ő távozása, azt sem tudjuk meg már soha... Egy dolog viszont teljes bizonyossággal áll előttünk: az irodalommal és az írással már középiszkolás diákként eljegyezte magát, és ez a szövetség egész élete során végigkísérte. Ha nem is írta le, mint ahogy Ady Endre egyetemista korában közölte édesanyjával, hogy „én teljesen az irodalomnak szentelem az életemet”, de minden bizonnyal ez az elhatározás élt Boér Gézában is – a környezetét nagy reményekre feljogosító középiszkolásban, majd a kolozsvári egyetemi polgárban.

1 Jelen írás utószó Boér Géza *Egybegyűjtött írások* című kötetéhez, amely a Kárpát-medencei Tehetség gondozó Nonprofit Kft. kiadásában jelenik meg az *Előretolt Helyőrség Íróakadémia* program keretében, 2019-ben.

Boér Géza 1967 és 1971 között volt a kézdivásárhelyi elméleti líceum diákja. Köztudomású, hogy éppen ez az időszak az egykori szovjet tömb államaiban és jelesen Romániában a politikai-ideológiai-szellemi olvadást jelentette, ebből következően a romániai magyar kultúra is rövid ideig tartó, ám felfelé ívelő periódusát élhette meg. Megpezsdült ekkor a szellemi-kulturális élet: új művelődési intézmények alakultak országszerte, a meglévők megújultak, fiatal művésznemzedékek kaptak fontos szerepet az irodalmi-kulturális élet fórumain, különböző szinterein.

Mint cseppben a tenger, úgy tükröződött ez a szellemi pezsgés egy olyan vidéki kisvárosban is, mint az erdélyi, háromszéki Kézdivásárhely. A városi művelődési ház, a könyvtár, valamint az elméleti líceum voltak legfőbb eredői és gerjesztői az itt zajló közművelődési munkának és kulturális életnek. Irodalmi estek, könyvbemutatók, író-olvasó találkozók, színházi előadások hódították a közönséget, nőtt a könyv, az olvasás iránti igény. A líceumban önképző kör kezdte meg tevékenységét, iskolai folyóirat indult lelkes és hozzáértő tanárok irányításával, nagyszámú diák részvételével, illetve közreműködésével. Boér Géza ebben is, abban is igen aktív szerepet vállalt, hasonlóképpen kitűnt a helyi és a megyei irodalmi vetélkedőkön, valamint a városi szintű művelődési rendezvényeken. Figyelemre méltó tájékozottságra tett szert már akkor a kortárs magyar irodalomban, és ebből az időből datálódik a Kányádi Sándorral való személyes kapcsolata is.

Kézdivásárhelyen szerzett szellemi felvérteztségének köszönhető, hogy Boér Gézát Kolozsváron, az egyetemi város mértékadó írói köreiben, szellemi műhelyeiben is komolyan vették, adtak véleményére, és az elvárások is irányában ehhez mértek voltak.

Különben mire Kolozsvárra érkezett, túl volt az első közléseken, az 1968-ban indult *Megyei Tükör* fiatal és igényes szerkesztői jelentették meg verseit, Kolozsvárt pedig már a rangos *Korunk* is szívesen bízta meg recenziók írásával, az *Echinox* nevű háromnyelvű diákfolyóiratban versekkel, irodalmi publicisztikával volt jelen elsőéves korától, harmadévesen meg, 1974-ben, szerkesztője lehetett a lap magyar oldalainak. Ugyancsak rendszeres résztvevője volt elsőéves korától Kolozsvárt a Romániai Írók Szövetsége helyi szervezetének patronálásával működő, Gaál Gábor nevét viselő irodalmi körnek, majd ő követte a végzős Markó Bélát az elnöki szerepkörben.

1975 őszén Boér Géza tele poggyással tért vissza szülőföldjére. Ebben a poggyásban szilárd elméleti felkészültség, egy értelmiségihez illő szellemi-erkölcsi habitus, továbbá a jelentősebb irodalmi fórumokkal kiépített kapcsolat és számottevő irodalmárokkal kialakult mély személyes szövetség volt található. Egy teljes körű és szabad értelmiségi lét megélésére próbált berendezkedni, és ehhez még a harmonikus családi környezet is adott volt azokban az években számára. Nagyon rövid ideig Torján, a szülői házban lakott feleségével, majd Kézdivásárhelyen telepedtek le, itt született Janka (1977) és Emese (1979) lányuk.²

Igaz, írói ambícióinak és irodalomszervezői elképzeléseinek megfelelő munkakört akkor már nem kaphatott, hiszen a meglévő irodalmi-kulturális intézmények nem alkalmazhattak új munkatársakat, sőt a politikai-ideológiai olvadásnak is vége szakadt ekkorra, így a közlés lehetőségei is fokozatosan beszűkültek, főleg a fiatalok számára. Boér Géza helyzete a színpadtól és a közönségtől távol tartott színéséhez vagy a versenyzéstől hirtelen eltiltott élsportolóéhoz volt hasonlatos. Mégis nap mint nap eljátszotta szerepét hosszú éveken keresztül, formában tartotta magát, és várta, hogy számára is megszólaljon a gong, hogy eldőrdüljön a rajtpisztoly. Egyetlenegyszer adatott meg ez neki: néhány év kínos várakozás után 1980 őszén a Kriterion Könyvkiadó *Forrás* sorozatában megjelent a Csiki László által szerkesztett *Hiányok térképe* című első verseskönyve. Boldognak érezte ekkor magát Boér Géza. Kedvező visszhangra lelt kötete a kritika részéről, és hívei is örültek. De ezt követően nem felszabadult, pazar alakítások sora következett részéről, hanem gyötrelmes alkotóévek és a reménytelen várakozás a következő könyvre. Hiába állt készen egy kötetnyi verse, a Kriterion Könyvkiadónak a pártkabinetekből érkezett utasítások értelmében holtvágányra kellett helyeznie az újabb Boér-kötet kiadási tervét. Csak váratlanul bekövetkezett halálával válthatta meg második verseskötete, az Egyed Péter által szerkesztett *létlelet* kiadását, amire 1989 őszén került sor.

Látható, már életében a hallgatáshoz kellett szoktatnia magát, illetve ahhoz szoktatták a mostoha külső viszonyok. Írni viszont folyamatosan írt a mintegy másfél évtizednyi idő alatt. Kritikusként is hallatta szavát

2 A *Kéziratos hagyatékot* Emese lánya őrzi.

a *Korunk*, az *Igaz Szó* és az *Iffjúmunkás* hasábjain az 1970-es évek második felében, illetve a '70–80-as évek fordulóján. A mintegy másfél évtizednyi időt magába foglaló alkotói időszak alatt Boér Géza rátalált egyéni látás- és beszédmódjára, amely elsősorban a saját maga számára jelentett már-már teljesíthetetlen próbát és kihívást, öngyötrő keresést és kísérletezést. Költőtársa, Markó Béla is megfogalmazta ezt a *létlelethez* írt bevezető esszéjében: „Boér Géza számára elsősorban grammatikai kérdés volt saját egyéni költészetének megteremtése. És korán meg is találta ezt az eredeti hangot, csakhogy nem figyeltünk fel rá eléggé, mert azt hittük, a majdani folyékony szövegek töredékeit olvassuk, azt kerestük verseiben, amit egyszer s mindenkorra eltaszított magától: a régi grammatikát. Nem a mondatszerkesztés szabályairól van itt szó természetesen, hanem a hagyományos versépítés törvényeiről.”

Az eddig megfogalmazottak alapján úgy lehetne összegezni, hogy Boér Géza a maga számára az irodalom terén, a költészet, a próza és a kritika művelésében látta az értelmes cselekvés lehetőségét, illetve az irodalmi élet színterein találhatta volna meg a helyét. Az előbbi utat, az írásét sohasem, a legzaklatottabb periódusaiban sem hagyta el, utóbbit, az irodalmi-kulturális életnek kedvező feltételeket pedig nemcsak kereste, de ő maga is tett azért, hogy ilyeneket teremtsen, éppen ott és akkor, ahol találtatott. Vagyis nemcsak szeretett egyetemi városában, hanem szülőföldjén, Kézdivásárhelyen is. Hogy csak ket-tőnk kapcsolatára utaljak ilyen értelemben, elmondhatom, hogy személyes találkozásainkban is valamiféle rendszerességet követtünk az 1970-es évek végén. A hét meghatározott napján, kedden délutánoként ültünk be a Rózsa vendéglőbe egy pohárka erős és egy-egy kávé mellé, megbeszélendő új olvasmányélményeket vagy éppen kéziratainkat. Ezeken a kétszemélyes beszélgetéseken és eszmecseréken aztán felmerült egy irodalmi kör igénye és szükségessége is, sőt ennek a körnek a kezdeményezése és vezetése is az ő nevéhez fűződik. A kör 1981-ben meg is alakult, Apor Péter nevét vette fel, és két-három évig működött. Hangsúlyozottan önképzőköri jellege volt, amelynek estjein az írással éppen próbálkozó középiskolás diáknak és a fiatal pályakezdő írónak, költőnek és kritikusként is alkalma nyílt bemutatkozni. Emellett alkalmanként meghívottjai is voltak az irodalmi körnek, sőt az akkor Szentgyörgyön működővel kölcsönös bemutatkozásra is sor került.

Napirendre került az egyik körüi tevékenység keretében az első Boér-kötet megvitatása is.

Boér Gézának eme tevékeny jelenlétére utalva mondtam egyszer, hogy munkára, alkotásra sarkallta szűkebb és tágabb környezetét is, az ő megszólalásai pedig egy kisváros viszonyai között igazi kulturális tettnek számítottak, hangoztak legyen el azok az előbb emlegetett irodalmi körön vagy ennek megszűnte után más, egyre szűkebbre szabott nyilvánosságú kulturális eseményeken, például tárlatmegnyitón (például a nemzedéktárs Sárosi Csaba grafikusén), de tudni kell róla azt is, hogy még baráti magánbeszélgetések alkalmával sem volt a felelőtlen csevegés híve. Inkább hallgatásba burkolózott.

A Boér halála óta eltelt első tiz-tizenöt év alatt a hagyaték gondozására tevődött a hangsúly. Legelső lépésként, még 1989 nyarán, a diktatúra végső és legvadabb időszakában a kéziratos hagyaték felleltározását végeztük el Egyed Péter író, a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője és Kosztánci Jenő festőművész társaságában. Az idő sürgetése, illetve az akkori sötét politikai viszonyok szorítása közepette persze csak arra vállalkozhattunk a torjai szülői ház fojtott csendjében, hogy a hátrahagyott nagy mennyiségű rendezetlen kézirathalmazt egybemarkoljuk, négy iratcsomót alakítva ki belőle. Aztán 1990 januárjában, a romániai politikai fordulat lázas napjaiban-heteiben a Boér-versek is teret kaptak: a szabadság első óráiban indult kézdivásárhelyi *Székely Újságban* egy egész oldalnyi anyag idézte az egy évvel korábban távozott költőt. Tulajdonképpen ezzel vette kezdetét a Boér-hagyaték részleges közzététele, és tartott folyamatosan több mint egy évtizeden keresztül. Mondhatni minden romániai magyar irodalmi folyóirat és hetilap, sőt napilapok is helyet adtak közléseinknek, a *Korunk*, a *Látó*, a *Székelyföld*, a *Helikon*, a *Hét*, illetve a *Háromszék*, a *Krónika*, a *Romániai Magyar Szó* és mások. Meg is jegyezte a költő egyetemi évfolyam- és pályatársa, Gergely Tamás 2002-ben, hogy „Boér versei jelen vannak a romániai magyar irodalmi sajtóban, talán jobban, mint életében.” (Egy roncsolt élet. In *Látó*, 2002/12., 94–96.) Ezeket a közléseket aztán, kiegészítve a címadó *Sorskeresztjeitvény*-nyel, valamint az előző könyv, a *létlelet* két rendhagyó tisztelgő versével (a *teremtés csapdái*, *sánta futamok*) egy kötetbe szerkesztve 2002-ben az Ambrózia Kiadó megjelentette, amely kötet kézdivásárhelyi bemutatóján jelen volt és Boér emlékezetét idézte a nemzedék- és pályatárs

Markó Béla és az egykori tanítvány, a bemutatott kötet szerkesztője, Fekete Vince költő.

Itt tartom fontosnak kiemelni, hogy Boér Géza életét és pályáját nemcsak nemzedéktársai, a hozzá személyesen is közel állók méltatták életében és halála után, hanem például az ízlésben és esztétikai elvei alapján az ő költészetétől távol álló olyan neves irodalmár is, mint Szócs István, aki a posztumusz kötetet elemezve így összegez: „Viaszkodása a verssel és a világgal személyes tragédia: de nemzedékek sorsának jelképe, az otthontalanná vált generációké (...), akik későn érkeztek és későn értek ahhoz, hogy a társadalom nagy társasjátékában valamirevaló pozícióhoz jussanak, és korán kivéreztek vagy világgá futottak ahhoz, hogy felléphessenek akkor (...), amikor elkövetkezett az idejük.” (Létvédelem. In *Helikon*, 1990. február 9., I. évf. 6. szám, 2.) Jelesen annak a nemzedéknek a sorsa teljesedett be Boér Géza esetében, amelyre az 1980-as évek romániai magyar kultúrájának felvirágoztatása várt volna. Erre az időszakra azonban egészen más természetű kérdések merültek fel ennek a nemzedéknek a tagjaiban. Ekkorra az a kérdés vált igen aktuálissá Erdélyben, hogy – Egyed Péter utólagos megfogalmazását idézve – „hogyan lehet fizikailag megmaradni egy erőszakos, agresszív környezetben, és hogyan lehet ezt a fizikai megmaradást összekapcsolni az irodalommal.” (Romániai Magyar Szó, 1993. november 6–7.) A Boér verseiből kiolvasható egyéni viaskodásnak számtalan szöveghelyét idézhetném, ezúttal csak egy verstörődéket választok a hagyatékból: „rám támad siralom / vésszel veszekszem / lusta csendben / figyelem a vesztem – / ó, jön-e már” (*Kéziratos hagyatéék*, I. 27.) Az adott költőlet tragikumát talán egy kései József Attila-törredék világíthatná meg: „Amikor verset ír az ember / nem írni volna jó”.

Markó Béla szintén utólag, egy nemzedéki vissza- és széttekintő, Ginsbergre utaló számadó versében (*Bocsáss meg, Ginsberg*, 2017) ugyancsak megidézi nemzedéktársait, köztük azokat is, akik a zarnokság évtizedeiben a szabadságról csak álmodtak, akiknek az üvöltés is tiltott volt, és akik nem érték meg – Csiki László megfogalmazását használva – a „szabadságnak vélt változást”. Markó számadó verséből idézve: „Láttam a barátomat aznap, hogy / kijött a börtönből, és becsengetett hozzám, / kölcsönkért egy táskarádiót, / aztán egyedül halt meg / egy fűtetlen vonatfülkében, / és láttam a többieket is, /

akik halálra itták magukat, / és láttam azokat is, akik besúgók lettek, / láttam nemzedékemet, tudom, kik voltak, / és tudom, hogy mivé váltak. // (...) és láttam, hogy hányan behaltak / egy hangyaboly-világ szörnyű magányába.” Boér azok közé sorolható, aki – úgymond – halálra itta magát, illetve aki behalt „egy hangyaboly-világ szörnyű magányába”. Az Adyra emlékező Móricz fogalmazott meg 1930-ban ehhez foghatót, hogy tudniillik „a betegséget szinte tudatosan poharazta magába, hogy öngyilkos elszántsággal végezzen az élettel”. Élete utolsó éveiben Boérnak az eszményiként indult családi élete is válságba jutott, de hogy mindezt milyen külső és belső tényezők, milyen kísértések idézték elő, ugyancsak megválaszolatlan kérdés marad számunkra.

Volt viszont olyan költőtársa Boérnak, az előtte járó nemzedék markáns alakja, Magyar Lajos, akivel 1989 januárjában együtt kapott kezelést a sepsiszentgyörgyi megyei kórház pszichiátriai osztályán, és aki a veszteség okozta fájdalom és gyász napjaiban-heteiben versben búcsúztatta fiatal barátját: „Fésülted makrancos oroszlán-üstököd, / visszamosolyogtál: tán, talán találkozunk... / Most itt a hír, s minékünk már e földön / egymáshoz soha-soha egyetlen szavunk. // (...) Mindez tegnap volt csak. Micsoda tegnap?! / Valld be, mily méreggel, szesszel ölted meg magad! / Hogy szánjalak, sírjak és átkozzalak...” (Magyar Lajos: Boér Géza. In *Székhely Újság* [Kézdivásárhely], 1990. március 10.)

II.

Kijelenthető, hogy Boér lírájának a leírását általában elvégezte, sajátosságait kiemelte a kritika. Bréda Ferenc 1981-ben új hangvételt jelentkezéséről beszélt az akkori évtized romániai magyar líráját illetően, Cselényi Béla és Boér Géza *Forrás* sorozatban megjelent köteteivel támasztva alá a kijelentését. Figyelmeztetett ugyanakkor, hogy a Boér-líra avantgárdnak tűnő hangvétele tulajdonképpen nem a két világháború közötti izmusok utánérzése, mivel ezt egy látásmód határozza meg. Idézte továbbá Bréda a párizsi Nagy Pálnak az avantgárdról tett egyik megjegyzését, miszerint „az avantgardizmus nem (nemcsak) történeti kategória, hanem mindenkori írói-alkotói magatartás, szemlélet, mely az alkotás értelmének az (a kísérletezést szükségszerűen feltételező) *újat alkotást* tartja.” (Egy lehetséges ige érkezését figyelve. In *Utunk*, 1981. január 16., 6.

Figyelmet érdemelhet az is, hogy a Boérnál fiatalabb Bréda mellett – aki ugye a művészi kísérlet létjogát a legmesszebb menően elismerte – az *Igaz Szóban* közölt kritikát is a legmerészebb újítók egyike, Zudor János nagyváradi költő jegyzi, kiemelve, hogy „az egyik legbátrabb lírai kísérlet a Boér Gézáé.” (Az átmenetet véglegesítő időben. In *Igaz Szó*, 1981/10., 357–359.)

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Boérnál fiatalabb korosztály két markáns tagja részéről érkezett a kedvező kritikai fogadtatás, de nemzedéktársai közül Mózes Attila, Gergely Tamás, valamint az idős nemzedék tagjai közül Szász János és Szöcs István is – igaz, már a költő halála után – a művészi teljesítményt méltatta, és hozzáértéssel vette bonckés alá a verseket. Mózes Attila például a személyiségjegyekből kiindulva magyarázta a Boér-líra sajátosságait. „Azt hiszem, mindenekelőtt szemérmes volt – írta halálakor –, fölöttébb szemérmes,³ és ezt bizonyítják versei is, amelyek a tárgyias-intellektuális líra erőterében keletkeztek, s amelyekben úgy vall, hogy vallomásait szemérmes szóképek leplébe öltöztetve teszi közzszemlére, és csak egy-egy utalással sejteti meg, hogy várja, sőt *elvárja*: a türelmes olvasó fődje fel mindazt, amit ő alkatából adódóan nem állít pörén a közönsége elé.” (*Utunk*, 1989. febr. 10.)

Szász János viszont az embert nem, csak az első Boér-kötetet ismerve szólalt meg, de érvényeset mondott e líra helyét és a versek üzenetét illetően: „Valahol a neoavantgarde és a posztmodern között robbanó versépítkezése egy felületes szemlélő számára háttérként nagyvárosi feszültségeket idézhetne, és nem azt a vidéki csöndet, amelyben fogantak. Formai eltérései csak nyomatékosítják kristályosan világos mondandóját.” (*A Hét*, 1989. március 2.) A „kristályosan tiszta mondandó” kiemelése Szász részéről egyenesen összecseng azzal, amit Mózes Attila állított a Boér-líra helyének kijelölésekor, illetve azzal, amit úgy fogalmazott meg, hogy ez az „elmélyedés” a költészete. Mózes Attila különben már megjelenésekor méltatta a *Forrás* sorozatban megjelent kötetet mint *Az év könyve*-vitájának egyik résztvevője, hangsúlyozva, hogy „meglepő, nálunk szokatlan hangon kezdett a *Forrás*-

3 Ugyanezt a vonását tartotta fontosnak kiemelni az egykori középiskolás diák osztályfőnöke, Kiss Éva tanárnő. „Szemérmes, szorongó – írta Boért idéző cikkében. – Írásban azonban – versben és prózában – okosan érvel, meggyőzően bizonyít.” (Székely Újság, 1990. január 27.)

kötettel jelentkező Boér Géza (*Hiányok térképe*). Tagadhatatlan, hogy igen különböző hatások jegyében kelt e kötet, ám ezt egy pillanatilag sem állítjuk pejoratív értelemben. Tény azonban, hogy a Szócs Géza *Forrás*-kötete óta – ha volt is kiforrottabb, egyenletesebb első könyv – a Boéréhoz hasonlóan újszerű – nálunk újszerű – aligha akadt.” (Az év könyve. Beszélgetés az Utunk szerkesztőségében. In *Utunk*, 1981. 14., április 3.)

Szócs István, aki a rendszerváltást követően immár szabadon szólhatott, és nyíltan összegezhette e derékba tört pálya tanulságait, nemcsak méltatta Boér munkásságát, de költészetét példás alapossággal elemezte is idézett kritikájában. A nyelvi probléma felől közelít tárgyához a kritikus, mondván, hogy Boér elődjei és kortársai még hittek a nyelv hatalmában, míg a *létlelet* szerzőjében ez a hit már összeomlott. Megfogalmazza azt a felismerést, amit Boér is érzett, és tudatosan nézett szembe vele, hogy tudniillik „a nyelv nemcsak az igazságok hatásos kimondására alkalmas, hanem fantasztikus hazugságok hatásossá tételére is: s az igazságokat is addig rágja-hajtogatja, amíg tartalmatlanokká válnak.” Ebből következően pedig – fejtegeti a kritikus – a kifejezés új technikáit kell megkeresnie a költőnek, azaz „a költőnek túl kell nyúlnia a nyelven, a szavak mögé, a nyelvtani szerkezetek mögé, rá kell ébrednie, hogy – a vers az úr; a szó csak cifra szolgál (...), és odajuttatja az üzenetet, ahová nem szánták. Ezért olykor ki kell tekerni a vonzatok nyakát, kiirtani az írásjeleket, illetve önálló jelentést bízni rájuk, a zárójelnek elég az elejét vagy a végét kitenni, a kettőspontnak mondat értelme, sőt önálló költői üzenete is lehet, a kérdőjel nemcsak mondat elején vagy végén kezdhet el csengetni, hanem a szó közepén is, a szövégekről leválasztott rag önálló verssort alkothat saját mondanivalóval (...).”

Kiemelendő a kritikus egy másik észrevétele is, miszerint Boér „nem kedveli a szózenét, a zsonglörködést, keresi a diszsonanciát, a darabosságot, de ravasz intarziákhoz folyamodik, a vers töredékei más verseket tartalmaznak, mint ahogy mai divatos manierista grafikusok kompozícióin felfedezhetni a részletekbe rejtve sok kis képet (...).” Ezeknek s hasonló eljárásoknak a lényege és célja Szócs szerint: „letisztogatni a versről minden tetszelgést, kellemedést, a szóról minden felhangot, a közlésről valamennyi közhely-lehetőséget. Amikor

pedig ez lehetetlen, úgy beszélni, hogy érződjek az elhatárolódás saját szavaink korlátoltságától.”

Úgy véli Szócs István, hogy Boérnak ez az egész törekvése általában a kortárs hazai magyar költészet állapotát fejezte ki: azt, hogy „teljes stílusváltás előtt áll, hogy hangszerelése, hangnemei, szimbólumrendszere megújulni kényszerülnek, a »posztjózsefattilai« eszköztár kimerült.” Hozzátehetném, valami hasonló törekvést foglalt magában már az 1960–70-es évek fordulóján Tandori Dezső költői programja, úgy mond a nyelvnek mint talált tárgynak a megtisztítását, amint azt irodalomtörténeti határkönek tekintett 1973-ban megjelent kötetének címe összefoglalta: *Egy talált tárgy megtisztítása*.

Megkísérelve a *Hiányok térképe* című kötet leírását (Költői létanalízis – kétkedő hit. II. „szóródó szavak”. In *Korunk*, 1981/4., 315–308.), úgy fogalmaztam, hogy könyvet, írást feltételez a Boér-vers. Azt kívántam ezzel hangsúlyozni, hogy Boér esetében a versnek mindkét érzékelhető „teste”, a hangos és a vizuális egyformán fontos, sőt ez utóbbi olyan jelentésmezők felé nyit, amelyet a hangzásra hagyatkozó versben elérni lehetetlen. Elsődlegesen nem a hangzás szólítja meg a Boér-vers befogadóját, hanem a látvány, a vers grafikai képe indítja a „nézőt” a betűkből, szóelemekből, illetve szavak térbeli elrendezése, tördelése, elválasztása, üres helyek beiktatása (ahogy nevezik, nulla nyelvi anyag), valamint az írásjelek szokatlan használata által keletkezett „képek” értelmezésére. A hagyományos, többnyire passzív befogadói magatartásnak ez esetben ki kell egészülnie egy aktív és alkotó magatartással, hogy a versek jelentése, az üzenet megtalálhassa a címzettet.

Az elmondottak példázására a kötet első ciklusának (CSUKOTT JELENTÉSEK) *remény* (sic!) című versét választanám. Megjegyzem, a verscímek sem követik a cím hagyományos helyét, nem az írásmű élén jelennek meg, hanem beépülnek a vers szövegtestébe, mindössze a kövér betűs szedés által emeli ki a szerző. Az íráskép alapján a *remény* két jól elkülönített részre tagolódik, az egyik részt balra zárt rövid verssorok alkotják („a kétértelműség / alaktalanuló / templomaiban / vajon / átérsze / a már / megkezdett reggelbe / a kérdőjel ittlétébe”), a másik rész helye a lap közepén van, és két-két lépcsőzetesen elhelyezett sor alkotja, zárójelben található, magában foglalja a címet is, és bizonyos tekintetben beépült az első részbe, minthogy annak

utolsó előtti és utolsó sora közé van ékelve: „(hűvös / áramlások / **remény** / telensége)”.

A lírai ént leginkább foglalkoztató kérdés, hogy egy bizonytalan és egyre kiismerhetlenebb helyzetből („a kétértelműség / alaktalanuló / templomaiban”) miként lehet irányvesztés nélkül a cselekvő jelenlét világát („átérsz-e / a már / megkezdett reggelbe”) elérni. Kétely gyötri helyzete, illetve a körülmények bizonytalansága miatt a lírai ént (a nem-cselekvés jellemzi ezt a helyzetet, állítmánya sincs az első „mondatnak”!), aki viszont tudja: a helyesen feltett kérdés a cselekvés előfeltétele. Ahogy mondja, a „kérdőjel ittlét”-ét választaná, és – amint a második mondatból kitetszik (átérsz-e) – ehhez saját egyéni akaratára támaszkodna. A vers első szövegrésze tehát egy elvont, nyelvileg személytelen és egy konkrét, személyes mozzanatból tevődik össze, amelyet aztán a második szövegegység a nyelvi személytelenség révén az általános érvényűség irányába tágít, a remény és reménytelenség együttes jelenlétének gondolatát sugallva általában az ilyen léthelyzetekkel kapcsolatban. A szubjektum léthelyzetét és lehetőségeit illető kételyt tisztán nyelvi eszközökkel, egy sajátos nyelvtan követése nyomán (például nyelvi személytelenség alkalmazása, valamint fosztóképzős szavak különválasztása révén) valószínűsíti meg a költő.

Amint láthattuk, a fenti vers szerint a lírai én a „kérdőjel ittlét”-ét választaná, a kötet centrumában elhelyezett TÉR SZA KAD ÉK OK-ban pedig a beszélő alany felszólításként hangoztatja, hogy „adjátok vissza kérdőjeleimet”, valamint azt, hogy „aprítsátok föl a mozdulatlanság egyre gyűlő görcseit”, illetve azt, hogy „adjátok a némaságnak nyelvet” (XXVI.). A vers beszélő alánya többnyire a hiányt konstatálja, és a lehetőségekre irányul a figyelme, de ez a személyes jelleg, amire a cselekvő igék használata világít rá, mondhatni jelentéktelennek tűnik a meg-megszakadó és töredékes versbeszéd során, amelyet igék helyett igenevek uralnak, illetve szenvtelen tárgyias leírások a mozdulatlanságról, valamiféle „fájdalommentes hullanap”-ról. Nehéz ilyen helyzetben nem a lemondás mellett dönteni: „fércelt jövő / kifulladás / óhajok szirmait / hullatva / felfüggesztett vereség” (XXIII.), illetve: „ha még elképzelhető / örök figyelés / valami érkezés-neszre / önnön / menekülésébe / beleveszve” (XLVII.). Eközben viszont érezni, hogy a költő értékrendszerét a szabadság-cselekvés-teljesség hármasa jellemzi, mégha hiányként is van ez jelen a helyzetleírások, illetve a

közérzetmegfogalmazás szintjén: „csakis a távolmaradó szabadság gondolata lehet jó volna kitalálni érte a legszebb metaforát”. A költészet ugyanis – idéztem egy összegező tanulmányomban Pierre Reverdyt – „kapcsolat köztem és a *távollevő* valóság között. Ez a távollét szüli a költeményeket.” (Borcsa János: *Formák és bonyolult bizonyosságok*. In uó: *Megtartó formák. Kísérletek*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 130–143.)

Az utóbbi versidézetek különben önkényesek, nem követik a Boér-vers írásképét, látványát, grafikai sajátosságait, amelyek érzékeltetése nélkül sérül a vers jelentése, nem lesz teljes üzenete. A költészet vizuális lehetőségeinek igen merész kiaknázására tett ugyanis komoly kísérlet Boér Géza első kötetével. Hasonlóval nem is találkozni az akkori romániai magyar lírában, rokon törekvéseket a párizsi *Magyar Műhely* köréhez tartozó alkotóknál lehet felfedezni az 1970-es években. Esetükben „neoavantgarde ihletésű konkrét költészetről” beszélt Kulcsár Szabó Ernő, az 1945 utáni magyar líra leglátványosabb újításának tekinti törekvéseiket: „Az új magyar líra fejlődése szempontjából főként azzal bizonyult termékenyítőnek ez az európai átszarmazású extremizmus, hogy mind nyilvánvalóbbá tette a klasszikus-modern, Nyugat-típusú poétikák alkalmatlanságát olyan késő modern tapasztalatok kifejezésére, amelyek immár nemcsak a személyiség egységének, hanem a nyelv uralhatóságának gondolatát is megkérdőjelezték” (*A magyar irodalom története 1945–1991*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1994, 148.).

Úgy vélem, Boér Géza maga is világosan látta lírai kísérletének lényegét és helyét. Kritikusként egy alkalommal fel is vetette a kérdést Cs. Gyimesi Éva líratörténeti monográfiáját méltatva (*Találkozás az egyszerűvel. Kísérlet mai liránk értelmezésére*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978), amikor arról beszélt, hogy a szerző által kidolgozott versmodell alapján (Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Király László, Kenéz Ferenc költészetét elemezve) nem értelmezhető a modern líraiság, mint amilyen például a konkrét költészet (Az értelmezés lehetőségei. In *Igaz Szó*, 1979/9.).

Pontosan érzékeltelte tehát Szász János, hogy Boér lírája a neoavantgárd és a posztmodern között helyezhető el, formai megoldásai pedig „kristályosan világos mondanivalót” hordoznak. Ez a mondanivaló pedig az egyéni és közösségi (romániai magyar kisebbségi) lét veszé-

lyezettettségéről, mintegy a költő tragikus látásmódja jegyében fogalmazódott meg, és ilyen tekintetben Hervay Gizella és Szilágyi Domokos lírájával rokonítható. Minden egyes költői megszólalás egy-egy *létlelet*-nek felel meg. Nem öncélú, hanem mondhatni halálosan komoly játék, amit Boér lírájával találkoztva tapasztalhatunk. Mintegy Szilágyi Domokos figyelmeztetése érvényes ezúttal is: „Én játszom ugyan, / de ti / vegyetek komolyan.” (*Nyár*)

Úgy ítélte meg Boér Géza, hogy újítása avagy szakítása az adott költői hagyománnyal és gyakorlattal, illetve – Jurij Tinyanov fogalmát használva – az automatizálódott konstrukciós elvekkel nem sajátosan irodalmi indíttatású, a maga számára ugyanis a versírást az egyetlen lehetőségnek tekintette ahhoz, hogy hitelesen megnyilatkozhasson az általánossá vált szabadsághiány, a diktatúra körülményei között. Készültek is folyamatosan láttelelei a veszélyeztetett egyéni és közösségi létről, aztán arról a folyamatról, amely az erdélyi magyarság beolvasztását célozta, illetve kultúrájának elsorvasztását, valamint egy olyan társadalomról, amelyet leginkább a szabadság hiányával lehetne jellemezni. Arról az írói nemzedékről mondta egy interjúban Ágoston Vilmos, amelyhez Boér is sorolható, hogy „a formabontás itt [Erdélyben, Romániában] nem azonos – kelet-európai terminusként – a nyugati formabontó törekvésekkel, mert itt ez mindig egy szabadságra vágyó törekvés volt; korlátok lerázását jelentette, míg Nyugaton inkább egy ezoterikusabb jelenség volt.” (Martos Gábor: *Marsallbot a hátizsákban. A Forrás harmadik nemzedéke*. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár, 11.)

A rendszer által alattvalónak tekintett polgárnak akkor mondhatni napi tapasztalata volt, amit Boér versbe foglalt, éspedig azt, hogy „se (h)arcunk se igénk se tájunk / biztos pontjaink ködbe takarva”, és az ember közérzetét a kilátástalanság határozta meg: „várakozás itt mert nincs más hon máshol / ahol lehetnénk nem egyedül.” Ilyen nyomasztó külső meghatározottságok között élve nem csodálkozhatunk, ha magának a költői létnek a drámáját is valamiként kozmikusnak fogta fel Boér, de erről a helyzetről mintegy önmagát kívülről szemlélve, távolságtartóan és tömören, képletesen szólva beszélt: „szavaid foga vacog / egymásba botlanak / megvakult csillagok.”

A kísérletezés számára azt a célt szolgálta – írta Bogdán László az írói hagyatékából összeállított *Sorskeresztrejtvényt* (*Vers és próza a*

hagyatékból. Ambrózia Kiadó, Kézdivásárhely, 2002) recenzálva –, hogy „megjelenítse a maga töredékeiben, kétségbeesett üzeneteiben, jelzéseivel a külvilág fenyegetéseinek kitett személyiséget. Ezért nagyon sokszor az az érzésünk, hogy az egyik szöveg átfolyik a másikba, s valami furcsa napló törmelékeit olvassuk állandóan...” („...*felügyel rám a félelem*”, Háromszék, 2003. április 12.)⁴ Ha Boér lírai kísérletének jelentőségét méltatni akarjuk, föltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy az ő esetében a töredezett, szétzilált versmondattal („de hát ki kuszálta össze a mondatok rendjét ki vetette rá a hallgatásbogokat”), a formák mint pusztulásra ítélt vagy már romokban álló kellékek, valamint a nyelvtani szabályok semmibevétele tulajdonképpen a mindennapokban megnyilvánuló zsarnoki rendszer, a külső világ leképezése. Nem üres költői játéknak, nem pózolásnak, nem természetlen polgárpukkasztásnak tekinthető tehát, amit „elkövet” versként a költő, hiszen mindezt – úgy mond – „egy roncsolt élet”, a költő saját élete, főként életének utolsó évtizede hitelesíti, az, amit maga átélt, megszenvedett, és amitől szabadulni nem tudott. Akkor íródtak azok a versek, amelyekből a *létlelet* című, immár posztumusként megjelent kötet anyaga összeállt, és amely alapján a könyvszerkesztő, Egyed Péter igen pontosan világított rá a Boér-líra lényegére a könyv fülszövegében: „Boér Géza második verseskötete következetes költői kísérlet színtere: ahhoz, hogy teljesen azonosulni tudjon írásával, a versbeszéddel, megszüntet minden külső-idegen gesztust, a kép, a gondolat, a ritmus eleven folyamata lesz ő maga is. A vers akusztikai-vizuális testébe imígyen beköltözve lesz az ontikus folyamatnak is részese, másfelől meg a saját írásából származó etikai parancsok és kérdőjelek abszolút alánya. A költeményt házává és hazájává teszi, s amikor már teljesen egyek, ismét el kell válniok, különbözniök, következik a megszólítás gesztusa, majd a folytonos dialógus a teremtménnyel. Ez utóbbi – s itt az elképzelés eredetisége – végül is teremtővé válik.”

Helytálló a könyvszerkesztő értelmezése és méltatása, viszont ugyanő egy sejtésének, illetve fenntartásának is hangot adott 1990-ben egy vele készült interjúban, mondván, hogy a költő mellözöttség- és sikertelen-

4 A Sepsiszentgyörgyön élő Bogdán László figyelemmel követte Boér pályáját, és amilyen mértékben egy megyei pártlap keretei lehetővé tették, jelezte mind a *Hiányok térképe*, mind a *létlelet* megjelenését (*Megyei Tükör*, 1980. dec. 24., illetve 1989. dec. 16.).

ség-érzését a külső korlátozások mellett bizonyára elmélyítette egy szubjektív mozzanat is: „Boér Géza azért is sajnálatos veszteség, mert nála egy különös félreirányítottságról van szó. (...) Boér Géza rettenetes sikertelensége tehát valószínűleg abból is fakad, hogy valahol és valamikor félreirányították: olyan versmodellt, olyan kifejezési modellt kívántak tőle, amelyre ő képtelen és alkalmatlan volt. (...) neki egészen más, »testesebb« költészeti formák iránt volt érzéke, mégis egy avantgard értékrendszert kívántak meg tőle. Lehet, hogy ő ebbe halt bele.” (Martos Gábor: *Marsallbot a hátizsákban. A Forrás harmadik nemzedéke*. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár, 65–66.)

A költő szabadságra és hazára vágyott, különösen élete utolsó évtizedében, amit kint egyre kevésbé, csak az írásban feloldódva, illetve a „végtelen csöndmezők”-ben vélt megtalálni. A *megmaradás* című versben mondja, az önmegszólitás alakzatához folyamodva, hogy „vert versekbe menekülsz / minden más / védtelen”. Állandó „létszomj” gyötörte azokban az években. Nem véletlen, hogy a költői szókincsben feltűnő gyakorisággal éppen a *bilincs*, *csapda*, *karám*, *kaloda* szavak fordulnak elő, vagy az olyan szokatlan, eredeti szóösszetételek, amelyeknek egyik tagja a fentiekkel alkot – jelentés tekintetében – szócsaládot: *önretesz*, *versvesztőhely*, *sorskeresztrejtvény*, *sorskanyar*, *sorskeresztút*, *vészkör*, *halálkör*, *halálritmusgyakorlatok*, *úrsújtott* stb. Felerősödik a versekben a zuhanás köréhez kapcsolódó tematika, és később, a személyes vég közeledtét érezve pedig születtek már-már a tagolatlan beszédet idéző versek és verstörédek (*összecsuklás*, *ó milyen négy soros*, *Testamentum*, *gyászjelentés*). Talán az utolsók egyike a következő: „anyám anyám ... mindjárt nem élek testvérem anyám erszébet mindjárt apám!”

III.

Boér kritikusként, teoretikusan is megfogalmazta, hogy a versbeszéd megváltoztatása korszakváltó lehet olyan értelemben, ahogy Roland Barthes elgondolta, hogy tudniillik „helyéről elmozdítani a beszédet annyi, mint forradalmat kirobbantani.” (Megszámláltatott éjszakák, avagy a groteszk értelem. In *Korunk*, 1977/3.) Egy esszé tanulmányban pedig (Kocsis István drámáit elemezve) a cselekvéshiány szituációjaként írta le az éppen adott kulturális-társadalmi helyzetet („távol a látványos döntések és cselekvések idejétől [...] felemás és látszatcse-

lekvések világában”), amelyben úgymond az etikus ember nem válthat át cselekvésbe, és „ennek hiányában önmagában elhull.” Viszont valamiként tudatosítani kell mindezt, hogy „az alakító tett realizálhasa.” (A jelen alagútjai. In *Korunk*, 1975/9.)

A hiteles megnyilatkozás alkalmának tekintette tehát Boér a versírást, de ehhez szakítania kellett nyelvi szinten is egyrészt a kompromittálódott irodalmi beszédmódokkal, értve ez alatt akár a közvetlenül előtte járó nemzedék költői nyelvét is, másrészt a hatalom által kisajátított beszédgyakorlattal, retorikával és nyelvi konvenciókkal. Nemzedéktársa, Markó Béla egyik kötetét (*Sárgaréz évszak*, 1977) értelmezve, közvetett úton tehát, mintegy saját költői törekvését fogalmazta meg: „a szavak és a szintagmák kapcsolódása véletlenül sem lehet szabályszerű, a valóság valószerűtlensége, tehát ígylétének ésszerűtlensége nem szorítható be, csak a gyakorlatul választott szürrealista realizmusba. Ezért a metaforák megszakíthatatlan és látszólag összefüggéstelen sora, ezért a túlzottnak tűnő átjátszások és áttűnések szerencsére idegesítő és így gondolkodásra serkentő szövevénye.” (A felboncolt madár poétikája. In *Korunk*, 1978/12.)

Azt vallotta Boér, hogy „a vers egyetlen végső lehetőség”, ugyanakkor úgy látta, hogy „befejezésére nincs remény.” A költő a lírai én helyzetét mintegy „versvégi sivatagban” láttatja (*kezdet*), s magát az írás aktusát is kilátástalannak tekinti: „fehérlapsivatagra írjuk rá e verset” (*váltás*). Másutt meg versvesztőhelyként érzékeli azt a kulturális környezetet, amelyben tennie kellene dolgát a költőnek. Idézek egy versrészletet, az eredeti tördeléstől eltekintve: „ismételhetni kétszer / egyetlen szót / néha még ez is remény // de mire lesz jó ennyi / csendbe vándorló / megcsalt / létköltemény / ?” (*versvesztőhely*)

Itt kell szólnunk Boér két verskompozíciójáról, amelyek a Kányádi-és a Szilágyi Domokos-élményből születtek. Mint említettem, Kányádihoz személyes kapcsolat fűzte, Szilágyihoz viszont „csak” az életmű vonzóereje által kapcsolódott, illetve az általa megjelenített költő-modell élt benne nagyon mélyen. Egy alkalommal azt írtam, hogy Szilágyi, a teremtő költő az 1970–80-as évek folyamán Boér Géának köszönhetően mintegy jelen volt Kézdivásárhelyt, vele együtt járt-kelt mint élő médiumban a városka utcáin-terein, kávéházaiban-vendéglóiban. Ennek igazolására pedig a *teremtés csapdái* című Boér-versre hivatkoztam (Szilágyi Domokos Kézdivásárhelyt. In *Forrás*, 2006/12., 116–118.).

Boér Gézának a Szilágyival folytatott igen intenzív és tartós „párbeszéde” irodalomtörténeti dokumentuma tehát *a teremtés csapdái* (sic!) című vers. Az ő költészete és a Kányafőn befejezett élete rezonált igen nagy erővel Boérban, aki hosszú évekig dolgozott ezen a furcsa siratóéneken, saját minősítése szerint: *kínversen*. A keltezés szerint 1981 és 1986 között készült, de a költő életében nem, csupán posztumusz kötetében jelent meg 1989 őszén. A Kányádinak szentelt *kérdőjelkép* (sic!) című hommage-vers pedig ugyancsak a költő halála után kiadott, a hagyatékából válogatott *Sorskeresztrejtvény* című kötetben olvasható. Ezen a versen is éveken keresztül dolgozott, egyik kéziratos töredéken az 1981. január 28-ai dátum szerepel, egy másik, teljes versváltozat pedig 1981. áprilisi keltezésű (*Kéziratos hagyaték*, IV. 532.).

Csapdahelyzetben érezvén magát – de azt a nemzetrészt is, amelyhez való tartozását mélyen élte meg – idézte a teremtő erejű Szilágyit, és mély gondolati számvetést végezve vont le radikális következtetéseket kilátástalan, veszélyeztetett helyzetünkből: „agyak rejtekében / ha készült félön itt valami / nem lett belőle / csak önretesz // s a vert várakat már be kell vallani”. Mintha csak az egyik Szilágyi-vers hősének, Bolyainak a gondolatai (a fojtó köldökszinórról, a lépteket szorító szűk utcákról) köszönnének vissza a Boér-versben. A Boér-vers viszont teljes egészében tragikus hangoltságú, nyoma sincs benne iróniának, gögnek vagy hetykeségnek, mint Szilágyi Bolyait idéző versében, a súlyos „létleletek” megállapításában Boér kíméletlenül szókimondó, és az önismeretigény fenntartásában a végsőig következetes: önámítás helyett a vereségek beismerésére int. Alátámasztandó utalok az önretesz metaforára, de más verseiben is gyakori az ezzel rokon jelentésű metafora, mint a csapda, karám, kaloda, bilincs vagy a bonyolultabbak közül a versvesztőhely, sorskeresztrejtvény, sorskanyar, sorskeresztút, vészkör, halálkör, halálritmusgyakorlatok.

Szilágyi volt az a költő Boér számára, akit megidézett, akinek a világot illető kételyeit és fájdalmait mélyen magáévá tette, aki mértéket és életével-halálával költő-modellt jelentett. A Szilágyi-költészetben felvetett létkérdések és megfogalmazott gyötrő kételyek rendre megválaszolatlanok és megoldatlanok maradtak, Boér szavaival a „sírkövíülő” kérdőjelek továbbra is fennállnak: „miféle táj ez / mely véled nyugton aludva / sírkövíülő kérdőjelekkel / tönkretesz”.

A Boér-vers nyolc számozott egysége a hetedikről a nulladikig csökkenő sorrendben követi egymást, egy fordított irányú teremtésmítoszt idézve, mivel Szilágyi távoztával a költői látomás szerint mintegy a „visszateremtés” veszi kezdetét. Szilágyi hiánya, aki „sorsritmuson bicegve” tűnt el, istenverésnek fogható fel, de visszatérte sem hozna megváltást és vigaszt a teljes reményvesztettséget és nihilt hirdető Boér szerint, ugyanis „kész a csendbunker / ahol kotyvasztódik a semmi”. Egy ilyen, a létezésről alkotott negatív vízió kivetítése után következik aztán a vers befejező, nulladik egysége, amely a lírai alanynak a világgal és önmagával való végső számvetését tartalmazza: „a térből válok ki / és számomra nem leSZ már iDő / utánam semmi nő / hisz a nincs lesz velem // suhanok seholba zuhanok / magamból kifosztott / úrsújtott nincstelen”. A teljes tagadást magukban hordozó szavaknak és mondatoknak mégis mintha valamiféle állítás, valamiféle pozitív értékelmutatás mondana ellent, amit az utolsó versegység tipográfiailag rejt magában azzal, hogy egy-egy szó *sz* és *d* betűjét kiemeli a szerző, megidézvén az iniciálékkal Szilágyi Domokos szellemi jelenlétét.

A költőnek Kányádihoz fűződő kapcsolata közvetlen, és ezt tükrözi a bensőséges megszólítás („bátyám”), valamint egy mélyről jövő, a haza elvesztésének („oda a haza”) fájalmát átélő ember fohásza. Ez hangzik fel azt követően, hogy hatásos metaforákkal készít létleletet a költő az egyéni és a közösségi létezésről: „életem roncsolt tömbjei”, „foszló ittlétfonal”, „léthatár-rom”. Ilyen léttapasztalok nyomán tekinti mintegy menedéknek a lírai én a szeretve tisztelt költőtársat, ugyanakkor tör fel belőle a fohász: „nem maradhatunk véled árván hozzánk már ne térjen vég-tünet omlandó vártán gondolat-üteg értünk kiálljon veregesd e tájat vállon éljen! már ne csak fájjon!”

IV.

De vajon Boér Géza szellemi jelenléte érzékelhető-e ma? Mert nem csupán irodalomtörténeti kérdés az, hogy vajon a mai olvasó, esetleg a rendszerváltás után született olvasó számára lehet-e üzenete Boér Géza verseinek. Erre a kérdésre Gergely Tamás véleményét idézem, aki a költő halála utáni tíz-tizenöt évben közreadott művekre való tekintettel úgy ítélte meg, hogy „annyira élő ez a jelenlét, hogy kedvünk lenne hozzászólni, megkérdezni, mi a véleménye a 89 utáni szabad

nyomorról? Józanul fájó gondolatai a közösség önáltatásának mechanizmusáról – »a vert várakat már be kell vallani«; »hisz megvédünk mindent mi elveszett« – többnyire visszhangtalan maradnak, s ez önmagában is igen aktuálissá teszi »végső« kérdéseit.” (i. m.)⁵

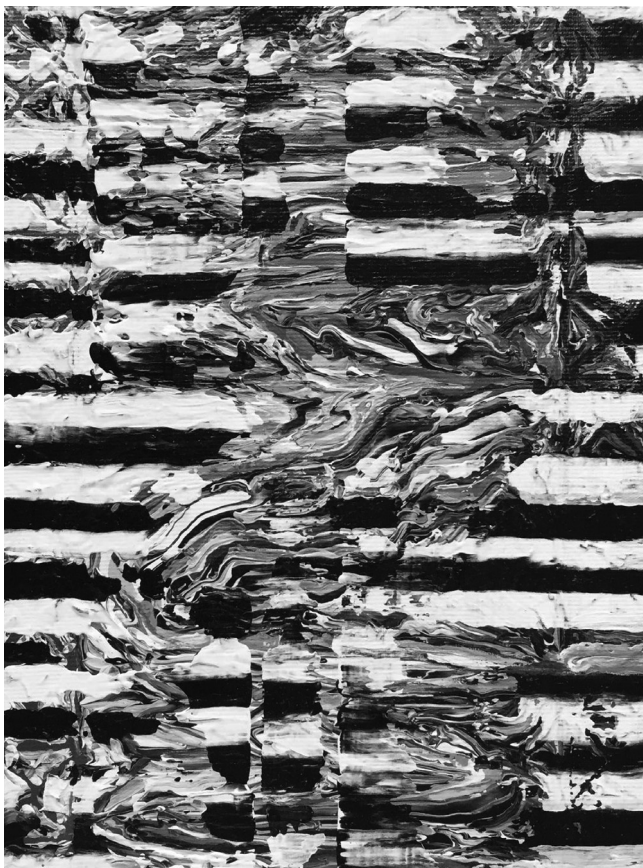
5 A Boér-életmű jelentőségét méltatta Borbély András fiatal (szül. 1982) irodalomtörténész, kolozsvári egyetemi oktató egy 2012. szeptember 3-án a kiadónak írt magánlevelében. „Kedves János! (...) Én tegnap értem haza Gyergyóremetére, és útközben a vonaton elolvastam a Boér-kötetet, amit szerkesztettél. [*Sorskereszt-rejtvény*. Ambrózia Kiadó, Kézdivásárhely, 2002] Nem ismertem eddig a Boér-szövegeket, de ahogyan olvastam most ezt a kis könyvet, döbbenet jöttem rá, hogy miből maradtam ki. Boér Géza költészetének jelentősége, ahogyan ebből a kis kötetből látom, messze túlnyúlik azon, amit tulajdonítanak neki. És ami ritka és számomra döbbenetes élmény volt, hogy *nem csak költőként, hanem gondolkodóként is radikális*, igazán radikális az, amit csinált. Amit a kötet végén közölt kis szövegben [A *metafora kijátszása*] megfogalmaz, az az irodalomtudomány mai állása szerint is radikálisnak mondható: a válasz helyett a kérdés és a lét kérdésségének középpontba állítása, ami a heideggeri filozófiában az egyik legfontosabb meglátás, az objektívként tételezések radikális szubjektivitásként, és a szubjektivitásnak metaforaként való azonosítása – mindezek egy valóban radikális gondolkodót sejtetnek. Nem beszélve arról a tisztánlátásról, amit az a mondat formuláz meg, miszerint nem kiutat, hanem utakat kell keresnünk – ez, bár más körülmények között vagyunk, mégis most is mélyen igaznak tűnik számomra. Minden túlzás nélkül merem állítani, hogy ami szerintem kortárs költészetünkben hiányzik, az éppen ez a költői tevékenységben rejlő radikális gondolkodói aktivitás.

Nagyon hosszan szeretnék és kellene is beszélni Boér Géza verseiről, a grammatika szétrendezésének ontológiai tétjeiről és egyebekről, de most nem teszem. Nem teszem azért sem, mert eldöntöttem, hogy komolyabban is utána szeretnék nézni ennek az „apokrif életműnek”. Nagyon-nagyon fontosnak tartanám, hogy az a több száz kéziratoldali hagyaték, amit Te említesz, ne kallódjon el, és szakszerű módon publikálásra kerüljön. Én magam is szívesen áldoznék időt, energiát arra, hogy ezek az „apokrif iratok” méltóképpen publikálásra kerüljenek. Azt is nagyon fontosnak tartanám, hogy Magyarországon is megismerjék Boér költői és gondolkodói alapállását. (...)

És köszönettel tartozom természetesen Neked is, mert végső soron Neked köszönhetem, hogy eljutott hozzám ez „rejtjelezett palackposta”. Ha élne, minden bizonnyal nagyon szeretném megismerni őt. De így, minden sora és sorsának minden mozzanata érdekel, sőt nem hogy nyugodni, amióta elolvastam (és újra meg újra olvasom az elmúlt két napban) a kötetet.

Még egy érdekes és véletlen egybeesés van itt: éppen mielőtt elindultam az árközi táborba [az Erdélyi Magyar Írók Ligájának XI. Írótábor, 2012. augusztus 30. – szeptember 2., Árkos, Kovászna megye], jelent meg *Az éjszaka művészete* című szövegem. Amikor a táborból hazafelé jövet olvastam a kötetbeli bevezető tanulmányodat, amely szintén az éjszaka metaforáját bontja ki (egyébként megragadóan), akkor úgy éreztem, hogy Boér Géza *válaszolt nekem*, és visszaigazolta azt, amit ebben a szövegben próbáltam megfogalmazni. Igen, láttam, hogy Boér Géza azok közé a ritka és radikális éjszakai művészek közé tartozik, akikről ebben a szövegből szólni próbáltam, anélkül, hogy ismertem volna addig Boér Gézát. Éppen ezért elküldöm Neked is a szöveget, itt olvashatod: <http://ujnautilus.info/az-ejszaka-muveszete/>

Boér különben egy kézírásban fennmaradt Szilágyi Domokos-émlékversében (*Mit mondhat még a költő*) szembenézett azzal a kérdéssel, hogy mi is következik a költő halála után: „Legyen bármennyire misztikus ízű: A KÖLTŐ HALÁLA költészetének igazi kezdete, és minden igazi költőnek ez a célja: a BEFEJEZETT HALÁL – kétséget kizáróan: amim volt, mindent odaadtam, maradok SEMMI – legyen utánam MINDEN.” (*Kézíratos hagyaték*, I. 70.)

--- (akril, vászon, 18 x 24 cm, 2018)

László Attila
SZÁZ ÉV UTÁN.
GONDOLATOK PÓSTA BÉLA
KOLOZSVÁRI RÉGÉSZETI ISKOLÁJÁRÓL
(1899–1919)

Ha szigorúan ragaszkodnánk az évszámokhoz és a kerek évfordulókhöz, ennek a megemlékezésnek¹ inkább a következő esztendőben jönne el az ideje, hiszen Pósta Bélát 1899-ben, 120 évvel ezelőtt nevezték ki az 1872-ben alapított Kolozsvári Egyetem tanárává a Régészeti és Éremtani Tanszék élére, és 2019 tavaszán lesz Pósta Béla halálának és az általa alapított tudományos intézmény megszűnésének a 100. évfordulója. Pósta Béla régészeti iskolájának sorsa már 100 éve, az 1918. esztendő végén bekövetkezett, az egész Erdély sorsát meghatározó történelmi változások nyomán megpecsétlődött. Így nem időszerűtlen, ha már most, amikor tágabb környezetünkben centenáriumi ünnepek zajlanak, visszatekintünk – nem ünnepelve, hanem emlékezve és emlékeztetve – a kolozsvári régészeti iskola Pósta Béla nevével fémjelzett rövid, mintegy két évtizedes, sikeresnek induló, de tragikusan végződő történetére és jelentőségére. E sorok megírására nemcsak az évfordulók ösztönöztek, hanem Vincze Zoltánnak a Pósta-iskola történetét bemutató, levéltári kutatásokra, korabeli kiadatlan dokumentumokra épülő monografikus munkája² is, melynek méltatására a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tudományos folyóirata, az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain vállalkoztam.³ Alábbi soraimmal tisztelegni szeretnék a sorainkból nemrég távozott Vincze Zoltán emléke előtt is.⁴

1 Az írás a XII. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia (Marosvásárhely, 2018. november 30 – december 1.) megnyitó ülésén elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

2 Vincze Zoltán: *A kolozsvári régészeti iskola a Pósta Béla korszakban (1899–1919)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2014, p. 812; a további hivatkozásokban: Vincze 2014.

3 Lásd László Attila. In *Archaeologiai Értesítő*, 143. kötet, Budapest, 2018, pp. 273–282.

4 Úgy hozta a sors, hogy éppen a könyvéről írott, kissé megkésett méltatásom szerkesztése közben érkezett a szomorú hír, hogy Vincze Zoltán, az Erdélyi Magyar Régészek Pósta Béla nevét viselő Egyesületének egyik alapító tagja

Tudománytörténeti munkákban oly szegényes szakirodalmunkban Csorba Csaba majd' 50 évvel ezelőtt megjelent tanulmánya óta⁵ Vincze Zoltán fent említett munkájának (s néhány korábbi részlettanulmányának) közléséig – tudomásom szerint – nem került sor a Pósta Béla alapította iskola jelentőségének átfogó, érdemi méltatására. Elgondolkodtató, hogy a magyar régészetnek szentelt, az ezredforduló alkalmából kiadott összefoglaló munka – igaz, eleve szűkre szabott – kutatástörténeti alfejezetében is csak egy zárójelbe tett félmondat meg egy véletlenszerűen mellékelt fénykép utal Pósta Bélára („...Kolozsvárott... 1899-től Pósta Béla tanársága alatt régészeti oktatás is folyt az egyetemen”).⁶ Igaz, a könyvnek a régészeti intézményekről szóló zárófejezetében (a Szegedi Tudományegyetemen az első világháború után induló régészeti oktatás előzményeivel kapcsolatban) ismét szó esik Pósta Béla kolozsvári iskolájáról.⁷

Azt talán már említeni sem érdemes, hogy a román(iai) régészet múltjára visszatekintő munkák alig vesznek tudomást az erdélyi archeológia 1918 előtti történetéről, noha annak alapvető, intézményekre, személyekre, kiadványokra vonatkozó adatai – ha csak jelzészerűen is – nemcsak nemzetközi, hanem román régészeti/történeti enciklopédiákban is fellelhetők.⁸ A szakmunkákban erdélyi lelőhelyek,

életének 78. évében befejezte földi pályafutását. Lásd T. Szabó Csaba: Vincze Zoltán (1940. november 27. – 2018. április 4.). In *Szabadság*, Kolozsvár, 2018. április 5.

- 5 Csorba Csaba: Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolája és a „Dolgozatok”. In *Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1969–1970* (1971), pp. 117–146.
- 6 Lásd Vékony Gábor: A régészeti terepkutatás története Magyarországon. In Visy Zsolt (főszerkesztő): *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest, 2003, p. 19.
- 7 Lásd Fodor István: Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék. In Visy Zsolt (főszerkesztő): *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest, 2003, pp. 421–422.
- 8 Lásd pl. Jan Filip (szerk.): *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*. Band 1–2., Prag, 1966, 1969, melynek magyar vonatkozású szócikkei közül sok származik Banner János tollából. Pósta Béla önálló szócikkkel szerepel (mint „Begründer der Kolozsvärer Schule”, lásd Bd. 2. p. 1073.), de említik nevét a korabeli kolozsvári régészeti intézményekkel és a *Dolgozatok* című kiadvány 1910–1919. között megjelent köteteivel kapcsolatban is (Bd. 1. pp. 238–239.: Cluj/Klausenburg/Kolozsvár; p. 296: *Dolgozatok*). Főképpen Demény Lajos közreműködése jövőtől, az egy évtizeddel később Ștefan Ștefănescu gondozásában megjelent *Enciclopedia istoriografiei românești* (București, 1978) lapjain is említik, más romániai magyar történészek és régészek mellett a kolozsvári iskola alapítójának és néhány munkatársának nevét; lásd p. 142. (Ferenczi Sándor), 194. (Kovács István), 197. (László Ferenc), 273. (Pósta Béla), 285. (Roska Márton). Pósta Bélát említik még mint kolozsvári múzeumigazgatót (p. 372.) és mint a *Dolgozatok* szerkesztőjét is (p. 447.).

leletek tárgyalásakor nem lehet megkerülni az első világháború előtti, főképp a különböző múzeumok keretében folyó szervezett régészeti kutatások eredményeit, ám a régészeti iskolateremtést a mai Románia területén egyöntetűen Vasile Pârvan nevével és az 1908–1927 közötti két évtizedes tevékenységével hozzák kapcsolatba.⁹ Apróságoknak tűnhet, de mégis sokat mond egyes mai szakmabeliek tájékoztatlanságáról, hogy például a Pósta által létrehozott intézetet székhelyestől, gyűjteményestől, könyvtárustól együtt „megöröklő” kolozsvári román régészeti műhely egyik jeles mai képviselője (aki évtizedekig munkatársa, sokáig igazgatója volt az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumnak), nemes egyszerűséggel *P. Bela* néven említi az egykori kolozsvári iskolaalapítót annak kapcsán, hogy hivatkozik a tordosi lelőhely Pósta Béla és Roska Márton által 1910-ben végzett hitelesítő ásatás leleteire.¹⁰

Pósta Béla életművének és a nevével fémjelzett régészeti iskola történetének alábbi felelevenítésével talán sikerül hozzájárulni a magyar régészettörténet egy fontos fejezetének átfogóbb megismer(tet)éséhez. Arra törekedtem, hogy röviden, mozaikszerűen bemutassam a kolozsvári régészeti iskola előzményeit, Pósta Béla pályájának professzori kinevezése előtti szakaszát, kolozsvári oktatói és intézményszervezői munkásságát, társadalmi szerepvállalásait és az általa létrehozott tudományos műhely, a különböző korszakok tanulmányozására szakosodott tanítványai fontosabb kutatási eredményeit. Befejezésül kitérek a kolozsvári iskola utóéletére, a tanítványok sorsának alakulására, Pósta Béla és iskolája emlékének ápolására.

9 Lásd pl. Mircea Babeş: *Marile etape ale dezvoltării arheologice în România*. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 32/3., 1981, pp. 319–330.; Mircea Anghelinu: *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicative în preistorie*. Târgoviște, 2003, különösen pp. 119–128., további irodalommal.

10 Gheorghe Lazarovici – Marco Merlini: New information and the role of the Tărtăria discoveries. In Joan Marler (szerk.): *The Danube Script. Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe*. Exhibition Catalogue. Sebastopol/California, USA – Sibiu, Ro., 2008, p. 41. Jellemző, hogy Lazarovici közvetlenül nem is hivatkozik a rövid ásatási jelentésre (lásd Pósta Béla: Tordosi ásatásaimról. In *Archaeologiai Értesítő*, 30, 1910, pp. 435–436.), amelyet Pósta az ásatást tulajdonképpen végző Roska Márton beszámolója alapján írt (lásd a 30. jegyzetet is. A magyar család-és keresztnevek összetévesztése, következtelen használata, sajnos, más esetekben is megfigyelhető. Fentebb idézett munkájában például M. Anghelinu többször hivatkozik az erósi neolitikus település példás feltárására, az ásató nevét azonban következtelenül többféleképpen írja (László Ferenc, László F., L. Ferenc, Ferenc); lásd p. 135., 146., 365.

*

A 19. századvégi kolozsvári régészeti iskolateremtés előzményei között számon kell tartanunk az erdélyi tudományosságna és ezen belül a régiséggyűjtésnek-régiségkutatásnak is intézményes kereteket biztosító Erdélyi Múzeum-Egylet (1906-tól Egyesület) és a kapcsolódó Erdélyi Országos (1906-tól Nemzeti) Múzeum alapítását 1859-ben. Az addig a fővárosban összpontosuló magyar tudományos életben fordulópon tot jelentett a kolozsvári egyetem létrehozása 1872-ben. Elmondható, hogy rövid idő alatt a 19. század végére Kolozsvár sok tekintetben a tudományos élet budapestihez mérhető központjává vált. A Ferenc József Tudományegyetem tekintélyét, rangját olyan tudós tanárok alapozták meg – hogy csak néhányukat említsük –, mint Kanitz Ágoston (1843–1896) botanikus, az MTA levelező tagja, a *Magyar Növénytani Lapok* elindítója, Böhm Károly (1846–1911) filozófus, a *Magyar Philosophiai Szemle* alapítója, a matematikai-fizikai iskolát teremtő Farkas Gyula (1847–1930), az idegsvöve ttani kutatásairól ismert Apáthy István (1863–1922), valamint olyan neves történészek, mint Márki Sándor (1853–1925) és Szádeczky-Kardoss Lajos (1859–1935), mindketten az MTA tagjai. Ehhez a tudományos műhelyhez csatlakozott a régészeti iskolát teremtő Posta Béla, akit 1899. április 14-én neveztek ki a kolozsvári egyetem tanárává.

Előljáróban érdemes még megjegyeznünk, hogy a kolozsvári egyetem létrehozásakor – az Erdélyi Múzeum-Egylettel kötött együttműködési szerződés értelmében, az EME tulajdonjoga fenntartásával – az egyesület gyűjteményei (a Könyvtár, kéziratár, levéltár, az Érem- és régiségtár, az Állat-, növény- és ásványtár) az egyetem kezelésébe kerültek az ott kibontakozó kutatás és oktatás céljaira.

Az EME Érem- és Régiségtárának 1862-től a jeles klasszika filológus és régész-történész Finály Henrik (1825–1898), az MTA levelező tagja volt a választott öre. Ő látta el az EME főtitkári teendőit, és ő indította el 1874-ben az egyesület lapját, az *Erdélyi Múzeumot* is. A kolozsvári egyetem alapításakor a történelmi segédtudományok nyilvános rendes tanárává nevezték ki, és ezt a hivatását, akár csak érem- és régiségtári vezetői tisztét, haláláig betöltötte. Előadásait a paleográfia, oklevéltan, címertan, pecséttan, éremtan köréből tartotta, a régészetet is csak a történelmi segédtudományok egyikeként oktatta. Legismertebb művei

Az ókori súlyokról és mértékekről (Budapest, 1883), valamint *A latin nyelv szótára* (Budapest, 1884), amelyek a 2000-es években reprint kiadásban is megjelentek. Írt egy-egy hosszabb tanulmányt az ókori egyiptomiak és görögök időszámításáról is (*Archaeologiai Értesítő*, 1873; *Erdélyi Múzeum*, 1882). Finály foglalkozott ugyan Erdély régészeti emlékeivel, például *Apulum* (Gyulafehérvár) és Napoca (*Kolozsvár*) római kori leleteivel, a verespataki (*Alburnus Maior*) aranybányákban a 18. század végén és a 19. század elején talált viaszostáblák szövegeivel, és nevéhez fűződik a sok tekintetben máig vitatott, 1889-ben előkerült első apahidai gepida fejedelmi sírlelet („Omharus-kincs”) közlése, ám nem volt gyakorló régész, nem nevelt munkatársakat, utódokat. A Finály halálával 1898-ban megüresedett történelmi segédtudomány katedrát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezdeményezésére – a múzeumokban mutatkozó szakemberhiány enyhítésének gondolatával is – régészeti tanszékké alakították, és ezt nyerte el Pósta Béla 1899-ben. Megjegyzendő, hogy a kinevezésért pályázott még a fiatal Finály Gábor, Finály Henrik fia, továbbá Király Pál, Kuzsinszky Bálint és Téglás Gábor, aki azonban később visszalépett. Kuzsinszky kivételével, aki Pósta Béla kollégája volt az MNM-ben, és magántanárként a budapesti egyetemen is előadott, a pályázók státusuk szerint főgimnáziumi tanárok voltak. Mint különböző múzeumok munkatársai, mindannyian főképp az ókortörténeti és a római provinciális régészeti kutatásban szereztek érdemeket; az idősebb generációhoz tartozó, Déván működő Téglás Gábort az MTA levelező tagjává is választották. Pósta Bélának nem voltak oktatói tapasztalatai, de előnyére vált, hogy múzeumi tevékenysége és ásatási gyakorlata révén az archeológia és a rokon diszciplínák szinte minden ágában jártas volt, jól ismerte nemcsak a Kárpát-medence és a közép-európai térség régészetét, hanem – oroszországi tanulmányútjainak köszönhetően – annak keleti kapcsolatait is (lásd alább). A 37 éves fiatal férfi alapos szakmai tudásához egyenes jellem, megbízhatóság, jó szervezői készség társult. Mindez bizonyára együttesen járult hozzá ahhoz, hogy a választás Pósta Bélára esett, és őt nevezték ki a kolozsvári egyetem frissen létrehozott régészeti tanszékének élére.

*

Pósta Béla nem volt erdélyi: Kecskeméten született 1862. augusztus 22-én. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte (1881–1885), ám választott pályáján az első lépéseket a neves erdélyi régész, Torma Károly (1829–1897) oldalán tehetette. Torma Károly 1878-ban lett a budapesti egyetem régészeti tanszékének vezetője, azt megelőzően Erdély római kori emlékeit kutatta, Theodor Mommsen munkatársaként jelentős szerepe volt a dáciai latin nyelvű feliratok összegyűjtésében. 1861-ben az MTA levelező tagja, 1881-től rendes tagja lett; rövid ideig (1876–1878) a kolozsvári egyetemen is tanított, mint a közjog tanára. Budapestre költözése után ő indította el a mai Óbuda területén fekvő ókori város, Aquincum rendszeres feltárását, és nevéhez fűződik az Aquincumi Múzeum létrehozása. Pósta Béla Torma Károly mellett főleg a klasszika-archeológiával és a római provinciális régészettel került kapcsolatba. 1883-ban – egyetemi hallgatóként – a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztályának napidíjasa lesz, két év múlva pedig állandó alkalmazottja. Kezdetben az éremtárban dolgozott Réthy László és Kuzsinszky Bálint mellett, doktori disszertációját is a numizmatika tárgyköréből írta.¹¹ Ezt követően múzeumi segédorként, 1895-től múzeumorként dolgozott Pulszky Ferenc igazgató és Hampel József érem- és régiségosztályi igazgató irányítása alatt. Pósta Béla érdeklődése, tevékenységi területe eközben mindinkább a régészet felé tolódott, feladata is a régiségtár kezelése lesz. A kolozsvári kinevezését megelőző bő évtized az intenzív régészeti terepmunka időszaka volt számára, melynek során számos hitelesítő-, próba- és mentőásatást, nagyobb arányú feltárást végzett.¹² A kutatott lelőhelyek között találunk településeket és temetőket, amelyek kora a neolitikum időszakától egészen a középkorig terjed. Numizmatikai és címertani közleményei után első régészeti tárgyú publikációjában a Tisza áradásaitól veszélyeztetett tószegi „Laposhalom” bronzkori településén végzett leletmentéséről és próbaásatásáról számolt be, melynek során a korábbi kutatásokból már ismert bronzkori rétegsor fölött népvándor-

11 *Éremészeti bizonyítékok Magyarország történetéhez*. Budapest, 1886.

12 A pályakezdő Pósta Béláról lásd Vincze 2014, pp. 20–32.; a Pósta Béla régészeti kiküldetéseit, ásatásait (1888–1899) ugyanott bemutató 6. térkép 16 kutatott lelőhelyet tüntet fel.

lás kori temetkezések maradványait is sikerült azonosítania.¹³ Ezekben az években alakulnak ki kutatási alapelvei, módszerei, amelyek később tovább finomultak, s amelyeket aztán továbbadott tanítványainak, és megkövetelt munkatársaitól is. Az ásatás során nagy figyelmet szentelt mind a horizontális leletkörülmények, mind a stratigráfiai viszonyok megfigyelésének, rögzítésének, értelmezésének. A leletanyag feldolgozása során pedig előszeretettel alkalmazta a tipológiai és az összehasonlító módszert. Ugyanakkor nagyobb lélegzetű, összefoglaló munkákat is közölt.¹⁴ Ismereteit a Monarchián belüli és külföldi (németországi, dániai, svájci, franciaországi) tanulmányutakkal gyarapította. Rá bízta a Zichy Jenő 1895–1896. évi oroszországi utazásai során, főképp a Kaukázus előterében és a Kaspi-tengertől keletre, a Turáni-alföld vidékén gyűjtött, a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott anyag rendezését, leírását,¹⁵ majd 1897 szeptembere és 1898 augusztusa között maga is részt vett a III. expedíció munkájában, amellyel eljutott Nyugat-Szibériába, a Jenyiszej felső folyása, a Minuszinszki-medence vidékéig. (A kolozsvári professzori állás kihirdetésekor, 1898 júniusában is Szibériában tartózkodott, így utolsóként adta be pályázatát.) A régész Pósta Béla, a nyelvész Pápay József, az etnográfus Jankó János és a Csíki Ernő zoológus részvételével szervezett expedíció kitűzött célja az ősmagyarság még fellelhető nyomainak felkutatása volt. Pósta kutatási terve szerint az expedíciónak át kellett volna vizsgálnia „azon területeket, melyeken egyrészt a magyarság a történelmi időkben lakott, másrészt ahol a finnugorság a török-tatár népekkel érintkezett.”¹⁶ Pósta tudományos programja nem mindenben egyezett Zichy elképzeléseivel, így ő maga főleg az expedíció útvonalába eső (Batumi–Tiflisz–Baku–Asztrahán–Szaratov–Szamara–Kazán–Perm–Jekatyerinburg–Tyumen–Tobolszk–Omszk–Tomszk–Krasznojarszk–Minuszinszk), illetve, egy önálló tanulmányút keretében, az Oroszország európai részén található, valamint az útbaeső (Varsó, Szentpéter-

13 Pósta Béla: Újabb leletek tószegi őstelepekről. In *Archaeologiai Értesítő*, 9, 1889, pp. 144–150.

14 Baranya vármegye története az őskortól a honfoglalásig. In Várady Ferenc (szerk.): *Baranya múltja és jelene*. II. köt., Pécs, 1897, p. 208.

15 Pósta Béla: Az archaeologiai gyűjtemény leírása – Description de la collection archéologique. In *Zichy Jenő gróf kaukázusi és középázsiai utazásai – Comte Eugène Zichy: Voyages au Caucase et en Asie Centrale*. II. Budapest, 1897, pp. 327–599.

16 Banner János nyomán idézi Vincze 2014, p. 28.

vár, Helsinki, Moszkva, Kiev, Odessza, Kercs) múzeumok, gyűjtemények anyagát tanulmányozta, és tájékozódott a szakirodalomban.¹⁷ Erről szóló beszámolója csak évek múlva jelent meg,¹⁸ de tapasztalatairól „menetközben” is tudósította a szakembereket.¹⁹ Kutatásai során megtalálta a Kárpát-medence számos szkíta- és népvándorlás kori, a szarmatákhoz, gótokhoz, hunokhoz, avarokhoz köthető leletének északpontos, sőt nyugat-szibériai párhuzamát, és sikerült azonosítania a honfoglaló magyarság tárgyi kultúrájának nem egy keleti elemét is (pl. kardtípusok, tarsolylemezek, süvegdíszek). A kelet-európai síkság, a Kaukázus előtere, a Turáni-alföld és Nyugat-Szibéria régészeti emlékanyagának megismerése életre szólóan elkötelezte a Kárpát-medence ős- és ókori, népvándorlás és honfoglalás kori hagyatéka keleti párhuzamainak, kapcsolatainak kutatása, a Kárpát-medence Kelet és Nyugat közötti közvetítő szerepének vizsgálata iránt. Elmondható, hogy Pósta Béla professzori kinevezésével érett, jól képzett, széles kitekintésű szakember foglalta el 1899-ben a kolozsvári egyetem akkor létrehozott régészeti tanszékét.

*

Pósta kinevezése a kolozsvári hagyományoknak megfelelően nemcsak egyetemi tanárságot jelentett. Professzori státusával együtt járó megbízatásaival kapcsolatban 1899 októberében az EME választmányának küldött átiratában maga jegyzi meg, hogy a régészeti tanszék nyilvános rendes tanárává való kinevezése folytán „ipso facto az Erdélyi Múzeum-Egylet Érem- és Régiségosztályának, vagyis az egyetem érmészeti és régészeti intézetének igazgatója” is lett.²⁰ Így adódott, hogy az ő személyes vezetése alatt álló, szorosan összetartozó és együttműködő két intézmény – az egyetemi tanszék és az EME Érem- és Régiségtára – alkotta azt a kettős pillért, amire Pósta Béla régészeti iskoláját építette. Kitartó, céltudatos munkájával néhány esztendő alatt

17 Lásd Vincze 2014, pp. 28–32. és 8. kép (térkép).

18 Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az oroszföldön – *Archaeologische Studien auf russischem Boden*. In *Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása – Dritte asiatische Forschungsreise des Grafen Eugen Zichy*. III–IV., Budapest–Leipzig, 1905, p. 599.

19 Pósta Béla: *Archaeologiai tanulmányok oroszországi gyűjteményekben*. In *Archaeologiai Értesítő*, 18., 1898, pp. 69–74.; *Oroszországi tanulmányairól*, uo., pp. 246–253., 334–345.

20 Az átirat szövege: Vincze 2014, pp. 619–631., az idézet helye: p. 619.

a korábban rendezetlenül, szétszórtan heverő érem- és régiségtári gyűjteményekből, azok folyamatos és tervszerű gyarapításával igazi Erdélyi Nemzeti Múzeumot teremtett, az eredetileg egyszemélyes régészeti tanszéket pedig az egyetemi hallgatók közül válogatott munkatársak képzésével, nevelésével rangos, saját, európai színvonalú szakfolyóirattal rendelkező éremtani és régészeti intézetté alakította.²¹

Pósta Béla professzori kinevezése után meghirdetett kolozsvári programjának fontosabb pontjait a következőkben foglalhatjuk össze: a régiségtár rendezése és az állományának befogadására alkalmas székhely biztosítása, kézikönyvtár létrehozása, és nem utolsósorban szakembergárda képzése annak érdekében, hogy minden gyűjteménycsoport irányítását és minden fontosabb régészeti kutatásterület oktatását arra szakosodott munkatársaira bízassa. Programját másfél évtizedes kitaró munkával sikerült megvalósítania. A múzeumi (érem- és régiségtári) gyűjtemények sok hányattatás után 1912-ben méltó helyükre kerülhettek, a Mátyás király szülőháza közelében fekvő, az akkori Bástyá utca 2. szám alatti ingatlanba. (Most is ott vannak, „csak” az intézmény státusza, elnevezése változott, és az utca neve ma Constantin Daicovicu.) A gyűjtemények gyarapításánál Pósta Béla nem vetette el a hagyományos beszerzési módokat (ajándékozás, letétek, vásárlások), de arra törekedett, hogy kétes eredetű anyag ne kerüljön a gyűjteményekbe, ezért is szorgalmazta a hiteles régészeti leletanyagot szolgáltató rendszeres ásatásokat. Irányítása alatt az érem- és régiségtár nemcsak számszerűen, de új gyűjteménycsoportokkal is gazdagodott. A régiségtár állománya eredetileg hat csoportra oszlott: őskori, antik (római), népvándorlás kori, közép- és újabb kori (ezen belül: fegyvertár, ékszer- és ötvösművészeti tár, ipartörténeti, építészeti gyűjtemény, kosztümtár), kegyeleti és etnográfiai (vegyes)csoport. Ez utóbbi önálló néprajzi gyűjteménnyé vált; kialakították a képtárat, és létrejött a maga nemében egyedülálló gyógyszerésztörténeti gyűjtemény is. Pósta Bélának gondja volt a tudományos munkához nélkülözhetetlen műszaki és kisegítő személyzet (laboráns, rajzoló, gépíró) biztosítására is. Külön kiemelendő az Érem- és Régiségtár meg az egyetemi tanszék közös kezelésű könyvtárának létrehozása és

21 Pósta Béla kolozsvári programjáról, a múzeum és az egyetemi intézet megszervezéséről, munkatársi gárdájának kialakításáról, a régészeti iskola születéséről lásd részletesen: Vincze 2014, pp. 33–291.

vásárlással, kiadványcserével való állandó fejlesztése, a tudományos kutatáshoz és oktatáshoz szükséges alapvető munkák biztosítása céljából.

A fentiek mellett csupán megemlíthetjük a különböző múzeumi kiállítások szervezését vagy az olyan érdekességszámba menő dolgokat, mint a régiségtár hozzájárulása – korabeli kellékek kölcsönzésével – a Janovics Jenő nevéhez fűződő kolozsvári némafilmgyártás sikeréhez, például az Arany János balladája nyomán készült *Tetemrehívás* című film forgatásához.

*

Az első világháborút megelőző időszakban Pósta Béla kialakította munkatársai kis csoportját is. Nem próbált verbuválni innen-onnan, hanem céltudatosan, lépésről lépésre maga nevelte kiválasztottjait a legtehetségesebb és legszorgalmasabb egyetemi hallgatói közül. 1899 szeptemberében elsőként Buday Árpád II. éves hallgatót vette maga mellé, a következő két évben Kovács István és Roska Márton következett. 1911–1913 között mindhárman habilitáltak, és elnyerték a magántanári címet. Ők képezték Pósta Béla iskolájának első nemzedékét. 1908-ban Létay Balázs, 1912–1913-ban Ferenczi Sándor, Gulyás János, Herepei János kerültek a „csapatba”, ők képviselik a második nemzedéket.

Az egyetemen, Pósta Béla átfogóbb jellegű előadásai mellett, az oktatói feladatok egy részét 1911-től átvállaló magántanárok saját szűkebb szakterületeikbe vágó kurzusokat tartottak.²² Pósta előadásainak központjában a klasszikus ókor (görög-római világ) régészete állt, de foglalkozott az ókori Kelet (Egyiptom, Babilónia, Asszíria, Fönícia), az őskor, népvándorlás kor, középkor emlékeivel is, mi több, az 1902–1903. tanév I. félévében finnugor régiségekről is értekezett (bizonyára a Zichy-gyűjtemény általa feldolgozott anyaga alapján). A magántanárok közül Buday Árpád a római kor, főleg a provinciális régészet meg a felirattan, Kovács István az ókori pénzrendszerek, a numizmatika, Roska Márton az őskor, ősrégészet tárgyköréből tartotta előadásait. Említésre méltó, hogy az 1904–1905-ben kiadott könyoma-

22 A korabeli tantervek alapján, tanévekre és szemeszterekre bontva rekonstruálni lehetett az 1899–1900. és 1918–1919. tanévek között meghirdetett régészeti tárgyú előadásokat, kollégiumokat, lásd részletesen Vincze 2014, pp. 91–98.

tos felirattani jegyzetei után Buday Árpád latin epigráfiai kézikönyv megírására is vállalkozott.²³ Egyetemi hallgatók, régiségkutatás iránt érdeklődők számára Roska Márton is kiadott egy kis de jól dokumentált könyvet az őskori kutatások állásáról, ám tervezett ősrégészeti kézikönyve első két kötetének kiadására csak jóval később kerülhetett sor.²⁴ Az alapvetően elméleti oktatás mellett a tanrendben itt-ott felbukkannak gyakorlati régiségismeretek, múzeumi gyakorlatok is, ám a leendő archeológusok számára elsősorban a régiségtár anyagának rendezésében, leltározásában való részvétel biztosította a különböző korokból származó leletekkel, tárgyi emlékekkel való megismerkedést, amit aztán a terepkutatási és ásatási módszerek elsajátítása követett. A tanítványok képzésében Pósta Béla kiemelkedő szerepet szánt a külföldi tanulmányutaknak is. A rövidebb tanulmányutakon túl Buday, Kovács és Roska is egy-egy évet tölthettek külföldi egyetemeken, ám a második nemzedék tagjainak, főképpen a világháború kitörése miatt, már nem adatott meg ez a lehetőség.

Pósta Béla és tanítványai között kölcsönös bizalomra épülő viszony alakult ki; a fiatal munkatársak őszintén ragaszkodtak mesterükhöz, akihez bátran fordulhattak problémáikkal, és akit szóban vagy írásban folyamatosan tájékoztattak munkájukról (gyakorta levelezőlapokon: az akkori időkben, a kiválóan működő postaszolgálatnak köszönhetően, az ásatások menetéről így lehetett leggyorsabban beszámolni.) Pósta az ásatások megkezdésekor és menetközben is a helyszínen vagy a kolozsvári megbeszéléseken útbaigazításokat adott tanítványainak, és elvárta, hogy tájékoztassák munkájukról, de egyébként hagyta érvényesülni őket.

A kolozsvári egyetemen, akárcsak más európai egyetemeken, a régészet nem volt kötelező tantárgy, így az előadásokat csak kevés, a

23 Buday Árpád: *Római felirattan*. Kolozsvár, 1914, p. 420. A könyv René Cagnat klasszikus munkája (*Cours élémentaire d'épigraphie latine*. Paris, 1886; újabb kiadásai: 1889, 1898, 1914) nyomán készült, pannóniai és daciai példákkal, adatokkal kiegészítve. A könyvről az akkor alig 19 éves Alföldi András közölt – névtelenül – meg nem érdemelten kemény kritikát az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain (34., 1914, pp. 430–431). Buday válasza: Helyesbítések egy bíráló ismertetéshez. In *Dolgozatok*, 6., 1915, pp. 124–131. Budayt Kelemen Lajos is védelmébe vette (*Erdélyi Múzeum*, 32., 1915, p. 100.).

24 Roska Márton: *Bevezetés az őskorba*. Kolozsvár, 1913, p. 67.; úó: *Az ősrégészet kézikönyve*. I. *A régibb kőkor*. Cluj-Kolozsvár, 1926, p. 354.; II. *Az újabb kőkor*, Cluj-Kolozsvár, 1927, p. 440.

szakterület iránt érdeklődő hallgató látogatta. Ám Pósta tanítványainak szűk köréből olyan szakemberek kerültek ki, akik a 20. század első fele hazai és európai régészetének kiemelkedő személyiségeivé váltak.²⁵

A kolozsvári tudományos intézetekben tevékenykedő ismertebb Pósta-tanítványok sorában már említettük a római provinciális régészetben, felirattanban és limeskutatásban külföldön is ismert Buday Árpád (1879–1937), a Szádeczky Lajos mellett „inaskodó” történész képzettségű, de a régiségek kutatásában, műemlékvédelemben is kitűnő Kelemen Lajos (1877–1963), a numizmatika és az erdélyi rézkor, vaskor, népvándorlás kor feltárásában tevékenykedő Kovács István (1880–1955), az ősrégészetre szakosodott, de a honfoglalás kor, Árpád-kor kutatásában, a néprajzban, paleoetnológiában is jártas Roska Márton (1880–1961), valamint a fiatalabb nemzedékhez tartozó, keletkutatónak induló Létay Balázs (1888–1914) és a néprajzosnak készülő Gulyás János (1892–1915) nevét, valamint Ferenczi Sándort (1894–1945) és Herepei Jánost (1891–1970), akiknek egyetemi tanulmányait félbeszakította a háború kitörése. Sztripszky Hiador (1875–1946) a lemergi és budapesti egyetemen tanult, majd Kolozsváron fejezte be a tanulmányait, és egy ideig Pósta mellett tevékenykedett, majd 1910 és 1918 között a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályán működött. A Pósta-tanítványok között tartjuk számon a későbbi szegedi és budapesti régész-professzort, Banner Jánost is (1888–1971), aki már végzett történelem-földrajz szakos tanárként és a jászberényi múzeum őreként 1913-tól nyaranta a Pósta intézetében gyarapította tudását, és aki a kolozsvári iskoláról, mesteréről és tanítványairól később több alkalommal is megemlékezett.²⁶ Ha eltekinünk Nyitrai Esztertől, aki II. éves hallgatóként (1917–1918) egy

25 Monográfiájában Vincze Zoltán külön alfejezetet szentel a Pósta-tanítványoknak; ábécé sorrendben 19 ismert és kevésbé ismert személyt mutat be, részletesebben vagy csak jelzésszerűen felidézve életpályájuknak a kolozsvári régészeti iskolához kapcsolódó szakaszát. Lásd Vincze 2014, pp. 107–171.

26 Lásd pl. Banner János: Dr. Buday Árpád. In *Dolgozatok* (Szeged), 13., 1937, pp. 1–31.; uő: A budapesti egyetem és a kolozsvári régészeti iskola. In *Régészeti Dolgozatok* (Budapest), 3., 1961, pp. 44–47.; uő: Pósta Béla (1862. aug. 22. – 1919. ápr. 16.). In *Archaeologiai Értesítő*, 89., 1962, pp. 239–240.; uő: Emlékezés Létay Balázsra (1888–1914). In *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve*, 11., 1968, pp. 219–225.; *Békés–Kolozsvár–Jászberény–Szeged (Banner János Emlékiratai 1945-ig)*. Sajtó alá rendezte Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990.

esztendőt töltött Pósta intézetében, a kolozsvári iskola egyetlen női képviselője Magoss Irén volt, akit mestere a középkori keresztény régészet területére irányított; 1911 őszén meg is kezdte egyéves franciaországi tanulmányútját, amelyet betegsége miatt félbe kellett szakítania, és további régész-pályájáról is le kellett mondania.

A világháború derékba törte Pósta Béla és tanítványai pályáját, de a letragikusabb az első világháborúban elpusztult fiatal reménységek elvesztése volt. A rendkívül tehetséges Létay Balázst már egyetemi hallgatóként dédelgetett terve, a Keleti Intézet számára képezte ki Pósta Béla. A sumér szobrászatról írott dolgozatával Létay 1912-ben történelem–latin szakos tanári oklevelet szerzett, majd ösztöndíjasként folytathatta orientalisztikai tanulmányait; rövid franciaországi tartózkodás után Londonban, a British Museumban mélyült el az assziológia tanulmányozásában. Hazafias érzelmeitől fűtve az angol mozgósítás előtti napon (1914. augusztus 2.) mindenét hátrahagyva hazaszökött és katonai szolgálatra jelentkezett. Alig három hét múlva elesett a galíciai fronton. Hasonló sors várt az őstörténet és néprajz területére szakosodó Gulyás Jánosra, aki hastífuszban pusztult el Galíciában a háború második évében.

Erdély román megszállása, az első világháborút követő összeomlás maga alá temette nemcsak Pósta Béla két évtized megfeszített munkájával létrehozott művét, hanem sírba vitte alkotóját is. Pósta Béla 57. életében, 1919. április 19-én halt meg váratlanul, alig egy hónappal azelőtt, hogy a tisztebe lépő Buday Árpádnak és megbízott társainak át kellett adniuk az egyetem Érmészeti és Régészeti Intézetét a Román Kormányzótanács képviselőinek. Az impériumváltás után a túlélők zaklatásoknak voltak kitéve, a tudományos élet peremére szorultak. Ennek következtében Buday Árpád már 1924-ben elhagyta Erdélyt, és a szegedi egyetemen igyekezett tovább vinni a kolozsvári régészeti iskola hagyományait. Roska Márton a folyamatos zaklatások ellenére 1937-ig kitartott, akkor ő is áttelepült Magyarországra, és a debreceni egyetemen folytatta munkáját.

*

Nem részletezhetjük itt a Pósta Béla által létrehozott tudományos műhelynek a régészet és a rokontudományok (éremtan, felirattan, művészettörténet, néprajz, keletkutatás) területén kifejtett munkássá-

gát. Kiemelendő, hogy – az ásatási jog rendezetlenségének körülményei között – Pósta Béla milyen kitartóan igyekezett kiszorítani a dilettantizmust és érvényre juttatni a szakszerűséget a régészeti kutatásban, ami miatt nem egyszer konfliktusba is került a sokszor jóhiszemű, de „módszereikkel” jóvátételmenten kárt okozó amatőr régiségkutatókkal és támogatóikkal. Pósta és munkatársai a lelőhelyeket megbolygató úgynevezett kubikoló módszerrel szemben a kutatóárkok és a nagyobb felületek feltárását lehetővé tevő szelvények alkalmazását szorgalmazták, és a stratigráfiai megfigyelések fontosságát hangsúlyozták. A lehetőleg települési szintek, régészeti objektumok (házmaradványok, gödrök, sírok) szerint elkülönített leletanyag elemzésében sikeresen alkalmazták a tipológiai és az összehasonlító módszert. A telep- és temetőásatások során alkalmazott feltárási módszerek minőségének, valamint a megfigyelések és a régészeti leletanyag szakszerű leírásának és dokumentálásának köszönhetően a kolozsvári iskola régészeinek 20. század eleji ásatásai és publikációi napjaink kutatása számára sem veszítettek jelentőségükből. Sikeresen kapcsolták össze a terepkutatást és a muzeológiát is. Ma már kevesen tudják, hogy Roska Márton, majd Kovács István voltak azok, akik először alkalmazták az *in situ* (a. m. „eredeti helyzetben”) kiemelés módszerét; néhány általuk feltárt sír és tűzhely mind a mai napig megtekinthető a kolozsvári múzeumban.²⁷

A kolozsvári iskola tagjai 1900 és 1915 között 58, jobbára erdélyi helység területén, mintegy 70 lelőhelyen végeztek kisebb-nagyobb régészeti ásatást, leletmentést, terepszemlét.²⁸ Pósta Béla és munkatársai mondhatni minden régészeti korszakot átfogó kutatásait itt csak jelzésszerűen említhetem, kiemelve néhány jelentősebb eredményt, előremutató kezdeményezést. Publikációik felsorolására sincs lehetőség, legfeljebb néhány fontosabb, főképpen az intézet kiadványaiban megjelent közleményre utalhatok.²⁹ Európai mércével mérve is út-

27 A módszerről lásd Roska Márton: A gyakorlati régészet köréből. In *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* (Budapest), 6., 1912, pp. 115–123.

28 Lásd részletesen Vincze 2014, pp. 383–448. és 134 a-b. kép (térkép): a kolozsvári régészeti iskola kiszállásai, ásatásai, lelőhelyjegyzékkel és a kutatott korok megjelölésével. A szerző külön tárgyalja az ásatások eredményeit (uo., pp. 448–474., idézve a fontosabb szakirodalmat is.

29 A kiadványokról (*Dolgozatok, Közlemények*) lásd alább. A vonatkozó szakirodalom szinte hiánytalanul megtalálható Banner János és Jakabffy Imre munkájában: *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája*. I, Budapest, 1954. Megemlékezéseket, méltatásokat találunk a sorozat további kötetekben is.

törőek voltak Roska Márton 20. század eleji paleolitikutatói, köztük az őskőkori ember jelenlétét bizonyító barlangfeltárásai (Csoklovina, Igric-barlang) és az alsó paleolitikum meglétének kérdését felvető jószáshelyi ásatásai (lásd pl. *Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 201–249.; 5., 1914, pp. 1–12.; lásd a 24. jegyzetet is). Külön történet lehetne a sokat vitatott őskori jelek, szimbólumok („írások”) kapcsán még napjainkban is szóba kerülő Torma Zsófia-gyűjtemény sorsa, amelyet az Erdélyi Nemzeti Múzeum vásárolt meg, amely első régésznőnk (Torma Károly húga) 1899-ben bekövetkezett halála után kézírataival együtt Kolozsvárra került, és amelyet végül is Roska Márton bocsátott a tudományos világra rendelkezésére.³⁰ A mai napig példamutatóak Kovács Istvánnak az erdélyi neolitikum és bronzkor közötti időszak emlékeit feltáró telep- és temetőásatásai (Marosvásárhely, Kolozskorpád, Marosdécse, lásd *Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 1–17.; 6., 1915, pp. 226–325.; *Közlemények*, 4., 1944, pp. 3–21.). Az egyik marosdécsei sírban talált négykarélyos kőbuzogány alapján először lehetett következtetni a Kárpát-medence keleti fele meg a Kubán-vidék és a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppék népességének rézkori kapcsolataira. Az ugyancsak rézkori, közép-európai eredetűnek vélt úgynevezett zsinegdiszes kerámia kér-

30 Torma Zsófia – különösen a tordosi bekarcolt jelek, agyagszobrocskák, arcos fedők alapján – az erdélyi neolitikum és a Trója, Babilon közötti kapcsolatokat igyekezett bizonyítani. Ebben számos külföldi tudós (Ludwig Lindenschmit, Mathias Much, Johannes Ranke, Archibald H. Sayce, Heinrich Schliemann, Rudolph Virchow, Albert Voss) egyetértésére talált, ám a hazai régészet vezéregyéniségei tartózkodással fogadták elképzeléseit. A gyűjtemény tudományos értékében kételkedő Hampel József tétovázása után Pósta vállalta az anyag feldolgozását, közlését, ám benne is számos kétely merült fel a gyűjtemény leleteinek eredetével, lelő-körülményeivel kapcsolatban. A neolitikus anyag hitelesítése céljából végzett 1910–1911. évi tordosi és nándorvályai ásatások sem jártak kellő eredménnyel, és többszöri nekirugaszkodás, sok évi halogatás után Pósta is letett a gyűjtemény közzétételéről. A feladatot végül is Roska teljesítette, aki évtizedekkel később, a maga ásatására is hivatkozó bevezetővel ellátva, katalógusszerűen, rövid kísérőszöveggel adta ki a gyűjtemény válogatott leleteit. Lásd Roska Márton: *A Torma Zsófia-gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Erem- és Régiségtárában*. Kolozsvár, 1941. A kérdéshez lásd még *Torma Zsófia levelesládájából* (A leveleket válogatta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Gyulai Pál), Bukarest, 1972; Makkay János: *A tartariai leletek*, Budapest, 1990, pp. 40–66.; László Attila: *Troia și arheologia preistorică europeană de la sfârșitul secolului XIX. și începutul secolului XX. O evocare*. In *memoria* Henri Schliemann et Sophie Torma. In *Symposia Thracologica*, 8., Satu Mare, 1990, pp. 313–323.; László Attila: Un pionnier de la recherche de la civilisation Turdaș-Vinèa: Zsófia Torma. Simpozionul Internațional Cultura Vinèa – rolul și legăturile sale. In *Banatica*, 11., Reșița, 1991, pp. 37–51.; Makkay János (szerk.): *Holt lóra patkó. Tanulmányok Torma Zsófia (1840–1899) emlékezetére*. Budapest, 1999.

désével Roska Márton foglalkozott (*Dolgozatok*, 5., 1914, pp. 418–436.; 6., 1915, pp. 1–18.), és ő volt az, aki élen járt az ugyanazon a helyen egymást követő bronzkori települések rétegesen elhelyezkedő maradványaiból kialakult dombszerű, úgynevezett *tell*-települések, mint a perjámosi „Sánchalom” és a Pécska-szemlaki „Nagysánc” feltárásában is (*Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 1–73.).

Tájainkon a vaskorban tűnnek fel az első, az írott forrásokból is ismert népek, a szkíták és a kelták. Az előbbiekhöz köthető kora vaskori temetkezéseket Roska Márton Piskin és Nagyenyeden, Kovács István Marosvásárhelyen tárta fel (lásd *Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 233–351.; 5., 1914, pp. 13–16.; 6., 1915, pp. 226–325.). Az apahidai késő vaskori temető ásatása, amelyik egyike az első hitelesen feltárt Kárpát-medencei kelta temetőknek, Kovács István nevéhez fűződik (*Dolgozatok*, 2, 1911, pp. 1–69.). A szkítakori társadalmi elit egyik reprezentatív emlékét, a Bereg megyei Bene (ma Dobroszelje, Kárpátalja) határában előkerült, az i.e. VI. századi görög műhelyből származó bronz hydriát (nagy méretű vizes edényt) Pósta Béla közölte. Szintén ő foglalkozott római kori ötvösmunkákkal is (lásd *Dolgozatok*, 7., 1916, pp. 2–70.), ám a római kor, különösen *Dacia provincia* történetének, régészeti maradványainak, feliratos emlékeinek kutatásában, Torma Károly nyomdokain, mint már említettük, főleg Buday Árpád jeleskedett. Foglalkozott *Dacia* meghódításával és az erődített birodalmi határ, a *limes* kutatásával (*Dolgozatok*, 1., 1910, pp. 1–177.; 3., 1912, pp. 74–98., pp. 99–127.; 5., 1914, pp. 95–108.; 7., 1916, pp. 9–27.). Nevéhez fűződik több *villa rustica* (vidéki udvarház), valamint a *porolissumi* (Mojgrád) katonatábor és polgárváros maradványainak feltárása (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 109–165.; 5., 1914, pp. 45–66., 67–96.; 6., 1915, pp. 51–111.). A tartomány feladását, a rómaiak kivonulását követő időszak kutatásának jelentős eredménye volt, hogy a maroszentannai temető 80 sírjának feltárása lehetővé tette a nyugati gótok régészeti hagyatékának közelebbi meghatározását (Kovács István In *Dolgozatok*, 3., 1912, pp. 250–367.; lásd még Pósta Béla. In *Az EME Emlékkönyve*, 1906, pp. 102–109.). Ugyancsak Kovács István ásatásainak eredményeképpen 179 mezőbándi sír alapján a gepidák műveltségét sikerült megismerni (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 265–429.), a marosvásárhelyi népvándorlás kori temető kutatása során pedig már el lehetett különíteni a gótok 4. századi és a gepidák 6. századi temetkezéseit (*Dolgozatok*, 6., 1915, pp.

226–325.). Mezőbándon 14 lovastemetkezés is előkerült, ezt Kovács a korai avarok hagyatékának határozta meg. Marosgombáson Roska Márton további kilenc avar sírt talált. A népvándorlás kori leletek időrendi és etnikai-művelődésbeli meghatározásában segítségükre voltak Pósta Béla ez irányú ismeretei, tapasztalatai, melyekre keleti kutatóútjai, illetve a gyűjtött anyag feldolgozása során tett szert.

A honfoglaló magyarsághoz kapcsolódó emlékanyagot illetően a 19. század végén és a 20. század elején előkerült szórványos leletek mellett (Marosgombás, Magyarlapád, Gyulafehérvár) a legfontosabb a kolozsvári Zápolya utcai temető felfedezése volt (1911), amelynek közlésére csak később, 1942-ben kerülhetett sor Kovács István (*Közlemények*, 2., 1942, pp. 85–118.) és László Gyula részéről (*Erdélyi Múzeum*, 1942, pp. 578–584.). Az ezt követő időszakra vonatkozóan kiemelendő az Árpád-kori temetők (Szeghegy, Vajdahunyad, Várfalva) főként Roska nevéhez fűződő kutatása. Említésre méltó, hogy a már rendelkezésre álló, de addig figyelmen kívül hagyott régészeti adatok alapján Roska Márton már az első világháború előtt megkísérelte felvázolni a magyar honfoglalás addig csak írott kútfőkből rekonstruált erdélyi eseményeit. Meglátása szerint Erdély Szent István-kori elfoglalásának elmélete kizárólag az írásos forrásokra támaszkodik, míg a régészeti emlékekből arra lehet következtetni, hogy a tartomány elfoglalása már a vezérek korában megkezdődött, mi több, a honfoglaló magyarság egy része a Gyimesi- meg az Ojtozi-szoroson át hatolt be a Kárpát-medencébe (*Dolgozatok*, 4., 1913, pp. 166–198.).

Pósta Béla maga is foglalkozott honfoglalás kori leletekkel (pl. *Archaeologiai Értesítő*, 1896, pp. 30–39.), és a Pósta-hagyatékban található dokumentumokból az is kiderül, hogy – Nagy Géza nyomán és László Gyulát megelőzve – Pósta Béla is számolt azzal, hogy a honfoglaló magyarság több hullámban (először talán a bolgárokkal vagy az avarokkal) érkezhett a Kárpát-medencébe. Úgy vélte, hogy figyelembe véve a régészeti, néprajzi, nyelvészeti és történeti kutatások rendelkezésre álló eredményeit „bizonyos az, hogy a magyarság kialakulásában a török, a finnugor s részben a mongolság nyugati ágainak volt szerepe, csak azt nem tudjuk, melyiknek mennyiben, s ez okozza, hogy a kutatók hol csak törököt, hol csak finnugort látnak.”³¹

31 Idézi Vincze 2014, p. 471. és 1954–1955. jegyzet.

Pósta Béla dédelgetett terve, a Keleti Intézet egyik feladata éppen a magyar kultúra ősi elemeinek a meghatározása lett volna, ám erre vonatkozó elképzelései a háború és következményei miatt sohasem valósulhattak meg.³²

Pósta Béla a már említetteken kívül foglalkozott későbbi korok régészetével is. Közreműködött például több templombelső, így a gyulafehérvári székesegyház sírfeltárásain (*Dolgozatok*, 8., 1917, pp. 1–203.). Számos dolgozatban foglalkozott kegytárgyak, ötvösmunkák összehasonlító vizsgálatával, elismerést vívott ki művészettörténeti tanulmányaival. Figyelemre méltóak a prágai Szent György-szoborral és alkotóival, a kolozsvári Márton és György testvérpárral kapcsolatos kutatásai, amelyek során megállapította a műalkotásnak a nyugat-európai keresztény kultúra szellemiségéhez, a késő gótika és a trecento világához kötődő vonásait, ugyanakkor hangsúlyozta azt is, hogy a „...hajviselet, lovának típusa, fegyverzetének több sajátossága olyan vonások, amelyek Magyarország területéhez rögződnek, és emellett egész fölfogásában olyan sajátos eredetiség mutatkozik, amelyet külföldi bírálói sehoggy sem tudtak beilleszteni valamely külföldi iskolába”.³³ Pósta Bélának oroslánrésze volt abban is, hogy Márki Sándor ötlete nyomán elkészítették és az alkotók szülővárosában, Kolozsváron 1904-ben közterületen fel is állították a napjainkban a Farkas utcai református templom előtt álló Szent György-szobor bronzmásolatát.

A fenti rövid áttekintésből is kitetszik a kolozsvári iskola sokszínű tevékenysége, érzelhetők a régészet mondhatni minden ágában megmutatkozó eredményei. Pósta Béla további érdeme, hogy felkarolta a társ- és rokontudományok művelését (éremtan, felirattan, néprajz, művészettörténet, keletkutatás), mi több, figyelme az interdiszciplináris vizsgálatokra is kiterjedt. A Torma Zsófia-gyűjtemény kőeszköz anyagának ásványtani meghatározására geológus szakembert kért fel

32 Lásd Vincze Zoltán: A Keleti Intézet Pósta Béla-i terve. In Pál-Antal Sándor et al. (szerk.): *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár, 2003, pp. 640–657.; Vincze 2014, pp. 494–507.; lásd még Pallag Zoltán: Pósta Béla és a magyar keleti archeológiai intézet terve. In *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve*, 2002–2003 (Debrecen, 2003), pp. 117–134.

33 Idézi Vincze 2014, p. 481. és 1993. jegyzet. A szoborral később László Gyula is foglalkozott: *Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának lőszerszáma*. Kolozsvár, 1942, p. 48.

a régész Ferenczi Sándor bátyja, Ferenczi István személyében,³⁴ és geológus közreműködésére számított a csoklovinai őskőkori barlangfeltárások során is. Szorgalmazta az ásatásokból előkerülő emberi és állati csontmaradványok antropológiai és zoológiai vizsgálatát, ám terveit nem mindig sikerült valóra váltania.³⁵

*

Pósta Béla kezdettől fogva arra törekedett, hogy jó kapcsolatokat építsen a rokon intézményekkel, szakemberekkel, hogy intézetével részt vegyen a hazai és az európai tudományos élet vérkeringésében. Az egyetemi intézetben és a régiségtárban sok szakember megfordult, a Torma Zsófia-gyűjtemény bekarcolt jeleit tanulmányozó, Heinrich Schliemann trójai ásatásai anyagának kiadásán dolgozó berlini Hubert Schmidttől a rómaiak Dacia elleni hadjáratainak régészeti emlékei iránt érdeklődő G. A. T. Davies skóciai egyetemi tanárig. Még többen voltak, akik a leletekkel kapcsolatos információkat kértek és kaptak. Erről mindenekelőtt Pósta kiterjedt levelezése tanúskodik.³⁶

Az intézet, valamint az Érem- és Régiségtár keretében folyó kutatások eredményeinek közlése érdekében szükségessé vált egy önálló szakfolyóirat kiadása is. 1910-ben két sorozatot sikerült elindítani. A *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* tulajdonképpen az *Erdélyi Múzeum* régészeti tárgyú cikkeinek saját címlappal kiadott különlenyomata volt; ebből a sorozatából mindössze két darab jelent meg. A magyar és francia nyelven közlő *Dolgozatok – Travaux* (teljes magyar címén: *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*) sikeresebb volt: egy évtizedig továbbbíthatta a tudományos világ felé a kolozsvári régészeti iskola kutatási eredményeit. Az európai színvonalú, fényképekkel (köztük az akkoriban ritkaság számba menő *in situ* felvételekkel), rajzokkal gazdagon illusztrált régészeti folyóirat tíz évfolyamában (1910–1919) több mint 3000 oldalnyi szöveggel 78 szakdolgozat jelent meg. Ezek java a Pósta-tanítványok első nemzedéke képviselői meg az intézethez kötődő személyek (pl. a Székely Nemzeti Múzeumban tevékenykedő László Ferenc)

34 Az eredmények közlésére csak később került sor, lásd Ferenczi István: A tordosi őstelepen talált kőszerszámok anyaga. In *Dolgozatok*, Szeged, 1925, pp. 94–96.

35 Lásd ezzel kapcsolatban Vincze 2014, pp. 520–521.

36 Lásd Vincze 2014, pp. 507–522., irodalommal.

tollából származik. A *Dolgozatok*, az ország addig egyetlen régészeti szakfolyóirata, az *Archaeologiai Értesítő* mellett nemcsak közlési lehetőséget biztosított, hanem kiadványcsere révén, a kolozsvári intézet saját szakfolyóirat könyvtárának gyarapításához is hozzájárult: 1912-ben már 69 külföldi intézettel sikerült cserekapcsolatot létesíteni. A folyóirat köteteit Pósta Béla szerkesztette, ám az utolsó, 1919. évi szám már az ő halála után, az általa alapított iskola végnapjaiban jelent meg, és első lapjára az ő gyászjelentése került.

*

A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium égisze alatt működő Műemlékek Országos Bizottsága, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége keretében Pósta Béla országos feladatokat is ellátott. A MOB tagjaként részt vállalt a műemlékek állapotának felmérésében, a veszélyeztetett műemlékek megmentésében, konzerválásában, restaurálásában. A régiségtárak országos felügyelőjeként az 1907-ben elhunyt Wosinsky Mór helyébe kinevezett Pósta feladata főképpen az ország alföldi, délvidéki és erdélyi részein működő mintegy 30 múzeum szakmai irányítása volt.³⁷ Az országsszerte mutatkozó régészhiány enyhítése érdekében a MKOF felügyelőjeként az egyik célkitűzése az átfogó régészképzés előmozdítása volt. Ennek érdekében szorgalmazta az egy évtizeddel korábban elindított, de aztán elmaradt országos régészeti tanfolyamok rendezésének folytatását a múzeumi tisztviselők, különösen a régiségtárak kezelői számára. Az első ilyen tanfolyamra 1899-ben a Magyar Nemzeti Múzeum szervezésében került sor, és a továbbiakban, Pósta Béla kezdeményezésére, kettőt az ő kolozsvári intézetében tartottak meg (1908, 1911).

A száz évvel ezelőtt, 1908. július 15. és augusztus 1. között Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában megtartott országos régészeti tanfolyamon 26 múzeumőr vett részt, de akadtak helyi érdeklődők is; mint előadók, szervezők, jelen voltak Pósta Béla

37 Lásd Vincze 2014, pp. 292–373. A 127. kép (térkép) bemutatja Magyarország 20. század eleji múzeumait a Pósta felügyelete alatt álló intézmények megjelölésével, a csatlakozó szöveg (pp. 314–366.) pedig részletesen, ábécé sorrendben ismerteti Aradtól Zomborig azokat a helységeket, múzeumi intézményeket, amelyeket Pósta felkeresett, tanácsaival ellátott. Ugyancsak ábécé sorrendben bemutatja azokat a helységeket is, Ágotakövesdtől Noszolyig, amelyeket Pósta a műemlékvédelem szolgálatában látogatott meg (pp. 367–373.).

tanítványai, munkatársai is. A gyakorlati foglalkozásokkal és tanulmányi kirándulásokkal egybekötött tanfolyamon Cholnoky Jenő a régészeti munkálatokhoz szükséges geológiai és földrajzi tudnivalókról értekezett. Pósta Béla két előadássorozatot tartott, egyiket a paleolitikumtól a késő vaskorig terjedő őskor, másikat a régészet-művészet-történet köréből. Buday Árpád a római korról, Kovács István a numizmatika köréből (a görög, „barbár”, római, bizánci, középkori, magyarországi és erdélyi érmékről) tartott előadásokat. Lehoczki András irányításával a résztvevők a fém-, üveg-, porcelán- és kerámia-tárgyak restaurálásával, konzerválásával is megismerkedhettek. A tanfolyam keretében a résztvevők Cserni Béla vezetésével megtekintették a gyulafehérvári múzeumot és a római kori Dacia provincia egyik jelentős városa, Apulum területén végzett feltárásokat. A rendezvény zárónapján a résztvevők Márton Lajos tószegi ásatására látogattak, ahol megismerkedhettek a Laposhalom tell típusú bronzkori települése kutatásának módszereivel, és maguk is készíthettek profilrajzokat. (Megemlíthető, hogy Pósta Béla eredetileg a háromszéki Erősd határában magasló Tyiszk-hegy többbrétegű, késő neolitikus-réz kori településének meglátogatására gondolt, ahol a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum öre, László Ferenc végzett feltárásokat, de végül a Tisza-parti Laposhalom mellett döntött.)³⁸ A következő, 1911-ben megtartott kolozsvári tanfolyam súlypontja a római provinciális régészetre helyeződött. A MKOF rendezésében, 1914 júliusában még sor kerülhetett egy, a régészetet is érintő, de valójában néprajzi témákra szorító budapesti tanfolyamra, amelyen Roska Márton is részt vett, de a háború kitörésével ezek a rendezvények is megszakadtak.

Mint szélesebb körű megismerésre méltó kordokumentumot, szeretném itt bemutatni azt a csoportképet, amely László Ferenc hagyatékában maradt meg, és amely megörökítette a fentebbiekben ismertetett 1908. évi régészeti tanfolyam 29 résztvevőjét (*1. kép*). A felvétel a kolozsvári egyetem Farkas utcai épületének belső udvarán készült. A kép hátoldalán található táblázat tartalmazza a képen látható (meg-

38 Pósta Béla: Régészeti tanfolyam az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárában. In *Erdélyi Múzeum*, 25., 1908, pp. 228–237.; Móra Ferenc: Az Alföld tudományos meghódítása. In *Erdélyi Múzeum*, 26., 1909, pp. 118–120. A MKOF szervezésében megtartott régészeti tanfolyamokról lásd még Vincze 2014, pp. 303–311.

1. kép. Az 1908 júliusában Kolozsvárt, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában tartott régészeti tanfolyam résztvevői (lásd: a 39. jegyzet is). 1. Balczér György (Nagybánya), 2. Hűvösi Lajos (Rimaszombat), 3. Kiss Lajos (Hódmezővásárhely), 4. Szász Ferenc (Marosvásárhely), 5. Domonkos János (Gyula), 6. Magoss Irén (Kolozsvár), 7. Posta Béla (Kolozsvár), 8. Vas Antal (Bártfa), 9. László Ferenc (Sepsiszentgyörgy), 10. Zoltai Lajos (Debrecen), 11. Roska Márton (Kolozsvár), 12. Bodrogi János (Nagyenyed), 13. Kovács István (Kolozsvár), 14. Leszih Andor (Miskolc), 15. Buday Árpád (Kolozsvár), 16. Kiss Ernő (Kolozsvár), 17. Móra Ferenc (Szeged), 18. Kelemen Lajos (Kolozsvár), 19. Kenessey Kálmán (Kolozsvár), 20. Höllrigl József (Nyitra), 21. K. Sebestyén József (Kolozsvár), 22. Kúti Ferenc (Szentes), 23. Szalay Gyula (Kiskunfélegyháza), 24. Pap Domokos (Torda), 25. Csutak Vilmos (Sepsiszentgyörgy), 26. Szabó Miklós (Kolozsvár), 27. Alapi Gyula (Komárom), 28. ifj. Kenessey Béla (Kolozsvár), 29. Porst Kálmán (Kiskunfélegyháza).

Az 1908. július havában Kolozsvárt tartott Archaeologiai tanfolyam résztvevői.

Szám	Név	Letelekedés	Szám	Név	Letelekedés
1	Balczér György	Nagybánya	16	Kiss Ernő	Kolozsvár
2	Hűvösi Lajos	Rimaszombat	17	Móra Ferenc	Szeged
3	Kiss Lajos	Hódmezővásárhely	18	Móra Lajos	Kolozsvár
4	Szász Ferenc	Marosvásárhely	19	Posta Béla	Kolozsvár
5	Domonkos János	Gyula	20	Höllrigl József	Nyitra
6	Magoss Irén	Kolozsvár	21	K. Sebestyén József	Kolozsvár
7	Posta Béla	Kolozsvár	22	Kúti Ferenc	Szentes
8	Vas Antal	Bártfa	23	Szalay Gyula	Kiskunfélegyháza
9	László Ferenc	Sepsiszentgyörgy	24	Pap Domokos	Torda
10	Zoltai Lajos	Debrecen	25	Csutak Vilmos	Sepsiszentgyörgy
11	Roska Márton	Kolozsvár	26	Szabó Miklós	Kolozsvár
12	Bodrogi János	Nagyenyed	27	Alapi Gyula	Komárom
13	Kovács István	Kolozsvár	28	ifj. Kenessey Béla	Kolozsvár
14	Leszih Andor	Miskolc	29	Porst Kálmán	Kiskunfélegyháza
15	Buday Árpád	Kolozsvár			

2. kép. Az 1908 júliusában Kolozsvárt tartott régészeti tanfolyam résztvevőinek aláírása. A fényképen látható 29 személy neve után szerepel még Terray István (Rimaszombat) és Barthos Kálmán (Budapest) aláírása is.

számozott) személyek aláírását, feltüntetve lakóhelyüket is (2. kép). Hála a számozásnak és az aláírásoknak, a képen szereplő személyek beazonosíthatóak. Látható a képen Pósta Béla (7), valamint munkatársai közül Buday Árpád (15), Kovács István (13), Roska Márton (11), Kelemen Lajos (18) és Magoss Irén (6), a kor ismertebb régészei közül pedig László Ferenc (9), Leszih Andor (14), Móra Ferenc (17) és Zoltai Lajos (10).³⁹

*

Pósta Béla tevékenységének régészeti dimenzióin túl néhány szóban érdemes megemlítenünk az iskolateremtő professzor társadalmi szerepvállalásait, politikai nézeteit is. Már szóltunk arról, hogy milyen szerepe volt a Szent György-szobor bronzmásolatának kolozsvári felállításában. Felügyelő bizottsági elnökként felkarolta az Egyetemi Diákasztal (Mensa Academica) létrejöttének egy évtized óta döcögő ügyét, amely az ő fellépése után, 1904-től jó és olcsó étkezést biztosított az egyetemi hallgatóknak. Hét esztendei kitartó munkával sikerült felépíttetnie az első kolozsvári diákothont is, amelynek átadására az 1910. szeptemberi tanévnyitó alkalmával került sor. Az angol college-ok mintájára szervezett otthonban 22 kétszemélyes lakószobát és kézikönyvtárat, olvasót létesítettek és 300 egyetemi hallgató kiváló körülmények közötti étkeztetésére alkalmas, jól felszerelt menzát rendeztek be. Néhány év múlva a bővítéshez is hozzákezdtek, de a háború kitörése miatt az építkezést nem sikerült befejezni.⁴⁰

39 A fénykép eredeti mérete 17 x 10,5 cm, ezt A4 alakú kartonlapra ragasztották. Ennek hátoldalán található *Az 1908. július havában Kolozsvárt tartott archaeologiai tanfolyam tagjai* feliratú kéziratos táblázat, amelyet László Ferenc állított össze, és amely tartalmazza a képen látható (megszámozott) személyek aláírását, feltüntetve lakóhelyüket is. A képen látható 29 személy aláírása után szerepel még két további résztvevő kézjegye is. Hála a számozásnak és az aláírásoknak, a képen szereplő személyek beazonosíthatók (lásd az 1. és 2. kép aláírását). A kép első közlése, kicsinyítve: László Ferenc: *Táj és Tudomány. Válogatott írások*. László Attila gondozásában és előszavával. Bukarest, 1978 (a p. 96. és p. 97. közötti táblákon). Ugyancsak kicsinyítve közli a Kelemen Lajos hagyatékából származó azonos felvételt Vincze Zoltán 2014, 129. b-c. kép. Lásd még László Attila. In *Archaeologiai Értesítő*, 143., 2018, pp. 277–279. és 1–2. kép.

40 Az egyetem Farkas utcai központi épülete közelében, az Egyetem és a Petőfi utca sarkán emelkedő négyszintes épületben ma a jogi kar székel, de sokáig eredeti rendeltetésének megfelelően használták. A kolozsvári magyar egyetem 1959 tavaszán történt felszámolását követően, amikor a diákszállásokon is összecsapták a Babeş meg a Bolyai, illetve az újonnan létrehozott Babeş-Bolyai Tudományegyetem hallgatóit, egy ideig én magam is ott laktam és étkeztem az akkor Avram Iancu nevét viselő otthonban. Igaz, nem ketten, mint Pósta Béla korában, hanem hatan laktunk egy szobában.

Pósta Béla támogatta az egyházakat nemcsak a műemlékvédelem területén, hanem a különböző felekezetek karitatív tevékenységeiben is, és felkarolta az erdélyi magyarság és kultúrája megerősítésén munkálkodó civil mozgalmakat. Politikusként előbb a Szabadelvű Párthoz, majd 1903-tól az erdélyi középosztály, értelmiség érdekeit is képviselő Új Párthoz csatlakozott. A pártpolitikában civil kezdeményezésekhez csatlakozva igyekezett hasznosítani magát. 1906-ban *Erdélyi Hírlap* címmel (rövid életű) lapot indított, ennek első száma vezércikkében így fogalmazta meg – úgy hiszem, sok tekintetben ma is érvényes – politikai hitvallását: „Nem pártérdekeket, hanem az egységes és oszthatatlan magyar nemzeti állam érdekeit kívánjuk szolgálni.” Ugyancsak 1906-ban egy levelében a következőket írta: „Az én politikai hitvallásom Magyarországnak gazdasági függetlensége, nemzeti önállósága, kifejezve az ország minden intézményében”, majd hozzáteszi, hogy bárki is volna az, bármilyen lobogó alatt, „aki a magyar vezényszót, a külön vámterületet és a nemzeti állam egyéb követelményeit hozza akár egyenest, akár kerülő úton, akár lassú, fokozatos fejlődéssel, akár egyszerre, azt én támogatni fogom...”⁴¹ 1910-ben visszatért a politikai életbe. Apáthy István mellett a Függetlenségi Párt kolozsvári szervezetének társelnöke volt, az 1913. évi sikeres helyhatósági választások után pedig városatya lett. Úgy gondolta, hogy a magyarországi bajok gyökere, Erdély mostoha állapota a dualista államszervezetben keresendő. A Béctől való függés visszautasítása, a magyar nyelv jogainak védelme készítette arra, hogy – sokak nemtetszésére – az európai régiségtudományban első helyen használatos német helyett a franciát, a diplomácia nyelvét választotta a *Dolgozatok* második nyelveként. Merev Bécs-ellenessége nem egyszer intézetére és személyes kapcsolataira is káros megnyilvánulásokra ragadtatta. Az intézetébe, Kolozsvárra küldött, német (Klausenburg) címzésű levelet például felbontatlanul visszaküldette, a borítékra francia vagy német nyelven azt a megjegyzést is rápecsételve, hogy (fordításban): „Vissza! Csak Kolozsvárra (Magyarország) címzett leveleket fogadunk el. Miért akarják elnémetesíteni Magyarországot?” Talán ilyenszerű nézetei, megnyilvánulásai is hozzájárultak ahhoz, hogy noha 1916-ban

41 Idézi Vincze 2014, pp. 542–543. és 2261., 2267. jegyzet.

jelölték az MTA levelező tagságára, a javaslatot már az alosztályban leszavazták...

*

A világháborús események megbénították az intézet munkáját, majd a Pósta-iskola felszámolásához vezettek. Az intézet tudományos munkatársait a kiegészítő személyzettel együtt sorra behívták katonának, 1916 elejére már csak Pósta Béla és a katonai szolgálat alól felmentett Buday Árpád maradtak a helyükön. Létay Balázs és Gulyás János soha nem tértek vissza a frontról. Roska Márton és a fiatal Ferenczi Sándor a galíciai harctéren sem feledkeztek meg hivatásukról: régészeti és néprajzi megfigyeléseket, sőt kisebb ásatásokat is végeztek, s kutatásairól be is számoltak.⁴²

Románia hadba lépését követően (1916. augusztus 27.), amikor Erdély hadműveleti területté vált, Póstának és Budaynak kellett gondoskodniuk az EME gyűjteményeinek menekítéséről, biztonságba helyezéséről; a legértékesebb darabokat a Magyar Nemzeti Múzeumba szállították. De gondjuk volt Erdély egyéb műkincseinek mentésére is; többek között Pósta érdeme, hogy sikerült megakadályozni 135 régi harang beolvasztását. 1918 májusában, a Szovjet-Oroszországgal és Romániával kötött reményeket keltő különbke megkötése után a Budapestre menekített műkincseket hazaszállították, ám a háború szerencsétlen kimenetele, a román hadsereg újabb előrenyomulása következtében ismét napirendre került a gyűjtemények menekítése.

Az események aztán felgyorsultak: 1918 karácsonyán a román csapatok bevonultak Kolozsvárra, az új hatóságok 1919 januárjában kihirdették a rendkívüli állapotot, majd gyülekezési és kijárási tilalmat vezettek be. Az új hatalom berendezkedésével együtt megkezdődött a magyar államiság intézményeinek felszámolása, és egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az egyetem sem kerülheti el sorsát. Az EME vezetősége azon volt, hogy legalább az egyesületi tulajdonban lévő (tehát nem államva-

42 Lásd Ferenczi Sándor: *Archaeologia a harctéren*. In *Dolgozatok*, 6., 1915, pp. 325–327.; Roska Márton: *Ősrégészeti tarlózások Galicziában*. In *Dolgozatok*, 10., 1919, pp. 1–29. Ferenczi jó megfigyelőképességére vall, hogy az egyszerű, ágfonásos, agyagtapasztásos falukunyhóknak a háborús események következtében leégett maradványait összehasonlította a régészeti feltárásokból ismert, például általa Erősdön látott kiégett omladék-rétegekkel, magyarázatot keresve ezek keletkezési körülményeire.

gyont képező) gyűjteményeket megmentse. Ezek további kezelése biztosítása érdekében Buday Árpádot és a háborúból időközben hazatért Kovácsot, Roskát, Ferenczit, Herepeit, akik az egyetem alkalmazottai voltak, a múzeum Érem- és Régiségtárának tisztviselőivé nevezték ki. Az aggodalom nem volt indokolatlan, a fegyverek bejelentési kötelezettségére hivatkozva a hatóságok március-áprilisban például lefoglalták a régiségtár művelődéstörténeti értékű (hadfelszerelésnek nem számítható) régi, 16–19. századi lőfegyvereit. A házkutatások, zaklatások, huzavonák felőrölték a hazája és intézménye sorsán aggódó Pósta Béla egészségét, aki 1919. április 16-án, alig 57 éves korában hirtelen meghalt. Őt még az egyetem előcsarnokában ravatalozták fel, és onnan kísérték utolsó útjára, a Házsongárdi temetőbe. A következő napokban Pósta Béla helyébe az EME Buday Árpádot bízta meg az Érem- és Régiségtár vezetésével, és az egyetem vezetősége ugyancsak őrá bízta az Érmészeti és Régészeti Intézet irányítását. Május 13-án a közigazgatást gyakorló román Kormányzótanács képviselői katonai segédlettel átvették az egyetemet, és 15-én Budaynak és munkatársainak jutott az a szomorú feladat, hogy átadják az Érmészeti és Régészeti Intézetet is a kezelésében levő összes gyűjteménnyel együtt. Ezzel véget ért a Pósta Béla-korszak.

*

Végezetül néhány szó a Pósta-iskola utóéletéről. A Pósta Béla által létrehozott, erőszakkal elkobzott Érmészeti és Régészeti Intézet gyűjteményeivel és szakkönyvtárával együtt az alakuló kolozsvári román egyetem régészeti és éremtani intézetét alapozta meg. Mindezek ellenére a két világháború közötti időszakban az EME nem veszítette el tulajdonjogát gyűjteményei felett, és az új vezetés egy ideig a régi munkatársakat is megtartotta, igaz, többnyire alacsonyabb beosztásban. Az „új” egyetem (Universitatea Daciei Superioare) szervezésében az ismert tudós, Vasile Pârvan (1882–1927, 1921-től a Román Akadémia főtitkára) is közreműködött. Ő tartotta az avatóbeszédet 1919. november 3-án, és az első években maga is tartott előadásokat Kolozsváron az ókortudományok köréből. Pârvan a román nemzeti kultúra előmozdításának részét képező országos tudománypolitikájában arra is törekedett, hogy az új román tudósnemzedék kiképzésével és hadba állításával párhuzamosan tapasztalt erdélyi magyar szakem-

bereket is bevonjon a háború utáni Románia tudományos életébe, kutatásaik támogatásával, közlési lehetőség biztosításával.⁴³ A kolozsvári intézet élére Vasile Pârvan munkatársa, az addig a bukaresti egyetem keretében működő Nemzeti Régiségmúzeum (Muzeul Național de Antichități) kötelékében tevékenykedő Dimitrie M. Teodorescu (1881–1947) professzor került, aki méltányolta a tárákat kezelő, jól képzett szakemberek tudását. Nevéhez fűződik a Szászvárosi Havasok dák várai Pârvan által kezdeményezett rendszeres kutatásának elindítása. Egy évtized múltán, 1929-ben a Régészeti és Éremtani Intézetet átszervezték, a régi időkre emlékeztető nevét is megváltoztatták. A több tanszék összevonása révén létrehozott Klasszikus Tanulmányok Intézete (Institutul de Studii Clasice) élére az 1920-ban ugyancsak Bukarestből docensként átlépett, ám kevésbé toleráns Emil Panaitescu nevezték ki, aki 1929 és 1940 között a Római Román Intézet igazgatója is volt, és aki mellett Kolozsváron Teodorescu ügyvezető igazgató maradt. Panaitescu az új, román személyzet fokozatos kiépítésével párhuzamosan igyekezett ellehetetleníteni a régi munkatársak életét, a tudományos élet peremére szorítani őket. Egyik bizalmasa a későbbi mindenható „nagyvezér”, Constantin Daicoviciu (1898–1973) volt, aki tanulmányait Budapesten kezdte, és a kolozsvári román egyetemen fejezte be, majd két éves római tartózkodás és a doktorátus megszerzése után, 1928-ban D. M. Teodorescu asszisztense lett. Lett volna mit tanulnia Budaytól, Kovácstól, Roskától vagy akár a nála csak négy

43 A Pârvan által alapított, idegen nyelveken közlő *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie* című központi régészeti folyóirat 1924. évi (1927-ben megjelent) első számában László Ferenc posztumusz nyitó tanulmánya mellett (pp. 1–27.) ott találjuk Ferenczi Sándor (pp. 264–272.) és Roska Márton (pp. 297–306.) írásait is, mindhármát francia nyelven. Ugyanebben a kötetben (p. 368.) olvasható Pârvan meglehangú nekrológia is a váratlanul elhunyt László Ferencről. A kérdésről lásd László Attila: Vasile Pârvan levele László Ferenc halálára. In *Korunk*, 18/12., 1969, pp. 1864–1865.; uő: Date privind viața și activitatea științifică a lui Ferenc László în anii 1923–1925. *Correspondența cu V. Gordon Childe. Colaborarea cu Vasile Pârvan – Adatok László Ferenc életéhez és tudományos munkásságához. Levelezése V. Gordon Childe-dal. Együttműködése Vasile Pârvannal.* In *Studii și Comunicări – Tanulmányok és Közlemények, Sepsiszentgyörgy*, 1973, p. 171–205.; uő: Adatok az erdélyi régészet első világháború utáni történetéhez. Vasile Pârvan két kiadatlan levele László Ferenchez 1925-ből. In *Dolgozatok*, Ű. S. 3–4., 2008–2010 (2011), pp. 125–137.; uő: Vasile Pârvan: „Getica”, revista „Dacia” și arheologia transilvăneană de după primul război mondial. Două scrisori inedite ale lui Vasile Pârvan către Ferenc László din anul 1925. In D. Măgureanu et al. (szerk.): *Archaeology: making off and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary.* Pitești, 2011, pp. 43–55.

évvél idősebb Ferenczi Sándortól, de nem bizonyult hálás tanítványnak. Neki is része volt az egykori Pósta-féle intézet tagjai elleni áskálódásokban. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a magyarságuk vállalása és a tudományos meggyőződésük miatti zaklatások elől Buday Árpád, majd Roska Márton is Magyarországra távozott.

A Kolozsváron megszüntetett magyar egyetem 1920-tól Szegeden folytatta működését. 1924-ben Buday Árpád is Szegedre költözött, ő lett az egyetem Régiségtudományi Intézetének első vezetője, a régészeti, ókortörténeti oktatás elindítója. Magántanárként mellette volt a néprajzos és őskoros Banner János, aki 1929-től egyetemi tanár, 1937-től pedig, Buday Árpád halála után az intézet vezetője lett. Buday nevéhez fűződik a *Dolgozatok* új, szegedi folyamának elindítása, amelynek 1925 és 1943 között 19 kötete jelent meg. Az első számban Buday Árpád elsőként tett kísérletet arra, hogy felvázolja mestere életútját, munkásságának jelentőségét.⁴⁴

Ennél kalandosabb volt Roska Márton sorsa.⁴⁵ A román hatalomátvétel után az állam és a hadsereg érdekei elleni propaganda vádjával 1919 őszén hadbírótság elé állították, és az ügyész halálbüntetést kért, de végül is felmentették. (Tulajdonképpen „bűne” az volt, hogy segédkezett az angol és amerikai sajtóban a román hadsereg magyarországi visszaéléseiről megjelent cikkek fordításában és terjesztésében.) Állását a román egyetemi intézetben az incidens után is megtarthatta, szaktudását publikációkban kamatoztathatta.⁴⁶ Az 1930-as évek

44 Buday Árpád: Pósta Béla (1863 [!]-1919). In *Dolgozatok*, Szeged, 1, 1925, pp. 5–17. A *Dolgozatok* további kötetekben (1925–1930) Buday írt katonai diplomákról, limes-problémákról és kimerítően, több alkalommal foglalkozott az úgynevezett thrák lovasisten kérdésével. Két tanulmányában összefoglalta a Székelyföld és Erdély római kori régészetének eredményeit és feladatait, lásd Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*. Sepsiszentgyörgy, 1929, pp. 366–370.; Asztalos Miklós (szerk.): *A történeti Erdély*. Budapest, 1936, pp. 129–147.

45 Lásd Vincze Zoltán: Roska Márton régész pokoljárása. In *Művelődés* (Kolozsvár), 69/3., 2016, pp. 24–27.

46 D. M. Teodorescuval közösen beszámolót jelentettek meg a Hunyad megyei dák kori emlékek kutatásáról (*Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei*. Cluj, 1923, p. 55.). Roskát publikációs tevékenységében a kezdeti nézeteltérések ellenére Vasile Pârvan, a Román Akadémia főtákará is támogatta (lásd fentebb, 43. jegyzet); Pârvan és Roska viszonyáról lásd Vasile Pârvan: *Correspondență și acte* (Alexandru Zub gondozásában), București, 1973, pp. 274–275. Roska több tanulmányt közölt a *Dacia* kötetekben (1., 1924, pp. 297–306.; 2., 1925, pp. 400–416.; 3–4., 1927–1932, pp. 352–361.), valamint az *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania* című kiadványban (1923, pp.

ben a Pósta-tanítványok elleni áskálódás mondhatni mindennaposá vált. 1936-ban Roskát letartóztatták, állásából felfüggesztették, és ismét hadbíróság elé állították, végül is csak Nicolae Iorga személyes közbenjárása nyomán szabadult ki.⁴⁷ Visszavették az intézetbe, de a történetek után úgy döntött, hogy távozik az országból. Munkáját 1937 ősztől a debreceni egyetemen folytatta, ahol kolozsvári előképet követve, *Közlemények* címmel régészeti folyóiratot indított. Roskának megadatott, hogy a bécsi döntés után 1940 és 1944 között egyetemi intézeti igazgatóként visszatérhessen Kolozsvárra. Az egykori, Pósta Béla szerkesztette *Dolgozatok* folytatásaként 1941 és 1944 között kiadta a *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* négy kötetét; az első számot Pósta Béla emlékének ajánlották.⁴⁸ A második világháború után Roska ismét Magyarországra távozott, és 1946-ban (a Budapestre költöző Banner János helyébe) őt nevezték ki a szegedi egyetem Régiségtudományi Intézetének élére. Romániai meghurcoltatásai után a magyar kommunista hatóságokkal gyűlik meg a baja: 1949-ben koholt vádak (sovinizmus, a demokratikus államrend elleni izgatás) alapján népbíróság elé állították, és elítélték az akkor már 70 éves tudóst. Nyolc hónapig volt elzárva, megjárta a híres Csillagbörtönt. Szabadulása után évekig állás, jövedelem nélkül tengette életét. Budapesten halt meg 1961-ben.

A két világháború közötti időszakban helyükön maradó, a kisebbségi sorsot vállaló idősebb Pósta-tanítványok közül Kelemen Lajos leváltárosként és művelődéstörténészként szerzett elévülhetetlen érdemeket.

25–51.; 1926–1928, pp. 192–205.); szélesebb olvasóközönségnek szánt román nyelvű cikkei a bukaresti *Convorbiri Literare* (1925, pp. 33–48.) és a craiovai *Arhivele Olteniei* (1925, pp. 45–47., 168–170.; 1926, pp. 50–51., 237–238.) hasábjain láttak napvilágot. Magyarul írott kétkötetes ősrégészeti kézikönyve (lásd 24. jegyzet) a saját kiadásában jelent meg. Roska munkásságáról lásd még 47. és 59. jegyzet.

47 Annak okán jelentették fel, hogy az Asztalos Miklós szerkesztésében megjelent, Romániában irredentának minősített, Erdély történetének szentelt tanulmánykötetben (lásd 44. jegyzet) Roska írta az őskort, a népvándorlás kort és a magyar honfoglalás idejét bemutató fejezeteket (pp. 71–125., 149–159., 167–173.). Államellenes izgatás miatt Roskát három havi börtönbüntetésre, pénzbírságra, állampolgári jogainak három évi felfüggesztésére ítélik. Három heti fogság után kiszabadul, mert Nicolae Iorga közbenjárására a király, II. Károly őt is részesítette a román nemzeti ünnep alkalmából elrendelt közkegyelemben.

48 Lásd A szerkesztő [Roska Márton]: Előljáróban. In *Közlemények*, 1., 1941, pp. 3–4.; Ferenczi Sándor: Dr. Pósta Béla irodalmi munkássága (1885–1919), *uo.*, pp. 33–40.

Nyolcvanadik születésnapjára magyar, román és szász szakemberek példás közreműködésével emlékkönyvet adtak ki a Bolyai Tudományegyetem égisze alatt.⁴⁹

Az orosz hadifogságból betegen visszatérő Kovács Istvánnak le kellett mondania a terepmunkáról; tudását főleg az éremtár gondozásában kamatoztatta, és román nyelven közreadta a marosdécsei rézkori temetőről írott dolgozatát.⁵⁰ 1937-ben előadásra szánt megemlékezést írt László Ferencről, amely csak évtizedek múlva látott nyomdafestéket.⁵¹ 1938-ban nyugdíjazták, de az 1940-es évek elején Roska támogatásával és biztatására újra dolgozni kezd, a *Közlemények* hasábjain magyar nyelven is publikálja tanulmányát a marosdécsei temetőről, és foglalkozik a honfoglaló magyarság régészeti emlékeivel is.⁵² A háború után a méltatlanul mellőzött Kovács István visszavonultan élt, 1955-ben halt meg Kolozsváron. Pályatársai román szaklapokban emlékeztek meg róla.⁵³

A fiatalabbak közül Ferenczi Sándor már a kolozsvári román egyetemen fejezte be tanulmányait, és D. M. Teodorescu oldalán kezdte újra pályáját, akivel részt vett a Szászvárosi Havasok dákváraiban (Kosztcsed, Várhely/Gredistye) végzett régészeti ásatásokon. Ferenczi főleg a dél-erdélyi és székelyföldi különböző korú várak és erődítésrendszerek feltárásával, településtörténeti kutatásaival és idevágó publikációival tűnt ki, és az új körülmények között is elismerést szerzett magának.⁵⁴ A két háború közötti időszakban magyar nyelven közölt tanulmányaiban többek között rovásírásos emlékekkel és az egykori Kászonszék régészetével, a kászoni székelyek eredetével és

49 Bodor András et al. (szerk.): *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Bukarest, 1957. A könyvet egy tervezett sorozat első köteteként jelentették meg, ám a Bolyai Tudományegyetem hamarosan bekövetkezett felszámolása véget vetett a reményeket keltő kezdeményezésnek.

50 Lásd *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, 1., 1928–1932 (1933), pp. 89–101.

51 Lásd László Attila: *Kiadatlan megemlékezés László Ferencről 1937-ből*. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára. 1., Sepsiszentgyörgy, 2002, pp. 85–97.

52 Lásd *Közlemények*, 1., 1941, pp. 129–131.; 2., 1942, pp. 85–118; 4., 1944, pp. 3–21.

53 Lásd Kelemen Lajos. In *Studii și Cercetări de Istorie* (Cluj), 1956, pp. 177–179.; Székely Zoltán. In *Studii și Cercetări de Istorie Veche* (București), 7/3–4., 1956, pp. 465–467.

54 Publikációs tevékenységében pályája elején Vasile Pârvan őt is támogatta (lásd 43. jegyzet). További régészeti terepkutatásairól beszámoló írásai az *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania* hasábjain jelentek meg (1926–1928, pp. 216–217., 242–246.; 1932–1938, pp. 235–252.).

letelepülésével foglalkozott. A Roska szerkesztésében 1941-ben elindított kolozsvári *Közlemények* első számában összeállította Pósta Béla munkáinak jegyzékét; ez volt utolsó, életében megjelent írása.⁵⁵ Nagy veszteségünk, hogy az első világháborút is megjárt Ferenczi Sándor 1945-ben, alig 51 éves korában, szovjet hadifogságban fejezte be életét. Születésének centenáriumán feledésbe merülő alakját István fia méltatta⁵⁶, aki öccsével, Ferenczi Gézával együtt régészként folytatta édesapja munkáját.

Leszerelése és az impériumváltozás után néhány évig a régészet, a művelődéstörténet és a néprajz iránt elkötelezett Herepei János is megmaradhatott az immár román vezetésű intézet kötelékében. Ám nem nézték jó szemmel közreműködését a Kolozsvár főterén megbolygatott Árpád-kori temető leleteinek megmentésében, és hamarosan elveszítette állását. Egy ideig az Erdélyi Kárpát-Egyesület Néprajzi és Népművészeti Gyűjteményeinek őre volt, majd 1938 és 1944 között a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója lett. A háború végén Magyarországra távozott, ott folytatta néprajzi, művelődéstörténeti kutatásait.⁵⁷ Szegeden halt meg 1970-ben.

*

A kolozsvári régészeti iskola történetének és meghatározó alakjainak felelevenítésére tett kísérletek sorában a fentiekben utaltunk már a Pósta-tanítványok (Buday Árpád, Roska Márton, Ferenczi Sándor,

55 Lásd 48. jegyzet. Constantin Daicovicuval közösen írt munkája (*Așezările dacice din Munții Orăștiei*. București, 1951, p. 116.) már csak halála után látott nyomdafestéket.

56 Ferenczi István: Száz éve született Ferenczi Sándor, a Pósta Béla-féle kolozsvári régészeti iskola egyik elfelejtett, kimagasló alakja. In *Specimina Nova* (Pécs), 1994, pp. 221–235.

57 A kolozsvári Főter és környékén létezett Árpád-kori temető megbolygatott sírjaiból Herepei Jánosnak 1927-ben nyolc ezüst hajkarikát (két temetkezés leletanyagát) sikerült megmentenie, de leírása alapján még másik három-négy sírt is feldúlhattak. Herepei leletmentése nyomán 1943-ban László Gyula és Méri István további 14 temetkezést tárt fel. A következő évtizedekben, különböző alkalmakkor, újabb sírok kerültek napvilágra; a 2005-ig ismertté vált temetkezések száma 30-35-re tehető (lásd Gáll Erwin – Gergely Balázs: *Kolozsvár születése*. Régészeti adatok a város 10–13. századi történetéhez. Kolozsvár, 2009, p. 151., 156., további irodalommal). Herepei János művelődéstörténeti tanulmányai közül megemlíthetjük itt a fentebb idézett Kelemen Lajos- emlékkönyvben (lásd 49. jegyzet) megjelent, *A bokályos ház* című dolgozatát (pp. 326–333.), amelyben tisztázta a fogalom tartalmát, mint az erdélyi fejedelmek majolika csempével díszített fogadjószobáját.

Banner János) visszaemlékezéseire és néhány értékelő tanulmányra (pl. Csorba Csaba munkájára). Ám Pósta Béla emlékezetének és régészeti iskolája történetének feltárására, jelentőségének méltó bemutatására valójában csak a rendszerváltás után, az 1990-es évekkel kezdődően kerülhetett sor. Az új, szabadabb légkörben újraalakult a négy évtizeddel korábban betiltott Erdélyi Múzeum-Egyesület és megkezdődött a küzdelem a gyűjtemények feletti rendelkezés jogának visszaszerzéséért. Újraindult az egyesület kiadványa, az *Erdélyi Múzeum*. 1999-ben a kolozsvári régészeti iskola létrejöttének 100. évfordulója alkalmából tudományos ülészakon emlékeztek meg az eseményről, és Ferenczi István hosszabb méltatást közölt Pósta Béláról.⁵⁸ Ugyancsak 1999-ben az EME égisze alatt megalakult az erdélyi magyar régészeket tömörítő Pósta Béla Egyesület, amely eddig 12 konferenciát szervezett Erdély különböző városaiban hazai és magyarországi régészek részvételével. Az egyesület képviselői 2006-ban márványlapot helyeztek el a Házsongárdi temetőben Pósta Béla szétdőlt sírja szomszédságában, amelynek felirata méltón őrzi az „egyetemi tanár, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Érem- és Régiségtárának igazgatója, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója” emlékét. 2006-ban, az EME, az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány és a Pósta Béla Egyesület Közlönyeként, az EME kiadásában megjelenhetett a *Dolgozatok Új Sorozatának* első kötete (a régi sorozat 1919. évi 10. számát is figyelembe véve: a 11. kötet). A Szerkesztők aláírású *Beköszöntő* (pp. 5–6.) röviden méltatta a folyóirat előzményeit és a Pósta Béla-iskola jelentőségét. A 6–7. összevont kötet megemlékezett Roska Márton halálának 50. évfordulójáról, és két tanulmány is tárgyalta Roska munkásságának különböző vonatkozásait.⁵⁹

58 Ferenczi István: Pósta Béla, a múzeumszervező tudós. In *Erdélyi Múzeum*, 61/1–2., 1999, pp. 56–63.; uó: Pósta Béla. In *Művelődés*, 53/2., 2000, pp. 29–31. Nem feledkezett meg Kovács Istvánról sem, lásd Ferenczi István: Száz éve született Kovács István, Erdély egyik legkiválóbb régésze. In *Hazanézó*, 2004/2. pp. 4–7.

59 Bajusz István: Roska Márton (Magyarköblös, 1880. június 15. – Budapest, 1961. július 16.). In *Dolgozatok*, Ú. S., 6–7. (16–17.) 2011–2012 (Kolozsvár, 2013), p. 3.; Németi János: Az Érmellék ősrégészeti, császár- és Árpád-kori kutatásának története dr. Roska Márton és dr. Andrásy Ernő barátságának tükrében, uo., pp. 7–25.; Gáll Erwin Roska Márton és az erdélyi régészet (tegnap és ma). Kritikai megjegyzések az erdélyi örmény-magyar tudós kora középkori tanulmányaihoz. Uo., pp. 27–57.; az utóbbi cikk román nyelvű változata: Márton Roska (1880–1961) și cercetarea arheologică a secolului X–XI. In *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 61/3–4., 2010, pp. 281–306.

*

Pósta Béla emlékének felidőzésében és a kolozsvári régészeti iskola történetének feltárásában az előttünk járó nemzedék képviselői és Ferenczi István mellett kiváltképpen Vincze Zoltán szerzett elévülhetetlen érdemeket. Írásom bevezetésében jelzett szándékom szerint dolgozatom befejező soraiban róla szeretnék megemlékezni.

Az erdélyi magyar szakkörökön kívül kevésbé ismert, hogy Vincze Zoltán a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen kezdte tanulmányait 1957-ben és 1962-ben az immár Babeş–Bolyai névre keresztelt, államhatalmi szóval egyesített egyetemen államvizgázott. Ő is régésznek készült (évfolyam- és csoporttársak voltunk), ám pályája úgy alakult, hogy kenyerét történelemtanárként kellett megkeresnie. Kiváló pedagógusként tartották számon, nemzedékek soraiba oltotta be a múlt iránti érdeklődést. Tankönyvszerzőként is kitűnt: a romániai magyar nemzeti kisebbség történetéről László Lászlóval közösen írott munkáját (Kolozsvár, 1999; 2005) sokáig használták Erdély magyar tannyelvű iskoláiban. Az 1960-as évektől rendszeresen közölt ismeretterjesztő cikkeket, művelődéstörténeti írásokat különböző erdélyi lapokban, folyóiratokban. A rendszerváltás után Vincze Zoltán tevékenyen részt vett a megújult Erdélyi Múzeum-Egyesület munkájában, alapító tagja volt a romániai magyar régészeket tömörítő Pósta Béla Egyesületnek. Tudománytörténeti kutatásaiban egykori közös tanáraink, Ferenczi István, Jakó Zsigmond és Bodor András ösztönözték, támogatták. Indíttatásukra, a 90-es évektől Vincze Zoltán figyelmét Pósta Béla kolozsvári régészeti iskolája történetének és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára múltjának feltárására összpontosította. Az évek során számos részlettanulmányt, régészportrét publikált, ezek közül itt csak néhányat említhetünk.⁶⁰

Ezeknek az előtanulmányoknak s a másfél évtizedes, kitartó, aprólékos levéltári munkának a megkoronázásaként jelent meg Vincze

60 Pósta Béla-iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában. In *Erdélyi Múzeum* (Kolozsvár), 64/1–2., 2002, pp. 25–44.; Pósta Béla és tanítványai. In *Korunk* (Kolozsvár), 15/1., 2004, pp. 58–73.; Pósta Béla (1862–1919). In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Hivatás és tudomány. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiemelkedő személyiségei*. Kolozsvár, 2009, pp. 399–432.; *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának története*. Sajtó alá rendezte Vincze Zoltán (Erdélyi Tudományos Füzetek 279). Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2013; lásd még a 32. és 45. jegyzetben idézett cikkeket.

Zoltán imponáló, több mint 800 oldalas monografikus műve a kolozsvári régészeti iskoláról. A szerző önértékelése szerint „Jelen kötet a felsorolt intézményekben őrzött adatok javát, valamint a vonatkozó irodalom eredményeinek sűrített – tudásunk szerint: hiteles – változatát tartalmazza.” Továbbá: „E könyv jószerével csak adatok egymás mellé állítására vállalkozik. Teszi ezt azzal a szándékkal, hogy kínálkozó kutatási téma felé irányítsa a mélyszántás gondolatát melengető tudós főket”.⁶¹

A könyv kétségkívül többet nyújt, mint amire a szerző saját szavai szerint eredetileg vállalkozott („adatok egymás mellé állítására”), de fő érdeme mégis a rengeteg itt-ott elfekvő információ összegyűjtése, saját szempontú rendszerezése és a választott témák szerinti feldolgozása. További erénye, hogy az idézett dokumentumok forrását, őrzési helyét, jelzetét a majd két és fél ezer lapalji jegyzet egytől egyig pontosan megadja, megkönnyítve ezzel mindazok munkáját, akiket Vincze Zoltán példája további kutatásokra ösztönözne.

Zárszóként elmondható, hogy Vincze Zoltán monográfiája alapvető tudomány- és művelődéstörténeti munka: nemcsak összegez, hanem további kutatásokra is ösztönöz. A könyv fejezeteiben felsorakoztatott, csak részben kiaknázott hatalmas ismeretanyag, a kolozsvári régészeti iskola történetére vonatkozó levéltári források és egyéb kiadatlan dokumentumok, amelyekre csak a lábjegyzetekben történik hivatkozás, a szerző szándékai szerint is további speciális kutatási témák elmélyültebb feltárásának, kidolgozásának kiindulópontja lehet, és kellene legyen. Ilyen témák bőven akadnak, részletkérdésektől a Pósta-iskolának a magyar és az európai régészetben elfoglalt helye szabatosabb kijelöléséig, egy-egy életmű monográfiától a különböző korok kutatása terén elért eredmények összegzéséig és összehasonlító, mai szempontú értékeléséig. És folytatni lehetne a kéziratban maradt tudományos munkák, korabeli dokumentumok, visszaemlékezések sajtó alá rendezésével, kiadásával.

Reméljük, hogy lesz folytatója Vincze Zoltán áldozatos munkájának!

61 Vincze 2014, pp. 10–11.

Jankó András

NEM CSAK UGRÓDESZKA

*- Beszélgetés a gyergyóditrói származású Fülöp Tamással -
(I. rész)*

Az idén, 2019-ben Majláthfalva telepítésének 200. évfordulóját ünnepeljük. Ebből az alkalomból emlékművet állítunk a templom elé, kiadjuk a Majláthfalva családkönyve című háromkötetes könyvet, átdolgozva és kibővítve újra kiadjuk a 2004-es Majláthfalva monográfiát. Ehhez az ünnepi eseménysorhoz én magánszorgalomból még két kötetet járulok hozzá. Az egyik: 200 év a Szeged-Majláth-Szeged vonalon, amelyben egy tősgyökeres majláthi, Berta Antal életútját írom le. Ebben a mesélő, ahogy a címben is benne van, 200 év történéseiről beszél, az 1700-as évek végétől napjainkig, ősei és a saját sorsán keresztül. Később az is eszembe jutott, hogy egy nem tősgyökeres, hanem később odatelepülő majláthit is megszólaltathatnék, aki nemcsak a saját sorsát meséli el, hanem azt is, hogyan látják más emberek a majláthiakat s magát a települést. Így került sor Fülöp Tamásra, aki Székelyföldön született, nevelkedett és dolgozott is egy ideig, de aki már több mint 30 éve Majláthon él. (Jankó András)

2018. február 14.

A GYÖKEREK

Fülöp Tamás a nevem. Gyergyóditróban születtem 1952-ben. Ez a falu a Gyergyói-medence északi részén fekszik, teljesen magyar, székely vidék, de már közel a románok lakta tájakhoz. Maga a falu egy szép, nagy medencében fekszik, északon és keleten már közel vannak a magas bércek is. Két patak szeli át, és közel van a Maros is, meg a Maros forrása. A falu környékén van szántóterület, de több a kaszáló, és nem messze tőlünk, Orotva falunál (még Ditró községhez tartozik, azon túl Borszék következik) már dombok-hegyek következnek. Orotván mindig is volt kőbánya, kőfejtés, csak amikor a forradalom után már dinamittal akarták fejteni a követ, akkor lázadtak fel a környékbeliek, és akkor szűnt meg a kőbányászat. Az orotvai, a ditrói

kő kékes színű, nagyon kemény, és ezért főleg útépitéseknél használták. Egyedi kőzetfajta, neve is van, mégpedig: ditroit. Nem tudom, melyik kapta a másiktól a nevét, előbb volt-e a kőfajta vagy az amerikai város, vagy nincs is semmi kapcsolat köztük.

Orotván van egy olyan hegy is, amit Meskelánynak hívnak, s ahol régebb volt egy uránbánya. (*Utánanézttem: nem urán, hanem a tórium nevű ritkafémet bányászták arrafelé. – J. A.*) Az a rész el volt kerítve, a falusiaknak arra nem lehetett járni, mert olyan mágnesség volt, hogy aki arra járt, annak elromlott, összezavarodott a karórája.

Orotva és Borszék között még gyermekkoromban is volt egy nagyon szép kerek láperdő, tinóvafa erdő volt. Ezek magas, jó vastag fák voltak, melyeknek a törzse nagyon sima volt. Ezekre mindig nagyon vigyáztak a hatóságok, de a forradalom után, amikor tombolt a szabadság, egyre-másra tűntek el a fák, úgyhogy mára csak mutatóba maradt néhány. Pedig arrafele az anyám családjának, a Kiseknek is volt földje, közbirtokossági alapon, és mikor arra jártunk, anyám sokszor mesélte, hogy a szülei és a nagyszülei egy ottani kútból hordták le Ditróba a borvizet, s azt itták ők is otthon.

Régebb, a 19. század végéig Borszék Ditróhoz tartozott, csak később lett önálló, amikor felfedezték az ásványokban gazdag talajt, és kezdtek bányákat nyitni. Eleinte többnyire német és cseh bányászok telepedtek le. Később, miután a vizsgálatok megállapították, hogy a forrásvizek gyógyhatásúak, a borvízkereskedelem és a turizmus felvirágzott. A patakokon 4-5 vízimalom is volt, az én gyermekkoromban még 2 vízimalom és 1 gőzmalom működött.

A ditrói kéttornyú nagytemplomnak 75 méteresek a tornyai, amelyekben még most is működnek a toronyórák. A templomhajó 56 m hosszú és 27 m széles, 5000 ember is elfér benne. Olyasmi, mint a vingai templom, csak egy kicsivel szebb. Egy odavaló művészember, Siklódi Lőrinc szobrász készítette a benne található szobrokat. A templomot a püspök szentelte fel, pont mint a majláthi templomot is.

Amikor építették, a nehéz építőanyag felhordását úgy oldották meg, hogy földhányást csináltak a fal mellé, ami szép lassan emelkedett a fal magasságáig, azon a feljárón húzták fel kiskocsikon a téglát, a köveket, a faanyagot, mindent, ami kellett az építkezéshez. Amikor kész volt, akkor elhordták onnan a földet. Ezt az apámtól tudom, ő mesélte el nekem, meg azt is, hogy amikor a toronyba feltették a

keresztet, a mesternek felvittek egy pohár bort. Ő, miután kiitta a bort, ledobta a poharat, és láss csodát, az nem tört össze, pedig már a templom körül ki volt rakva kőből a járda. Pont a szájával esett a kőre, mondták, akik látták, és nem tört el. Mindenki csodának könyvelte el ezt a dolgot.

Még egy történet jár a faluban a templommal kapcsolatban. Miután a Lőrinc nevű órasmester, aki felrakta a tornyokba az órákat, és elindította az egyik órát, fogta magát, és szép lassan, nyugodtan átsétált a két torony között kifeszített vasrúdon a másik óráig, és azon kezdett el dolgozni.

Olyan nagy a falum, hogy nyugodtan lehetne város, nemcsak azért, mert 4000-nél több lakosa van [*a 2011-es népszámlálás adatai szerint Ditrót 5483-an lakták, ebből 5379 magyar, 38 román, 2 roma és 1 német. További 63 személy nemzetisége ismeretlen, mert nem tartózkodtak otthon a népszámlálás ideje alatt – a szerk. megj.*], de azért is, mert kórháza van, meg egy 320 férőhelyes, sülyesztős színpaddal, kárpitozott székekkel és központi fűtéssel ellátott színházterme, meg egy 150 éve működő kórusa is stb...

A szülőfalum tehát a Gyergyói-medence északi részén fekszik, északon a Kelemen-havasok, keleten a Gyergyói-havasok által alkotott U alakú sík, lankás területen. A falu egy 6 km hosszú utca, a Tölgyesi utca köré épült ki. Azt keresztezi a Hét kapu utca, ahol a mi házunk állt és áll még ma is. Régebben a székely településeken, ha az lehetséges volt, egy család egy helyen építkezett, és úgy állították össze a házakat, hogy azokat meg tudják védeni, ha kell, például török-tatár támadáskor. Így volt az első hét házzal is. Az öregapám úgy mesélte, hogy az őseink, az öreg Fülöp és annak hét fia építették mind a hét házat úgy, hogy megkeresték az alkalmas helyet, mindegyik háznak egy térre nyíltak a kapui. Jól ki volt választva ez a hely, mert a házak és a kertek mögött kis tavak, mocsaras-lápos területek voltak, amelyek jó védelmet nyújtottak, idegenek féltek arra merészkedni. Később ez a hétkapus tér fejlődött, és lett belőle egy hosszú utca. Én úgy tudom, hogy ez a rész, ha nem is a legrégebbi, de az egyik legrégebbi része a falunak. Később alakult ki a Tölgyesi és a többi utca.

Amikor én gyerek voltam, még megvoltak a kis tavacsák a házak mögötti kertekben, de a kommunizmus alatt, amikor nem volt földjük az embereknek, kiszárították azokat a tavakat, lecsapolták, hogy legyen

hol zöldségfélét termelni. Én még csónakáztam rendes házi tekenővel ezeken a tavacskákon.

- *Sok híres ember származik erről a településről?*

- Ditróban született Puskás Tivadar, a telefonközpont feltalálójának az apja. A feltalálóról nevezték el a településen lévő mostani szaklíceumot. Ugyancsak ditrói születésű Siklódi Lőrinc szobrászművész, aki a templomban lévő szobrokat készítette, valamint Gaál András grafikus- és festőművész. Odaválósi Bíró Sándor nemzetközi sakknagyemester is, aki 2017-ben megnyerte az amatőr sakkvilágbajnokságot, és akivel én iskoláskoromban játszottam is sakkot, igaz, mindig ő nyert, pedig idősebb voltam, mint ő. De sorolhatnék még néprajzkutatókat, színészeket, helytörténészeket stb.

Tehát ebben a faluban láttam meg a napvilágot, itt éltek őseim, ki tudja, mióta. Én csak a nagyszüleimről tudok mesélni, de már azokat sem ismertem. Mire feleszméltem, már nem éltek. A dédnagyszüleimről pedig még szüleim meséiből sem igen tudok sokat, sőt semmit, csak a nevüket.

A nagyapámat Fülöp Zsigának hívták, és tőle ered a ragadványnevünk is. Neki 12 gyermeke volt, de mivel a faluban volt más Fülöp család is, minket ezért Fülöp Zsiga Jóska, Fülöp Zsiga Pista, Fülöp Zsiga Tamásnak stb. hívtak a falubeliek. Az apám Fülöp Zsiga Feri volt. De volt még egy másik ragadványnevünk, a Harmatverő Fülöpök. Ez azért ragadt ránk, mert a Fülöpök köztudottan korán kelő emberek voltak. Sokszor olyan korán indultak el kaszálni, hogy harmatos, deres volt még a fű, s így megmaradt a lábnyomuk az úton. Amikor a később indulók ezt látták egyszer, látták többször, találgatták, ki lehetett olyan ügyes, aki leverte a harmatot. Szóvá tették ezt egymás közt, s a végén rájöttek, hogy a Fülöpök voltak a legkorábban indulók. Így ragadt ránk a Harmatverő Fülöpök név.

- *Ha ilyen sok gyereke volt a nagyapádnak, akkor hányan lehettek az unokatestvérek?*

- Az úgy volt, hogy az a sok gyermek nem egymás után született, hanem amikor adta őket az Isten. Amikor a kisebbek születtek, addigra a nagyobbak már ki is repültek a házból, a lányok férjhez mentek, a fiúk pedig házat építettek maguknak, sokszor 4-5 km-re a szülői háztól.

A kisebbek magázták a nagyobbakat, s mivel az én apám az utolsó között volt, én sok unokatestvéreimet nem is ismertem. Iskolába sem jártunk ugyanabba, akkoriban a falunkban öt elemi iskola volt. Nagyjából csak karácsonykor és húsvétkor találkoztunk a misén, így elidegenedtünk egymástól. Volt olyan eset is, hogy ellenséges kölyökcsapat tagjai voltunk, és összeverekedtünk, s csak mikor a szüleink találkoztak, akkor tudtam meg, hogy az egyik unokatestvéremmel is verekedtem. Én már csak a fiatalabb nagybátyáim, nagynénéim családját ismertem. Volt, aki el is költözött a közeli Borszékra vagy még távolabbi helyekre.

A két világháború között, már a román világban, sokan a ditróiak közül avval foglalkoztak, hogy dézsákban hordták a jó borvizeket Borszékra, sokan már ott is dolgoztak. Ott már a Monarchia ideje alatt jöttek a németek és csehek, akik az elején a bányákban dolgoztak, később pedig építették a palackozó állomásokat és a szebbnél szebb villákat. Később megszorodtak a zsidók is, akik hoteleket, éttermeket építettek és működtettek, akkoriban csak úgy dőltek a vendégek, még Amerikából is. A két világháború között, de még a Ceaușescu időkben is felkapott üdülőhely volt Borszék. A sok villába kellett a takarítónő, pincérlány, és az én Borbála, azaz Biri nagynéné is odakerült. Ott ismerkedett meg egy pesti zsidó fiatalemberrel, aki elvitte magával, és feleségül is vette. A férje szüleinek nagy üzletháza volt Pesten, gazdagok voltak. Biri nénémről, mert úgy szólítottuk, még lesz szó, amikor az apámat sebesülten Pestre vitték a kórházba. Később is sokat járt haza látogatóba, és nekem is ő hozta ajándékba az első sakktáblát, ami aztán elindította a máig tartó sakkszeretetemet. Két fiuk volt, akik az 1956-os forradalom idején voltak fiatalemberek. Ahogy Biri néném mesélte, a forradalom alatt úgy hozta a helyzet, hogy az egyik fia a forradalmárok pártján, a másik a kommunisták oldalán állt. Aki a forradalmárok pártján állt, annak a végén menekülnie kellett, mert ő is benne volt az ausztriai fegyverszállítmányok intézésében, és biztos kivégezték volna, ha marad. Ő Kanadába került, és ott élte le aztán az életét. A másik Magyarországon lett azután nagy kommunista vezér.

AZ APA MESÉJE

- Még itt, az elején menjünk egy kicsit visszafelé. Mondd el, mit tudsz az őseidről, a szüleidről!

- Az öregapámról nem sokat tudok. Mint mondtam, mire én megnőttem, ő már nem élt. De egy viccet sokszor elmeséltek róla, főleg a férfiak a kocsmában. Az úgy volt, hogy akkoriban az öreg Fülöp Zsigáéknak volt a házban a falon egy ingaórájuk. Az költötte őket hajnalban. Az ingát, ami kilengett, vacaknak nevezték, nemcsak ők, hanem mindenki a faluban, akinek ilyen órája volt. Egyszer, amikor már mind a ketten lefeküdtek, az öreg észrevette, hogy az óra megállt, nem mozgott az inga, és azt mondta a másik ágyban fekvő feleségének: „Hallja, kend, a vacak áll!” No, megörült a mama, s már mozdult volna, de előbb azt kérdezte az öregtől: „Akkor maga jön hozzám, vagy én menjek magához?” Mire az öreg mérgesen azt mondta: „Az anyád p...ja, csak megállt az óra.”

Apám 1919-ben született, a tizedik volt a tizenkét gyerek közül. Szegény családban nőtt föl, s már korán munkára fogták. Kisebb korában az apjának, testvéreinek segített mindenféle munkában. Jó természetű volt már gyermekkorában, és később se lett rosszabb. Amit csinált, azt jól megcsinálta, minden munkára odafigyelt, és minden munka csinját-bínját elleste a nagyobbaktól, a mesterektől.

Az édesanya

A mesterségek eltanulását a szomszéd asztalosnál kezdte. Előbb csak a fűrészpor- és forgácssepréssel, de nemsokára a szerszámok is a kezére álltak, s egy idő után mindenféle dolgot, bútort össze tudott állítani. Az évek során aztán mindenféle mesterséget eltanult. Jó fafaragó lett. Nagy székelő kapukat is csinált, például a falubeli cigányvajdának. Erről majd később még lesz szó. De ács is volt, faházakat állított össze. Volt úgy, hogy ősszel behordtak egy telekre 10-20 boronát (hosszú, kivágott fatörzset), amiket ő egész télen faragott. Volt neki egy nagyon jó nyesőbaltája, amivel olyan gerendákat faragott, mintha gyalulva lettek volna. Aztán tavasszal, kalákában összeállították a gömbfa házat, amit ő szépen belécezett, aztán pedig bemalterozott. A tető se volt gond, szintén télen lefaragta a zsindelethez szükséges vékony deszkákat. Majdnem kulcsra készen adta át a házat.

– *Belécezte, nem nádalta.*

– Arra felénk honnan lett volna nád? A gömbfa falakra vékony léceket vertek vékony szegekkel, amit aztán behánytak malterrel és elsimítottak. Tíz-húsz évig is kitartottak ezek a vakolások, attól függően, hogyan verte a falat az eső és a szél, s hogyan vigyáztak rá. Bognár is volt, szekeret, szánkót nem volt neki probléma összeállítani. Búboskemencét is tudott rakni, de ő volt például a támfalak építésekor a vezető, ő mondta meg, hol, milyen nagy kővel kell kezdeni, aztán beállította a következő köveket, majd pedig mikor kell betemetni a kőfal és a hegy közötti részt, hogy kialakuljon az út, amelyen kihordták azután az erdőből a kitermelt fát.

Nyáron a nagycsalád összeszedte a nyáját, és felmentek vele a hegyekre. Oda is sokszor elment az apám, de nem mint juhász, aki a birkák után jár, hanem mint bács. Ő csinálta az egész családnak a túrót, ordát és a bálmost. (Az olvadó sajtba többnyire kevés lisztet is kevernek).

Ezenkívül jó zenész is volt, a hegedűn kívül minden akkori divatos hangszeren tudott játszani, citerán, furulyán, de még cimbalmon is. Ezeket is úgy tanulta el, hogy észre sem vették. Egyszer-kétszer nézte a muzsikust, aztán kézbe vette a hangszert, s már tudott is rajta játszani. De az is igaz, hogy jó hangja volt, és még öreg korában is, ha egyszer meghallott egy nótát a rádióban, másnap már el tudta dalolni a kocsmában. Úgy, mint a te sógorod, Feri.

Volt neki egy adottsága is: mindenkivel jól kijött, mindenféle emberrel megtalálta a közös hullámhosszt, így sok barátja volt. Humora is volt, mint a székely embereknek általában, sok viccet tudott.

De alig került legénysorba, mikor jött a bécsi döntés. Ő akkor már regruta volt a román hadseregben, de ahogy jött a magyar uralom, mindjárt be is hívták magyar honvédek. Szerencséje volt, mert a közeli Tölgyes kaszárnyájába vitték, ott képezték ki, és ugyancsak a közelben, a Békási-szorosnál lett határőr a háború elején. A másik szerencséje, hogy pont amikor ki akarták küldeni az egységüket az orosz frontra, megsebesült, és a hátszágba szállították kezelésre.

APÁM KATONASÁGA

– *De lássuk sorban!*

– Mire elvitték katonának, az anyját, a nagymamámat már eltemette, és pár nappal a frontra küldése előtt meghalt az apja is. A felettesei még elengedték, a hadsereg lovaival, kocsin hazavágtatott Tölgyesről a temetésre, aztán pedig vissza, és ahogy visszaért, már kezdték is a csomagolást, vitték a frontra. Az ő egységük a Kárpátok szorosait védte. Nem került ki az orosz csataterekre, de ott, a határon is sokszor került életveszélybe, súlyosan megsebesült, s a végén mégiscsak orosz rabságba került. A nyakát érte egy golyó szilánkja, s tényleg kicsi híján, pár centin múlt az élete, hogy a szilánk nem érintette az ütőerét. De ha nem is került ki a frontra, végül is fogságba került, és Szibériában raboskodott.

– *Milyen háborús kalandokat mesélt apád?*

– A katonameséiből néhányra emlékszem csak. Jó lövő, célzó volt, így hamar ütegparancsnok lett. Négy társával egy dombra, magaslatra, a Lábastetőre állított ágyúval vigyáztak a határra. Egy idő után aztán odaértek az oroszok, s megkezdődtek a harcok. Az elején csak az előőrsök érkeztek meg, és volt egy olyan eset, hogy a dombon, ahol volt az ütegük, nem volt víz, le kellett járni vízért a völgybe. Egyszer ő volt a soros, fogta a vizesedényt, és leballagott a forráshoz a völgybe. Ahogy odaért, azt vette észre, hogy a víz fölé egy orosz katona hajlik, akinek egyik kezébe egy nagyobb bidon [*zárt műanyagtartály, amelyben folyadékot szállítanak, tárolnak – a szerk. megj.*] volt, a másikban pedig

Az édesapa katonakori fényképe

a csajkája, amivel merte a vizet. A víz csobogásától észre sem vette, hogy ott van mellette az ellenséges katona. Amikor észrevette, kapott is a golyószórója után, de az apám a fegyverével mutatta, hogy nana! Aztán azt is lemuto-gatta neki, hogy töltsé teli az edényét, és elmehet, nem fog rá-lőni. Úgy is lett, az orosz vette a teli bidonját, és elment. Akkor odament az apám, ő is mert vizet, majd indult vissza. De ez még mind semmi. Igaz, fölöttük repültek a golyók, de amikor fölért, megfagyott benne a vér. Mind a négy társa halott volt. Találat érte az üteget, az oroszok bemérték, és ki is lőtték az ellenséges állást. De lám, szerencséje volt, megkímélte

egy orosz életét, s ezért az Isten vigyázott rá, nem esett baja. Akkor jött rá az apám, hogy az orosz nem akármilyen ellenfél. Aztán jobban tisztelte őket. De a parancsnokok is rájöttek erre, mert utána nem egy, hanem két nagyobb, modernebb ágyút hoztak arra a frontvonalra.

Egy másik esete is volt. Ő ott fent a magaslaton a messzelátójával pásztázta a vidéket. Ez volt a dolga. Ködös idő volt. Egyszer csak egy messzi tisztáson sok fekete foltot látott. Gyanús volt neki, ezért odahívta a parancsnokát, hogy ő is nézze meg, mik lehetnek azok a pontok. Az csak legyintett, s azt mondta, azok birkák. Egy idő után ismét hívta a parancsnokot, hogy újra nézze meg. Az szitkozódva, de odament, és akkor ő is úgy látta, hogy azok ellenséges katonák. Így aztán jobban figyeltek, s amikor lőtávolságon belül kerültek a „birkák”, elkezdtek lőni őket. Vissza is húzódtak az oroszok. Másnap, amikor lementek megnézni, mi történt, el voltak ámulva, milyen pusztítást vittek végbe az új ágyúk.

Egyszer aztán megsebesült. A nyakán találta el egy golyó, de nem talált nagy eret, így bekötözték, és vitték a háterszágba. Tölgyestől,

ahol a kaszárnyájuk volt, a mi falunkon keresztül vitték, s ő megkérte a parancsnokot, hogy álljanak meg a házuknál egy pár percre. De jobb lett volna nem megállni, mert nem volt otthon senki. Mint mondtam, a nagyszüleim meghaltak még a háború előtt, a többi testvér pedig már mind a saját házában lakott. Amíg távol volt, mindig szorult szívvel gondolt a szülői házra. És igaza is lett, mert amikor 7 év távollét után hazatért, még egy kalapácsot sem talált a portán...

Budapesti kórházba vitték, ott fel tudta venni a kapcsolatot a nővérével, Biri nagynénimmal, aki vitte neki a jó enniválókat. Gyorsan fel is gyógyult, és már úgy volt, hogy viszik ki újra a frontra. De ők ketten úgy döntöttek, hogy inkább meglép, mint hogy újból a frontra kerüljön. A nővére hozott neki civil ruhát, és az ő házukban lapult meg, várta, hogy haladjon el a front. Egyszer azonban, amikor az orosz katonák már bent voltak Pesten, bombariadó miatt le kellett menni egy óvóhelyre. Oda is bementek az orosz katonák, kerestek, kutattak, és az egyik észrevette az apámat, hiába volt civilben, mivel látták, hogy fiatal, jobban ellenőrizték. Így egyszer csak az orosz katona észrevette, hogy az inge katonai uniformising. Akkor aztán kiráncigálták a pince közepére, és le akarták löni. Nem lehet tudni miért, de az orosz fegyvere csütörtököt mondott, nem sült el. Akkor a nagynéném odaugrott a katona elé, térden, jajgatva könyörgött, hogy hagyja meg az életét. A végén ráállt az orosz katona, kikísérte az utcára, és ott felkényszerítette egy autóra. Sokszor mesélte az apám, hogy látta, érezte a fején a puskacsövét, ahogy mozdult a katona keze a ravaszon... nem volt valami nagyszerű érzés. Hogy miért nem sült el az a fegyver, nem lehet tudni, de így az orosz katona isteni kegyelmét vélte a dologban, s másodjára már nem próbálta megölni. Így megmenekült a halál karmai közül, s ha fogságba is került, és sokat szenvedett ott, mégis hazakerült, leélte szépen az életét, utódokat hagyott maga után.

Azt mesélte apám, vagy legalábbis én arra emlékszem, hogy Dnyepetrovorszkaiban raboskodott. Ott ők építették a barakkokat, amiben aztán el lettek szállásolva. Ablakok alig voltak azokon az épületeken, de még így is volt, hogy télen sem volt üveg az ablakokban, hanem csak rongyok, göncökkel voltak letakarva. Nagy zsúfoltság is volt. Hordókat tettek az ürüléknek, és egy állványra kellett felmászni, hogy a hordók fölé kerüljenek. A gyengébbek, betegek estek le róla. Az enniváló is nagyon gyenge volt, sokan megbetegedtek vérhasban.

Minden reggel az örök szedték össze a halottakat, és vitték elásni egy gödörbe, ami nem is volt messzire, és a rabok látták, hogyan bánnak a hullákkal. Azt mesélte apám, hogy úgy menekült meg a vérhastól, hogy volt ott vele egy orvos vagy asszisztens kollega, aki azt mondta neki, ne egyen vajat, amit reggel kaptak, mert az csak nehezíti a betegséget. Így majdnem mindig elcserélte a vajat kenyérre, és így megmenekült. Volt olyan eset is, hogy amikor a kutyák kapták tájukba a vizes korpát, és nem bírták megenni, mert mire megették volna, már csonttá fagyott, akkor ők odamentek, kivették a fagyott korpát, megmelegítették a testük melegével, s azután megették.

Nyáron a mezőn dolgoztak, s akkor megismerte, hogy milyen is egy kolhoz. Azt mesélte, hogy némelyik odavalósi orosz kolhoztag egy madzagon vitte magával reggel a kecskáját, aztán kikötötte valamihez, míg kapált, este hazavitte, megfejte, és avval tartotta a gyerekeit, mert más nem volt.

Négy év után egyszer csak jöttek, felolvastak egy listát, amin az ő neve is rajta volt. Pár órát adtak a felkészülésre, és már vitték is őket az állomásra, minden magyarázkodás nélkül. Eleinte azt hitték, még beljebb viszik őket Szibériába, és csak pár nap múlva nyugodtak meg, hogy nyugatra viszik őket. Végül is hazaért.

A HÁBORÚ UTÁN

- Hét év után tért haza az apád, három a katonai szolgálatban és a fronton, négy rabságban. Hány éves volt, amikor hazaért?

- Huszonhét éves volt, amikor hazaért. Üresen találta a szülői házat, mert a szülők meghaltak, a testvérek pedig mind a saját házukban laktak. A fiúk építettek maguknak házat, a lányok férjhez mentek. Sokat emlegette az apám, hogy még egy kalapácsot sem talált a portán, mindent elloptak.

- Kik hordták el a portáról a dolgokat?

- Ugyan kik, csak falubeliek, mások nem jártak arra. Nulláról kellett kezdeni mindent. De fiatal volt, szorgalmas, mindenhez értett, és így nemcsak hogy megélt, de gyorsan lábba is állt, összeszedte magát, és egy idő után úgy látta jónak, hogy ideje megnősülni.

Mint mondtam már, zenélt is, három népi hangszeren tudott játszani, furulyán, citerán s még cimbalmon is. Abban a nehéz időszakban ez is egy jövedelemforrás volt neki, eljárt muzsikálni eseményekre (keresztelőre vagy névnapra). Igaz, csak rokonokhoz vagy szomszédokhoz, a barátaihoz, de olyankor reggelig húzta a vendégeknek különböző hangszereken, a hallgatónótát furulyázta, táncoláshoz pedig citerázott vagy cimbalmozott. Mesélte, volt olyan eset is, hogy a hátán vitte a cimbalmot a helyszínre. Így ismerte meg az anyámat is. Az anyám jó családból származott, az egyik testvére agrármérnök lett, a bátyja pedig matematikatanár, iskolaigazgató, akiről még lesz szó. Az anyám tánciskolába is járt, ahol az apám zenélt, és már ott megakadt a szeme rajta. Az egyik nagybátyám barátságban volt az anyám apjával, aki többször meg is hívta apámat a családi ünnepekre zenélni. Így ismerte meg anyámat 14 éves korában, aki akkor keresztapámnak szólította, mert valami komaság is volt a dologban. Összemelegedtek: a frontot-rabságot megjárt ember és a 14-15 éves leány, a majdnem 15 év korkülönbség ellenére. Az anyám alig múlt 16 éves, amikor szülői engedéllyel megesküdtek. És azt is hozzátehetem, hogy boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Ahogy összekerültek, 2-3 év alatt sikerült összehozni egy életképes gazdaságot. A szülői házat és a 3-4 hektár földet apámra hagyták a testvérek, és még az anyám is hozott valamennyit a gazdaságba. Rövid időn belül lett szekerük, lovuk, majd tehén, borjúk, disznók, úgy, hogy az '50-es évek elején, még a kollektivizálás előtt, olyan jól álltak, hogy kuláklistára kerültek. Mindenféle termékből annyit kellett leadni, hogy alig maradt, jöttek az aktivisták, separték le a padlást. Akkor kezdtek el muszájból lecsapolni a ház mögötti tavacsát is. Nehéz időszak volt az. De jött egy mentőtölte apámnak, mert újságokat mindig is olvasott. Ott látta, hogy az éppen megválasztott párttitkárt Mónos Lajosnak hívják, és neki volt egy ilyen nevű katonacimborája. Felkerekedett, bement a városba a pártszékházba, és kereste a párttitkárt. Mondta a kapusnak, hogy ki ő s kit keres. Az feltelefonált, és jött is a parancs, hogy engedjék, kísérik föl az irodába. Ott aztán nagy volt az öröm, elbeszélgettek. Egy idő után a párttitkár megkérdezte, hogy mi járatban van a városban. Elmondta az apám, hogy alig pár éve jött haza a fogságból, alig van valamije, és már kuláklistára tették. Egy kicsit utánakérdezett, hogy is áll ez a dolog, de aztán azt mondta a cimborá-

sebaj, menj haza, holnap eljövök arra, megbeszélem az ottani vezetőkkel, és aztán találkozunk a falu szélén levő kiskocsmában. Úgy is lett, másnap a párttitkár elintézte az ügyet, levettek bennünket a kuláklis-tárolról, amit a kiskocsmában megünnepeltek, s aztán soha többet nem is találkoztak, mert mondta, hogy nem szabad tudni a dolgról senkinek.

- *Mit tudsz az 1946-os szárazságról? Én annyit, hogy abban az évben sok fiatal székely fiút és leányt befogadtak a majláthiak, akik igaz, hogy dolgoztak is Majláthon, de nemcsak őket segítették, hanem az otthon maradt családtagoknak is küldtek gabonát, szalonnát.*

- Én már csak Majláthon hallottam ezekről az eseményekről, amikor a későbbi munkatársam, Nagy Lajos bácsi mesélt az életéről. Az apám hozzá volt szokva a fogságban a nélkülözéshez, és esze ágába sem jutott elmenni megint valahova messzire, amikor évekig azt várta, hogy hazakerüljön.

KOLLEKTIVIZÁLÁS

Aztán alig hogy megszülettem, jött a másik baj: a kollektivizálás. Mint mondtam már, az apám látta a működő kollektív gazdaságokat a Szovjetunióban, és el volt tökéelve, hogy ő olyanból nem kér. Amikor jártak a nyakára, hogy írja alá a belépési nyilatkozatot, akkor ő, hogy megszabaduljon az üldözőitől, elment Orotvára a rokonokhoz, ott bujkált egy darabig. De az agitátorok (a nagybátyám, az anyám testvére, Kiss Imre, a matektanár is agitátor volt, csak más faluban) nem tágitottak. Az anyámra vetették ki a hálójukat, olyannyira, hogy bevették a rendőrségre, s ott tartották három napig. Mi, a két gyermek, ott maradtunk teljesen egyedül, még a szomszédok sem mertek átjönni, ránk nézni. Egyedül csak egy öreg néninek volt bátorsága átjönni, megfejni a tehenet. Tejen és kenyéren éltünk, s egész nap sírtunk. Aztán nem bírta tovább az anyám, és aláírta a beadási papírt, hogy hazaengedjék. Elvették a földjeinket, a szekeret és az állatokat is. Akkor az apám is hazajött, de mind a ketten megfogadták, hogy egy napot sem fognak dolgozni a kollektívben, és nem is dolgoztak ott soha. Igaz, beadták a szekeret és az állatokat, de a belépési nyilatkozatot nem írták alá, s nem azért, mert megtagadták volna, hanem azért, mert az újabb sikernek ujjongó hivatalnokok elfelejtették ezt a „semmiséget”.

Nekik az anyagi javak voltak a fontosak, és evvel, mint ahogy a későbbiekben majd kiderül, még szerencséjük is lett a szüleimnek.

A kollektív nélkül is megéltek a szüleim. Az apám lecsapolta a kertünkben levő mocsarat, és annyi mindent megtermeltünk, hogy a napszámos munkákból, kaszálás, fakitermelés, építések stb. jól megélünk. Nem tetszett ez a kollektív vezetőinek, és bepereltek bennünket, hogy jogtalanul használjuk azt a pár száz négyzetméternyi földet, hogy az a kollektív, és nem csak azt követelték, hogy adjuk át a területet nekik, hanem fizessük ki azt is, amit ők veszítettek, amióta mi használjuk a területet.

Nagy gondot okoztak ezzel nekünk, a szüleim nem tudtak aludni, idegeskedtek, ügyvédet nem tudtak fogadni, mert annyi pénzük nem volt, hát nem állt jól a helyzetünk. Akkor apám gondolt egyet, és elment a hegyekbe a kalugyerekhez. Ezek szent életű román szerzetesek voltak, akiknek magasan, a sziklák között volt a kolostoruk. Abból éltek, amit megtermeltek, és amit a hozzájuk ellátogató, segítséget kérő emberek hoztak nekik. Jó hírük volt mindenféle, szépen beszéltek róluk, hogy sokakon segítettek mindenféle bajokban. Este ért el hozzájuk az apám, elmondta, hogy mi járatban van, hogy a kommunisták mindenéből ki akarják forgatni, és kérte, segítsenek rajta. Elszállásolták, és azt mondták, éjszaka imádkoznak, másnap pedig misét fognak mondani érte. Másnap előbb mindenről kikérdezték, hogy szokott-e káromkodni, verekedni, lopni stb., és amikor mondta, hogy nem (s tényleg úgy is volt), bevitték a templomba az ikonok mögé, ott kinyitottak egy régi bibliát, és pont ott nyílt ki, ahol a képen egy család két gyerekkel volt. Aztán imádkoztak, énekeltek egy ideig, a végén pedig adtak neki egy tömjéncövet, és azt mondták, menjen Isten hírével, s hogy az Isten biztosan segíteni fog rajta.

Másnap aztán ment is a bíróságra, Toplicára, és ott, amikor sorra kerültek, az egyik oldalon ott állt ő egyedül, a másik oldalon pedig a Néptanács elnöke, a tsz elnöke és a brigadéros. Amikor szót kaptak, ócsárolták apámat, hogy hány év óta bitorolja az ő földjüket, de egy idő után ráunt a bíró, és neki adott szót. Nagy izgatottan kiállt a bárához [*a bíróság által meghallgatott személyt elkülönítő korláthoz – a szerk. megj.*], és hallgatta a bíró kérdését. Az egyszerűen azt kérdezte: no, ember, mit szól az elhangzott vádakra?

Az tény, hogy nem ilyen általános kérdésre készült. Gyakorolta ő este mindenféle kérdésre a válaszokat, de így azt sem tudta, mit mondjon. Aztán csak kijött valami a száján, az, ami akkor, a bíró előtti vádaskodások hallatán állt össze benne. Nem tudni, hogy mi, a bíró bátorító, jóindulatú tekintete vagy a kalugyerek imája mondatta vele, de egyszerűen csak annyit mondott:

„Bíró elvtárs, én nem tudom, mit akarnak tőlem, nem elég hogy minden szerszámomat, állatomat beadtam nekik, most még a kertemet is el akarják venni. Éhen fogunk halni.” Aztán egy nagy sóhajjal még azt mondta: „De én nem is vagyok kollektívtag, én semmiféle belépési iratot nem írtam alá”. Odaintett a bíró a tsz elnök felé, és kérdezte: „Igaz, amit mond?” Az összerezzent, összenéztek mind a hárman, majd nagy nehezen az elnök felállt, kinyögte: „Igaz”. Akkor a bíró összecsapta az iratokat, és azt mondta, ilyen körülmények között az ügynek nincs semmi alapja, lezárja az ügyet, és hogy fellebbezésnek helye nincs. Aztán nem háborgatták többet.

GYERMEKKOR

Amikor én születtem, abban az évben 193 gyerek született Ditróban és a két hozzátartozó faluban. Akkor tudtam meg, amikor a 40 éves osztálytalálkozón ezt az akkori igazgató kijelentette. Ez nem azt jelenti, hogy mindahányan egy iskolába jártunk. Nem. Ditró egy nagy falu, most is több mint 4500 lakosa van, és amikor én kezdtem az iskolát, csak a községközpontban 5 iskola volt, és még egy-egy a két odatartozó faluban.

Mint mondtam, 1952-ben születtem, szegény családban, de így visszaemlékezve elmondhatom, hogy boldog gyermekkorom volt. Igaz, nem ettem cukorkát, csak karácsonykor, és az első édességet, egy jó nagy krumplicukrot tízéves koromba kaptam, amit az akkori agitátor, később tanár nagybátyám hozott nekünk. Emlékszem, beleszúrtuk az öcsémrel a kést, és kalapáccsal ütöttük, hogy letörjön belőle egy darabka. Karácsonyfacukrunk is úgy volt, hogy vett anyánk kockacukrot, azt becsomagolta az előző évekből eltett színes papírokba, és azt akasztotta a fára. Ruhánk sem volt, csak amit az anyám szőtt, vagy amit nagyobb rokon gyerekektől kaptunk. A cipőkre is nagyon kellett vigyázni, csak iskolakezdés előtt kaptunk újat. De például cuclim se volt kiskoromban. Mesélte is az anyám, hogy a kenyér beléből

nyomkodott össze egy kis dugófélét, azt adta a számba, ha óbégattam. Meg is jártam egyszer. Már nagyobbacska lehettem, és még nem ettem mást, csak anyatejet, amikor éhes lévén, leharaptam a „dudlim” végét, de az olyan nagy volt, hogy nem ment le, beszorult a torkomba. Amikor az anyám észrevette, akkor már kékesfekete voltam, s alig szuszogtam. Nagy nehezen sikerült csak kivenni, vagy jobban mondva lenyomni a kenyércsomót a torkomon. Így elmondhatom, hogy én már háromhónapos koromban kenyeret is ettem.

Egy másik alkalommal, karácsony előtt, anyám köményes pálinkát készített, s már kimérte a szeszt egy vizespohárba, ott hagyta az asztalon, és a sparuhernél forrázta a köménymagot, én meg odasomfordáltam az asztalhoz, levettem a poharat, és ittam belőle. Hátraestem, és kapkodtam a levegőt, már megint kezdtem kékülni, és úgy kellett feldörzsöljenek. Megutáltam a szeszesisitalokat, nagy koromban sem kellett más, csak édes likőrféle, azt is csak azért ittam, hogy ne szóljanak meg a barátaim. Megiszom én ma is a magamét, de sosem rúgtam be.

S ha már itt tartunk, elmesélem a cigis mesémet is. Olyan tízéves lehettem, amikor a falu végére, a Fehér patak nevű völgybe jártam legeltetni a két tehenünkkel, még vagy 9-10 társammal együtt. Ott egész nap szórakozást kerestünk, tengtünk-lengtünk, mert a tehenekkel

Négyévesen

nem volt sok dolgunk, csak arra kellett ügyelni, hogy ne menjenek el nagyon messzire, mert arra nem voltak vetések, amiben kárt tehettek volna. Egyszer, amikor ültünk egy borsikabokor alatt, mert annak általában a földig hajoltak az ágai, az egyik nagyobbik fiú tépett a kérgéről egy marok finom, vékony szálat, azt becsavarta egy újságpapírdarabba, meggyújtotta, és elkezdte szívni. Aztán továbbadta a mellette ülőnek. Rám került a sor, és hiába mondtam, hogy nekem nem kell, a mellettem ülő kezembe adta a szivarvéget, és mutatta is, hogy kell: megszívod, aztán lenyeled, jó nagy lélegzetet véve. Én nem akartam, de addig erősködött, még adott is egy nyaklevest, hogy a végén rászántam magam. Szívtam, és jól lenyeltem a füstöt. No, lett is nagy köhögés, alig kaptam levegőt, szinte rosszul lettem. Így aztán elmondhatom, hogy azóta nem vettem cigarettát a kezembe. Igaz, ehhez az is hozzájárult, hogy az apám nagy cigis volt, és mivel sohasem volt sok pénze, mindig pár szál cigarettát vetetett velem a boltból. Így volt olyan nap is, hogy négyszer is elküldött a pár kilométer távolságra lévő boltba, akkor is, amikor mással voltam elfoglalva. Ezenkívül azt is hozzáteszem, hogy mivel nagy bagós volt, mindig nagyon rossz volt a lehelete, no, és az egész ház bűzlött a cigarettafüsttől, amit szintén nehéz volt elviselni, és aminek az emlékfoszlánya nem hagyott rászokni a cigizésre.

- Az én apám kiment a házból cigizni, még a legnagyobb hidegben is, még disznótorkor is, addig szünetet tartottunk a kártya- vagy a nótapartiban. Mit játszottatok még, esetleg medvére kellett vigyázni, féltetek, voltak akkoriban medvetámadások?

- Medvétől nem kellett félni, ahol játszottunk vagy mezőgazdasági munkát végeztünk, kilométerekre voltak az erdők, és utána még napi járásra voltak esetleg medvék. Akkor még, mint a mesékben, az erdők mélyén éltek a medvék, nem úgy, mint most, amikor lejárnak a hotelek szemeteskukáihoz. Nekünk, gyerekeknek sosem kellett félnünk miattuk. Télen, amikor az erdővágók dolgoztak, akkor a medvék aludtak, vagy annyi eszük volt, hogy ne húzzanak ujjat a fejszékkel járó emberekkel, és így akkoriban nem voltak medvés balesetek.

- Most vannak...

- Nem hallottam medvetámadásokról, igaz, most már csak tévéből hallhatnék ilyet, hisz ritkán járok arrafelé.

GYEREKJÁTÉKOK

A játékokra visszatérve, amikor kicsik voltunk, nem nagyon jártunk el a háztól, csak a közelben játszottunk. Akkor még ott, ahol mi laktunk, majd minden ház háta mögött volt egy-egy kis tó, amit inkább lápnak, mocsárnak lehetett nevezni. Mi, gyerekek nyáron ezekre a tavakra vittük ki a mosótekenőt, ha az anyánk nem volt otthon, és azon csónakáztunk, deszkadarabokból csináltunk evezőket, és úgy hajókáztunk.

Falábakat már mi magunk is tudtunk csinálni, és sokat jártunk vele mindenfelé, de amikor a legelőre tévedtünk, mindig jött a megrovás, sőt a verés is, mert a gólyalábak, főleg ha sokat jártunk velük a legelőn, lerontották nagyon a fű minőségét, mert ahol a láb lenyomta a fűvet 10-15 cm-re is, ott évekig ritkább lett a fű. Nyáron persze összejöttünk gyerekekül ott kint, a Kócsáson is, és fociztunk vagy birkóztunk, bújócskáztunk stb.

Télen ezeken a vízfelületeken korcsolyáztunk, szánkóztunk avval a nagy szánkóval, amivel a ganét és a takarmányt mozgattuk az udvaron. Néha szánkót is csinált az apám nekünk, gyerekeknek, de azok sose tartottak sokáig, mert csak úgy hevenyészte, összecsapta, sose volt ideje ilyesmire, nem fordított nagy figyelmet a kisszánkóra. Meg aztán mi sem kíméltük a szánkókat, robogtunk velük lefele a lejtőkön, s bizony nem ritkán egy-egy fa vagy kő állított meg.

Nyáron általában az egész család, nem csak mink, hanem sokan mások is, kiköltöztünk a falutól körülbelül 5-6 kilométerre levő Kócsás-dűlőre, szántóföldre. Ott volt nekünk is 3 hektár földünk, amin 30 fenyőfa állt, borsikabozótok is voltak, és egy patak csörgedezett rajta keresztül. Ott volt faházunk, 3-4 hónapot ott laktunk. Volt ott a ház mellett, a környékén ribizli, szamóca, szilva, füge, körtefa. Dió, szőlő, kukorica nem terem meg arra felénk. A ház körül többnyire pityókát és rozstot termeltünk. Az anyám és mi, gyerekek láttuk el a ház körüli munkákat (kapálás, az állatok ellátása, takarmány-előkészítés), az apám pedig szinte mindennap eljárt napszámba kaszálni.

Az apám ott csinált nekünk, gyerekeknek egy kis vízimalmot, amire csengőt is szerelt, és ott hallgattuk egész nyáron a csengettyűt, a madarak csicsergését, na, és a kakasok kukorékolását korán reggel.

- *Ott voltak kint az állatok is?*

- Igen, ott voltak a tehenek, a borjak és tyúkok is. A négylábúaknak volt fedél csinálva az eső ellen, de a tyúkok maguk találtak maguknak helyet, az egyik közeli fenyőfa majdnem földig érő ágán felmásztak a fára, és ott aludtak. Onnan fűjták a kakasok a reggeli riadót.

- *Honnan jön a Kócsás név?*

- Nem tudom. Ott abból éltünk, amit ott megtermeltünk: volt pityóka, liszt, szalonna, zöldségek és tej, túró. Vásárolni csak petróleumot, sót, cukrot, gyufát kellett, azt vittünk ki, no és cigarettát. A szülők egész nap dolgoztak, csak vasárnap jártunk be a misére és megnézni a falubeli házunkat a Hét kapu utcában.

Aratáskor az apám a mi földünkön természetett rozst 1-2 nap alatt levágta. A rozst, ami jó időben 2 méter magasra is megnő, sarlóval kellett levágni, kaszálni csak az olyan helyen lehetett, ahol kisebb maradt, vizenyős vagy köves talajon. Aztán a kévéket be kellett kötni, kocsival hazaszállítottuk a faluba, ahol beraktuk a csűrbe. Ott, amikor eléggé megért, kicsépeztük. Valójában apám verte ki a magot hadaróval (két, egy hosszabb és egy rövidebb bot szíjjal összekötve), amit összegyűjtöttünk és elraktároztunk. A szalmáját újra összekötöttük és abból aztán sok mindent lehetett csinálni. Abból csinálták a házak, az istállók tetejét, de abból aljaztak az állatoknak, szalmazsákot csináltak az ágyakba, szalmakalapot fontak stb. A pityókával is sokat bajlódtunk, de azt könnyebb volt csinálni, mert a betakarítási munkát mindig jobb kedvvel lehet csinálni, mint a kapálást vagy más ilyen munkát. Minket, gyerekeket, amikor úgy látták, hogy már unatkozunk, elküldtek a Tilalmas erdőbe csalókat szedni.

- *Mi az a csalóka, és miért tilalmas?*

- Azért, mert régen nagyon szép, magas fák voltak abban az erdőben. Szép nagy, kerek erdő volt, és valami különleges fajta fák voltak, tinóva fák, amiből mára már csak alig akad mutatóban. A többi mind kivágták és ellopták a forradalom utáni rendetlen helyzetben. A régi időkben még a közelébe se lehetett menni, azért mondták „tilalmasnak” azt az erdőt. A csalóka pedig fenyőtoboz. A zöld tobozokat azért szedtük, mert anyánk abból szörpöt csinált, a szárazak pedig jók voltak tüzelőnek.

Avval főzött anyánk ott kint a mezőn, a sparherben, de sokat behordtunk a faluba is, mert olajos lévén, nagyon jó gyújtósnak. Olyankor vettük a kiskocsit, elhúztuk az erdőig, ami sokszor 2 óra hosszat is tartott, aztán szedtük a csalókat 2-3 óra hosszáig, aztán vissza haza, és amikor hazaértünk, olyan fáradtak voltunk, hogy már nem volt kedvünk semmi rosszszaságra.

A Tilalmas erdővel még van egy esetem, az egyik nagybácsimmal esett meg, akit én már nem is ismertem, csak úgy hallottam apámtól a meséjét. Úgyes ember volt a nagybátyám, egy vasárnap délelőtt kiment kaszálni, és magával hajtotta a bárányokat is, a nagynéném hangos tiltakozása ellenére, aki mind azt mondta, inkább mennél a templomba, a misére, vasárnap nem szabad dolgozni. De mondhatta, mindhiába. Ott, a Tilalmas erdő mellett kaszált, ahol volt egy kút is. Amikor indult haza ebédelni, kereste a bárányokat, és meg is találta azokat a kútba fulladva. No, azután ő sem dolgozott semmit vasárnap.

Arra felénk azt mondják, 8-9 hónap a tél, és csak 3-4 a nyár. Sokat szánkóztunk, de a szánkónk az volt, amit a ház körül használtunk, s amit nyáron kiskocsivá alakított az apám.

A KISKOCSI ÉS A SAKK

A falusi portánkon, de a tanyán, a Kócsásban is, a szállításokat kiskocsival s kisszánkóval csináltuk. Avval hordtuk ki a trágyát, a faanyagot, de a malomba is avval vittük a félzsáknyi búzánkat stb. Olyan 1,2 m/0,8 m alapfelületű, négykerekű könnyű kiskocsival vagy szánkóval. Ezt használtuk mi, gyerekek télen szánkózáskor, de a jégen korcsolyáztunk is vele. Most jutott eszembe egy eset a kisszánkóval. Olyan 10 éves lehettem, és az apám az erdőre járt fát vágni, így én kellett elvigram a búzát a malomba. El is vittem, minden rendben megtörtént, de este az apám, amikor megnézte a zsákot, milyen lett a liszt, csak morgott magában. Kevesellte a lisztet, és elkezdett kérdegetni részletesen, hogy is volt a malomban. Én mondtam, hogy odaértem, bevittem a búzát, a molnár beöntötte a garatba, aztán a lisztet beleengedte a zsákba, lemérte, és kivette a vámot. Aztán elindultam kifele, és az ajtóban a molnár felesége is megállított, ő is kivett egy jó nagy bögre lisztet a zsákból. No, akkor megnyugodott az apám, és mondta, másnap majd elszámol a molnárral. Úgy is lett, másnap a molnár még adott neki egy zacskó lisztet.

Három évvel fiatalabb az öcsém, és így nekünk mindig volt játszótársunk, nem unatkoztunk soha. Igaz, sok rosszat is csináltunk. Az is igaz, hogy sokszor megvertem az öcsémet, de nem elégszer... erről majd később.

Egyszer nyáron, amikor a szüleink el voltak menve dolgozni, mi unalmunkban megtaláltuk az esernyőket. Fogtunk egyet-egyet, és felmentünk az istálló padlására, és hátul a kert felől, ahol a szénát szoktuk behányini a csűrbe, leugráltunk arról a 2,5 m magasságból. Elsőbb is eltörték az esernyők, másodszor letiportuk a kertben levő növényeket, harmadszor csupa kékek voltunk, szakadozott, piszkos a ruhánk. Amikor hazaért az anyánk, meg is kérdezte, mi történt velünk. Amikor megmondtuk, mit csináltunk, mert muszáj volt, és a szüleink is szétnéztek a tetthelyen, jött a negyedik, a ráadás, az atyai verés nadrágszíjjal.

Arra is emlékszem, hogy apám a hosszú téli estéken sokszor olvasott nekünk, gyermekeknek. A lámpa helye egy falipolcon volt, az asztal melletti pad fölött. Még most is látom szemeim előtt, amikor apám felült a karos pad karjára, hogy közelebb legyen a lámpához, és olvasott. Arra is emlékszem, hogy a lámpaüveg tetejére mindig rakott egy fél szelet krumplit, úgy, hogy csak a lyuk felét zárta el. Így nagyobb lánggal égett a lámpa, és jobban látott. Arra is emlékszem, hogy én ezeket a felolvasásokat a tulipánosládában fekvé hallgattam végig. Akkor télen kikerültek belőle a bundák, az anyám szépen megágyazott benne rongypokrócokkal, és ott feküdtem, de nem aludtam el sose, mert annyira érdekelt az olvasás.

- *Miket olvasott?*

- Most is emlékszem, hogy első alkalommal az *Egri csillagokat* olvasta az apám, és evvel el is érte a célját, mert azt háromszor is el kellett olvasnia egymás után. S utána másokat is. Lehet, hogy ez az oka annak is, hogy a történelmet mindig szerettem az iskolában, mindent, amit a tanárő elmondott, én másnap szó szerint el tudtam mondani, és kérdéseim is voltak mindig, mert érdekelték a részletek. Így vagyok most is, a történelmi regényeket, filmeket szeretem, az olyanokat, amelyeknek valóságos alapja van, nem kitaláció.

A magyarországi nagynéném, Biri néni 1956-ban Budapesten élt. Ott vészelté át a forradalmat, és onnan hazalátogatott. Két dolog miatt is

emlékszem erre az időszakra. Egyik az, hogy véres utcai harcokról mesélt, amitől nem csak én ámultam el, hanem valamennyi ember, akivel beszélgetett. A másik dolog pedig az volt, hogy akkor ő hozott nekem ajándékba egy sakktáblát.

Már azon a télen, amikor átjött hozzánk a szomszéd bácsi, aki az édesapám barátja volt, mutattam neki az ajándékomat. Ő kérdezte, tudok-e sakkozni, amire én mondtam, hogy nem. No, akkor gyere ide, majd én megtanítalak. Szép lassan neki is láttunk, s mivel ő már öregebb ember volt, nem járt télen az erdőre, sokat tudott velem foglalkozni. Vele megszerettem a sakkot, amit még most is szeretek *(sokszor, amikor jártam hozzá beszélgetni, a meséit felvenni, a számítógép előtt találtam, sakkozott az interneten – J. A.)*, és evvel a szomszéd bácsival, amíg csak élt, nagyon jó viszonyban voltam, összetartott bennünket a közös hobbi. Ugyanígy voltam az első történelem-tanárnőmmel is, ő is megszerettette velem a történelmet, és vele is az élete végéig nagyon jó kapcsolatban voltam, jobban mondva vagyok.

A sakk nagyon jó játék. Megtanít előrenézni, egy kicsit belelátni az ellenfél gondolataiba, terveibe, s ahhoz mérten cselekedni, lépni. A sakk olyan, mint az élet, egy rossz lépés, és minden elveszhet.

A szomszéd bácsinak jó érzéke volt a sakktanításhoz, 2-3 évig nem vert meg, mindig hagyta, hogy örüljek a győzelemnek, s amikor látta, hogy arra megértem, csak akkor vert meg.

– Ezzel kapcsolatban nekem is van egy mesém, én is így jártam a hétéves unokámmal. Már ezelőtt két évvel ismerte a sakkfigurákat, tudott velük lépni, s akkor is sokat tépelődtem, hogyan viszonyuljak hozzá, mikor kezdjem el tanítani a szabályos játéokra, az első kombinációkra, amikor már nem csak a következő lépés a fontos, hanem messzebb is kell látni. Nekem ezt a gondot segített megoldani az internet, mert olvastam több sakktanítási oldalt, és úgy csinálom, hogy még most is csak nagyon ritkán verem meg. Nagyon örül, ha győz, de azért látnia kell néha, hogy még nem tud mindent.

„GYEREK DOLGOK”

– Na, persze, nemcsak játékból állt a világ, Azt hiszem, még nem is jártam iskolába, amikor szántáskor egész nap vezetnem kellett a teheneket. Nem könnyű dolog ez sem, mert előbb is egész nap talpon kell lenni, bejárni több 10 kilométeres távot, a gazos, hantos terepet.

Aztán nagyon kellett figyelni főleg kanyaroknál, nehogy a lábadra lépjen a tehen, mert azt a pár száz kiló nyomást mezítláb (ilyen helyen nem koptattuk a cipőnket) nem lett volna könnyű elviselni. Én tudom is, hogy milyen elviselni, mert egyszer csak rálépett a lábfejemre a Sári tehenünk, de szerencsém volt, mert nem taposott le egészen, sikerült kirántanom a lábamat a patája alól, így csak a bőromet vitte le. Azért sikerült kirántani, mert a szántáson taposott le, ha az ugaron lett volna, akkor jobban megjárta volna. Volt nagy sírás, de lemostuk a jó hideg patakvízben, aztán apám egy kis sót tett rá, és már folytattuk is a munkát.

- *Nehéz a teheneket vezetni, én is vezettem gyermekkoromban, sőt még mostanában is, de lovakat, és bizony, ott is kapkodni kell a lábat, mert a lónak patkó is van a patáján.*

- Sokszor nehezen érti meg a tehen, merre kell fordulni, ha pedig felfogja, akkor hirtelen kanyarodik. Ez a veszély, amire nagyon kell figyelni, észrevenni a szándékát. De volt olyan tehenünk is, amelyiket apám szóval is tudott irányítani. Annak én is nagyon örültem, mert akkor könnyebb napjaim voltak szántáskor. De ahogy az lenni szokott, épp azt kellett beadni a kollektívbe, és látni, hogyan bánik vele más. Nem volt könnyű ilyen helyzeteket végignézni, főleg az apámnak. A szántásokról még van egy emlékem, amikor még kicsi voltam, az apám kereste a módját, hogy ott tudjon tartani maga mellett, hogy ne sírva vezessem a teheneket. Mint ahogy már mondtam, a földjeink körül, de sokszor a közepén is, volt egy-egy fenyőfa vagy borsikabokor. Ha egy ilyenhez értünk, ott megálltunk pihenni. Ilyenkor az apám elővette a zsebéből az otthonról odakészített húsvéti maradékot vagy másfajta cukorkát, néha kockacukrot, és azt titokban betette egy madárfészekbe, mert a borsikabokokban szinte mindben volt a földön vagy a gallyai között madárfészek. Aztán egy idő után az apám megdicsért, milyen jól vezetem a teheneket, és azt mondta, gyere, keressünk madárfészkeket, hátha lelünk benne valamit. És odavezetett, ahova kellett, én ott megtaláltam a cukorkákat. No, az igazi nagy boldogság volt akkor, és utána újra ment a dolog egy ideig.

Tegnap óta még eszembe jutott néhány eset, amit csak az anyám meséiből ismerek, mert olyan kicsi korban történt, hogy nem emlékszem rá. Még egész kiskoromban, amikor még járni sem tudtam, kimentünk szénát hordani. Útközben elmentünk az esztenához, ahol

kikaptuk a sajt részünket, egy egész nagy, kerek sajtot kaptunk, és mikor kiértünk a kaszálóba, anyám csinált szénából egy fekhelyet, és oda tett aludni, mellém tette a tarisznyát, vizet és a sajtot, amit kaptunk, ők pedig csinálták a dolgukat, az anyám adta fel a szénakévéket villával, az apám pedig rakta a szekeret. És persze, ahogy haladtak a munkával, az apám emelkedett egyre feljebb, ahogy taposta a felrakott szénát. Egy idő után, amikor már elég magasan állt, visszatekintett a helyre, ahol én aludtam. Akkor látta meg, hogy tőlem pár méterre ólalkodik egy róka. Megijedt, azt hitte, hogy engem akar bántani, és a villát, ami a kezében volt, a róka felé dobta. Repült is a villa, és a fejem mellett 15-20 centiméterre állt bele a földbe. Nagy volt a riadalom, az anyám ordított, sírt, de az apámnak is elállt a lélegzete. Később, amikor megnyugodtak, azt gondolták, hogy a róka nem engem, hanem inkább a sajtot szaglászta ki, az után kajtatott.

De még egy másik rókás mese is eszembe jutott. Egy nyáron az apám több társával kaszált egy réten, és egy alkalommal róka ugrott ki egy bokorból, pont arra szaladt, menekült, ahol az apám állt. Neki se kellett több, a kasza nyelével úgy eltalálta, hogy az ottmaradt kinyúlva a réten. Fogta és feldobta a szekér aljába, és este, mikor indult haza, még rá is dobta a tarisznyáját, hogy ne lássa meg senki az úton. Amikor hazaért, meglepetést akart okozni, bejött, és azt mondta, no, asszony, menj ki a gyerekekkel, és hozd be a kocsiderékből a tarisznyámat. Csak nézett az anyám, mi van, de szó nélkül kézen fogott, és mentünk a szekérhez, ott megtaláltuk a tarisznyát, behoztuk, és az anyám ment melegíteni a vacsorát. Apám kérdezte egyszer-kétszer, mindent behoztatok-e, de amikor látta, hogy nem reagáltunk, fogta a kezem, és kimentünk mi ketten a kocsihoz. Felment a kocsira, és keresett valamit, de nem talált semmit. Akkor bementünk, és elmesélte az anyámnak, hogy leütött kaszálás közben egy rókát, amit feldobott alétan a kocsiderékba, de úgy néz ki, amikor a szekér elindult, a rázkódástól föleszmélt a róka, és elhúzta a csíkot. Jót nevtünk rajta, hogy nem lett semmi a meglepetésből.

ISKOLA 1.

Mint ahogy már említettem, 1952-ben Ditró községben, ahova két falu is tartozott, 193 gyerek született. A faluban 5 általános iskola volt. Én a Hét kapu utcának nevezett fertályban lévő Kápolna iskolában

jártam az első négy osztályt. Ez az utca olyan messze volt a központtól (3-4 kilométerre), hogy az itt lakó öregeknek egyre nehezebb lett bemenni vasárnaponként a templomba, és ezért építettek egy kápolnát. E mellett volt az iskola, ahova jártam. Az első négy osztályban jó tanuló voltam. Az apám sokat olvasott nekünk, nyugodt családi környezetben nőttem fel, oda tudtam figyelni, nem sokat kellett otthon tanulnom, mégis jó jegyeim voltak.

Nem sok olyan eset történt körülöttem, amire emlékszem, de egyre azért mégis. Tény, hogy sok verekedésben benne voltam, de ez akkoriban mifelénk nem volt kirívó. Inkább az lett volna különleges, ha nem lettem volna benne azokban a ternyókban. Egyszer úgy adódott, hogy az egész osztály ellenem volt, és hogy ne kapjak túl sokat, becurukoltam a kerítés mellé, nekitámaszkodtam a deszkakerítésnek, és onnan vertem vissza a támadásokat, védtem magam. Pont oda támaszkodtam, ahol kimozgattunk két deszkát a helyéről, hogy azokat félrehúzva ki tudjunk szökni az utcára. Az egyik osztálytársam kiment az utcára, elmozdította az egyik deszkát, a résen benyúlt, és a kezében lévő ceruzát a hasamba szúrta. Na, ez már nem volt játék, folyt a vér, ordítottam, mindenki megrémült, a lányok szaladtak a tanító néniért. Az jött is, és azt is el kell mondjam, hogy akkoriban nagyon kedveltem a tanító nénit, már-már úgy éreztem, hogy szerelmes vagyok bele. Lefektetett egy padra, felhúzta az ingemet, a gatyát meg lejjebb tolt, de úgy, hogy majdnem kilátszott a fütyülóm, s elkezdte a ceruza szálkáit húzogatni ki a hasamból. Néha még hozzám is ért a kézfejjével, és már azt sem tudtam, hogy mit csináljak, hogy ne lássák mások, hogy ágaskodni kezdek. Nem lett nagy baj, mert csak a bőröm alá ment a ceruza, gyorsan begyógyult a seb, én meg ott maradtam az emlékeimmel, a sebemet nyalogatni és ábrándozni.

- Nem tudom, hogy kerültetek ti, székelyek olyan sokszor verekedési helyzetbe az iskolában, később a kocsmákban is, jóval többször, mint mi ezen a vidéken. Mondj valamit, hogy kezdődnek ezek a konfliktusok!

- Na, akkor mondok még pár verekedési esetet... Volt a faluban egy Kollektor Péter nevű ember, akinek volt egy velem majdnem egyidős fia, akkora, mint az öcsém. Egyszer az öcsém összeverekedett a Péter bá fiának a bandájával, és kapott is annyit, hogy meg is látszott rajta. Kérdeztem, ki verte meg, és ő ezt a fiút mondta... hogy hívják... Így

én másnap, amikor találkoztam avval a fiúval, elláttam a baját, egy pár pofont és fenékbe rúgást adtam neki. De másnap aztán jött az én sorom, találkoztam a fiú apjával, Kollektor Péterrel, aki megfogta a karomat, beráncigált egy ház udvarába, ahol épp elkapott, és ott megnyakalt. Én ordítottam, mire kijött a házigazda, és rászólt az emberre: ej, nem szégyelled magad, egy gyerekkel állsz össze, mire az azt mondta, tegnap megverte a fiamat, most én láttam el a baját.

Ahogy hazaértem, az apám meglátta rajtam a sírás és a verés nyomait, s kikérdezett. Én elmondtam, mi történt, mire ő úgy felidegesedett, hogy vette a bicskát és a köszörűkövet a fiókból, s elkezdte fenni, s mondta, majd ő megmutatja annak a gazembernek, mit szabad és mit nem. De még jó, hogy meg akarta élezni a bicskát (miért, nem tudom, mert az általában jól vágott), mert ez idő alatt anyám nyugtatgatta, és azt mondta, ha megszűrod, netán megöölöd, börtönbe kerülsz, de lehet, hogy ő az erősebb, mint te, és akkor viszünk a temetőbe. Nagy nehezen meggyőzte, és nem ment sehová.

Másnap bement a rendőrségre, a néptanácsához, és feljelentést tett, de még úgy sem lett semmi az ügyből, hogy tanú is volt rá. Egy idő után aztán mindenki elfelejtette.

Még emlékszem egy verekedős esetemre. A faluban volt egy nagycsalád, sok gyerekkel, akiknek az apja asztaltáncoltató volt. Sokan hívták megidézni valakit, és keresett is pénzt, de nem sok maradt abból a családnak, mert majdnem minden pénzét elitta, csak éppen nem haltak éhen a gyerekei. Én otthon mindig azt hallottam, hogy csaló az az ember, és így egyszer, amikor találkoztunk a gyerekekkel, kicsúfoltuk őket, hogy ördögösök meg varázslók stb. Azok pedig vadak lévén, úgy megverték, hogy kék-zöld lettem másnap. Azt a verést nagyon szerettem volna visszaverni, de sosem jutottam olyan helyzetbe velük, hogy bosszút tudtam volna állni. Most úgy gondolom, még szerencse is, mert így ez is elsimult. No, de ennek az esetnek van még egy nyúlványa. Mostanában, vagy tíz éve voltam otthon, meglátogattam az egyik barátomat, Portik Ferit. Nyár volt, az udvaron ebédeltünk, és egyszer csak a barátom a maradék ételből rakott egy tányérra, és odahívta a feleségét. Mondta, hogy vigye oda Péterkének. Az spórolni akart pár métert, kiáltott és hívta Péterkét. Hát amikor odaért, megismertem, hogy ő az, aki megvert gyermekkoromban, felugrottam

az asztaltól, és rákiabáltam: na, most megvagy, emlékszel, te vertél meg akkor és akkor...

Hát ez a Péterke akkor napszámos volt a barátomnál, és úgy megijedt, azt se tudta, mit csináljon. Amikor láttam, hogy megijedt, mindjárt mondtam: ugyan Péter, ne félj, csak vicceltem, eszem ágában sincs verekedni, hisz olyan régen történt az eset, inkább gyere ide, ülj le, igyál meg egy üveg sört velünk. És aztán jót beszélgettünk gyermekkori emlékeinkről. Tehát mindenféle problémából lehetett verekedés, de sosem volt nagy következménye. Megkéselésre emlékszem, de gyilkosságra nem. No, egyre azért csak emlékszem, de arról majd külön beszélek.

ISKOLA 2.

Amikor a negyedik osztályt elvégeztem, a szüleim úgy határoztak, hogy a központi iskolába íratnak be, mert ott az anyám testvére, Kiss Imre számtantanár volt az igazgató, és még az osztályfőnököm is lett, mert pont akkor ő vette át az egyik V. osztályt. No, evvel el is tolták az iskolai előmeneteletem. IV. osztályig csak jó jegyeim voltak, az osztályban a második-harmadik tanuló voltam mindig. Ott mindenkit ismertem, ott voltak a szomszédjaim, a tanárokat is ismertem. De hát megvolt az oka a szüleimnek is, hogy jobb iskolába írassanak. De nem indult valami fényesen a karrierem ebben az iskolában. Ahogy odakerültem, az ottani diákok úgy néztek rám, mint egy idegenre, nemigen játszottak, de még beszélgetni sem beszéltek velem. Egy idő után aztán ráuntam, és reggel elmentem otthonról az iskolatáskával és az uzsonnával, de nem az iskolába, hanem a dögkúthoz. Az egy félreeső, vadregényes tájon volt, nem sokan jártak arra, csak mi, négy-öt olyan csavargó, mint én. Egész nap déli harangszóig ott játszottunk, s akkor hazamentünk, mintha az iskolából értünk volna haza. Kérdezte is az apám néhányszor, hogy feleltem-e, de arra azt válaszoltam, hogy nem, s mivel az iskolai év kezdete volt, nem gyanított semmi rosszat.

Két hét múlva egyszer csak hallottam a nagybátyám motorbiciklijének a zúgását, s láttam, hogy jön hozzánk. Megijedtem, és gyorsan elbújtam a szénapadláson. Beszélgetett egy ideig a szüleimmel, aztán elkezdtek keresni, de nem találtak, a széna alatt voltam. Amikor elment, odajött az anyám a csűrbe, és elkezdett szépen hívogatni, mert tudta, hogy ott vagyok valahol. Egy idő után rászántam magam, és

előjöttem. S láss csodát, beszéltek a fejemmel, alig akartam elhinni, de nem vert meg az apám. Másnap fél nyolckor jött a nagybátyám a motorjával, oda ültetett a háta mögé, vitt az iskolába, és így lett azután minden reggel. Az egész hosszú utca tele volt iskolába igyekvő gyerekekkel, és sokan kikacagtak, csúfoltak, ni, viszik Tamikát az iskolába.

No, de így se lett jobb tanuló belőlem, mert nem szerettem a környezetet. Ha jó jegyet kaptam, akkor azért csúfoltak, hogy kivételeznek velem a tanárok, ha meg rossz jegyet, akkor azért, mert buta vagyok. Egy idő után aztán már nem érdekelt, csak a történelem meg a sport és a sakk, és valahogy mindig átmentem, nem buktam meg. VIII. osztályban is csak úgy mentem át, hogy egyszer behívott a nagybátyám az irodába, és beszélt a fejemmel, hogy nem akar szégyenkezni miattam, hogy osztályt ismétlek. Azt mondta, legalább annyit tanuljak, hogy fejezzem be a nyolc osztályt, azután menjek a santierre [*építőtelepre, építkezésre – a szerk. megj.*] dolgozni Borszékre, mert csak oda való vagyok. És úgy is lett. Ezt sohasem felejtettem el, neki köszönhetem, hogy van nyolcosztályos diplomám, de azért is, mert még iskolás korom előtt tőle kaptam az első édességet. Négy-ötéves lehettem, amikor egy akkora krumplicukrot hozott nekünk, mint egy kézilabda, amiből csak késheggyel tudtunk lepattintani egy-egy darabkát. Azelőtt csak kockacukrot ettem édeset, karácsonykor, no meg lekvárokat, amik többnyire savanyúak voltak, nem édesek.

Az iskolából egyedül csak Jakab Ilona nevű történelemtanárnőre emlékszem vissza szeretettel. Ő úgy tanított minket, hogy sosem unatkoztunk az óráján, mindig mondott valami érdekeset, sok mindent mesélt a kötelező leckéken kívül, meg sokszor elvitt bennünket kirándulni is, nem messzi tájakra, csak oda a környékünkre. Például így kerültünk el a szomszéd településre, Szárhegyre is.

Gyergyószárhegyen meglátogattuk a Tatárdombot. Ott egy érdekes mesét hallottam, amire még most is emlékszem. A középkorban többször is megfordultak a tatárok a Székelyföldön, mint mondtam, a mi Hét kapu utcánk is onnan kapta a nevét. Szárhegyen pedig a Tatárdomb kapcsolódik a tatárjáráshoz. Egyszer, amikor a férfiak mind el voltak menve a seregbe a tatárok ellen védekezni, egy kóbor tatár csapat a falu felé tartott. Az asszonyok Bánkainé vezetésével egy kanyarban elbarikádozták a faluba vezető utat, és amikor odaértek a

tatárok, a rejtékhelyekről előbújtak az asszonyok, dorongokkal és kaszákkal szétzavarták a meglepett tatárokat.

Ugyancsak Szárhegygel kapcsolatos, hogy amikor szárhegyiekkel találkoztunk, mindig azt kérdeztük tőlük: tudjátok, mi menti meg nektek, szárhegyieknek a becsületeteket? Ha mondták, hogy nem, akkor az volt a válaszuk: egy ékezet.

Ezzel a tanárnővel most is tartom a kapcsolatot, igaz, csak neten a facebook segítségével. Pár éve találkoztunk össze az éter hullámain, sok-sok év után. Rákattintottam olyan témákra, amit ő is kedvelt, és egyszer írtam neki levelet, amiben megkérdeztem, ő tanított-e Ditróban. Nagy örömmel válaszolta, hogy ő az, és azóta többször is írtunk egymásnak.

Ennek a tanárnőnek van egy bátyja, Ferenczi Feri, aki tíz évvel idősebb nálam, de mivel mind a ketten szerettünk sakkozni, összebarátkoztunk, olyannyira, hogy sokszor volt nálunk látogatóban itt, Majláthon, és én is, amikor megyek Ditróba, meglátogatom. Neki gyermekkorában felrobbant egy gránát a közelében, és úgy megsérült, hogy le kellett vágni a bal lábát, majdnem a térdéig, de annyira megtanult fél lábbal járni, hogy senki se vette észre, ha hosszú nadrágban volt, nem sántikált. Amikor nyáron hozzánk jött, egész nap mellettünk kapált. A múltkor, amikor nálunk járt, azt mondta, hogy venne valami jó szőlőbort, és elmentem vele Sztankó Jóskához, akinek a felesége szintén székely. Miután kibeszélggettük magunkat, megittunk egy pár pohár bort, és megkaptuk a teli demizsont, indultunk haza. Ahogy a kapuhoz értünk, felbátorodott a Jóskáék kutyája, utánunk szaladt, elkapta és megharapta Feri lábát. A háziak sajnálkoztak, zavarták a kutyát, mi pedig, én és Feri, csak nevtünk. Nem tudták mire vélni, s akkor Feri felemelte a bal lábaszárán a nadrágot, és látták, hogy falába van. Azt harapta meg a vérmes eb, jól melléfogott, lehet, hogy a foga is kitört.

CIGÁNYVERÉS

Még eszembe jutott valami a tegnapi meséhez. Volt még egy munka, amire már kiskoromban ráfogott az apám, amit csak úgy neveztek a faluban: „fingógáteres deszkafűrészelés”. A ’60-as években a kollektív gazdaság mindenre rátette a kezét, és a vízi gáterhez vagy a motoroshoz nemigen jutott egyszerű ember, csak akiknek volt pilájuk [*protekciójuk*]

– *a szerk. megj.*], ismerősük. Akkor eszébe jutott apámnak, mit látott az oroszoknál, ahol raboskodott. Ott az emberek építettek egy hosszú, 4 méteres állványt, olyan embermagosságban, arra rátették a farönköket, amire előzőleg zsinórral rámérték a deszkák méretét, és azokat egy különleges fűrészsel elvágták. Ennek a fűrésznek mind a két oldalán fából készült nyele volt, a közepén volt a vágólemez, ami sokszor 1,5-2 méteres is volt, attól függően, hogy kik használták. Akkor az egyik ember alul volt, és húzta le, és tolta föl a fűrész, a felső pedig húzta és irányította a vágólemez, hogy rendes deszka legyen, ne ferde. Apám engem rakott föl az állványra, és az elején húztam is, de egy idő után csak ügyeltem, hogy jól haladjon a vágás, tartottam az irányt. De így is naponta öt-hat órát ott kellett álljak fent a magasban, sokszor huzatban, még télen is, mert nagyjából télen csináltunk ilyen munkát.

– *Hány deszkát tudatok levágni egy nap?*

– Hatot. A felnőttek többet.

– *Vissza a cigányokhoz!*

– Még most is mással kezdem. A falunkban mindig is volt kórus, mindenféle korosztályban. Persze az iskolában is több korcsoportos kórus működött, kicsik, közepesek és nagyok. Én és a baráti köröm végigtalpaltuk a kórusokat, de nem bántuk meg, az biztos. Az együtt éneklés közelebb hozott egymáshoz, s amikor felserdültünk, és már kocsmába is jártunk, sokszor ott is énekeltünk. Akkoriban nem volt szabad nótázni, mert ha elkapott a rendőr, akkor minket is, de a kocsmárost is megbüntette. De velünk kivételezett a mi fertályunkon működő kocsmáros, mert ha azt mondta, csak halkan, akkor mi halkan énekeltünk. És mint már mondtam, majdnem mind jártunk a kórusba, így tudtunk sok szép nótát, és halkan nótázni. Olyan szépen, hogy a többi vendég nem panaszkodott, hogy ordibálunk, hanem sokan bekapcsolódtak az éneklésbe is.

De persze, nem mindenki volt olyan, mint mi. Egy másik csoport legény, amikor ment hazafelé énekelve, valahogy összeszólalkozott az utcán a velük szembejövő cigánylegény-csoporttal. Az lett a vége, hogy az egyik cigány úgy szúrt meg egy székely legényt, hogy a kés hegye a hátán ki is jött, és ott helyben meg is halt.

Nagy felháborodás tört ki a faluban, de a válasz csak másnap reggel következett be. Jöttek az utcán az emberekkel teli szekerek, mindenkinél bot, fejsze vagy más ütlegelni való szerszám, és hangosan kiabálva hívogatva másokat is, mentek a cigánysor felé. Sokan az utcai fákról vágtak maguknak méteres, karomnyi vastag husángokat. Egy órán belül nemhogy cigány, de még ház sem maradt a cigánysoron. Mindent a földdel tettek egyenlővé. Sőt még a menekülőket is üldözőbe vették, egészen a pár kilométerre levő bányáig, ahol a cigányok meghúzódtak. Ott is eltárgáltak mindenkit, akit elkaptak. Volt egy eset, amit az egyik barátom mesélt, hogy ő utolért egy öreg cigányt, akinek gipsz volt a kezén, s amikor az látta, hogy nincs menekvés, letérdelt, és a gipszes kezét maga elé emelve könyörgött, hogy ne bántsa. De az nem kegyelmezett, olyat ütött a husángjával az öreg kezére, hogy darabokra tört a gipsz is. Később jöttek a rendőrök is, a hatóságok, intézkedtek, de senki sem került börtönbe. Újra kellett építeni a cigánysort, minden házat, és kártérítést is kellett fizetni. Fel is épült minden ház, de nem települt vissza egy cigány sem, és azóta sincs egyetlen cigány sem a faluban.

AZ ELSŐ MUNKAHELY

Miután elvégeztem a VIII. osztályt, mint mondtam, a nagybátyám hathatós segítségével, az apám egy Borszéken dolgozó kőművescsoporthoz adott segédmunkásnak. Azt hiszem, apám észben tartotta a moldovai kalugyerek keresztkérdéseit, amikor a peres ügyében hozzuk ment, mégpedig azt, hogy szokott-e káromkodni, verekedni és lopni. Így egy olyan csoporthoz adott, akiről az a hír járta, hogy ott nem lehet káromkodni, piálni, verekedni és cigizni. Akkoriban ez nagyon ritka volt a kőművescsoportoknál. Odakerültem Polgár Áрпи csoportvezető keze alá, ott volt még Csibi Béla bácsi, Szelecán Tibor és még vagy öten. Ott kavartam a maltert, odakészítettem, hordtam a mesterek keze alá, ami kellett. Egy vasárnap, amikor senki sem maradt Borszéken, csak én, mert nem volt, amivel hazamenjek, egyszer csak jött egy kamion beton, amitől a sofőr gyorsan akart szabadulni, s azt mondta, ha nem mondom meg, hova engedje ki, akkor leengedi az árok szélére. Akkoriban nem voltak mobiltelefonok, sőt még fixek sem, így nem tudtam kapcsolatba lépni a csoportvezetővel. Akkor gondolkodtam, tudtam, hova vártuk a betont, és megmutattam a sofőrnek, hova engedje ki a rakományát. Én egyedül szépen el is egyengettem,

simítottam. Amikor másnap, hétfőn jöttek a kollegák, Áрпи, a csoportfelelős nem is jutott szóhoz, azt mondta, jól vizsgáztam, és attól fogva megvolt a becsületem, azt mondták, ember lesz belőlem.

Az Áрпи csoportja egy olasz mérnök alá tartozott, aki a villákat építő munkacsoport főnöke volt. Ez az olasz azt mondta nekünk, fiatal inasoknak, hogy hozzunk neki egy macskát, jól megfizet érte. Mi vittünk is, és tényleg jó árat adott érte. Egy idő után észrevettük, hogy ha sovány volt a macska, nem érdekelte, azt elengedte, és így rájöttünk, minek is kell neki a macska. Amikor ezt ő is észrevette, egyik nap azzal vádolt meg minket, hogy elloptuk a fűrógépét, és megszakította velünk a kapcsolatot. Bizonyára más beszerzők után nézett.

Tehát itt, ezen a sántieren, építőtelepen nagyon jól ment a dolgom. Jó fizetést kaptunk, a szállást és kaját ingyen kaptuk, s így sok költőpénzem maradt. Igaz, még 16 éves sem voltam, csak tojás- és csokolikórt ittam, de sok pénzt elvertem a zenegépekkel, mindig azt a számot hallgattam, ami a legjobban tetszett. Mégsem herdáltam el a pénzem. Jártunk színházba, akkoriban sokszor volt színházi előadás Borszéken, a hétvégeken esténként bálókba. Mindig oda mentünk, ahol a legszebb pincérlányok voltak, akiket mind ismertük, mert a környékbeli falvakból voltak. De akármilyen jól ment is a sorom, no, elég jóképű voltam, volt pénzem, még több is a kelletnél, sehogy sem tudtam kapcsolatba kerülni egy lánnyal sem. Egy este az asztalunkhoz állt a vállalati orvosunk (aki az állatorvosi problémákat is elintézte ott, Borszéken), és felhoztam neki a problémámat, amire ő készségesen a segítségemre sietett. Adott egy kis tasak port, és azt mondta, abból tegyek a barátnőm poharába, azután pedig siessek vele az arra megfelelő helyre, mert másképp baj lesz. Nem kérdeztem részleteket, hanem úgy tettem, ahogy mondta. Amikor a barátnőm, Bözsike nem figyelt, tettem a poharába a porból, és ő meg is itta azt. Egy idő után azonban rosszul lett, hányni kezdett, még a szája is habzott. Hazavittem, de olyan rosszul lett, hogy majdnem kihívtuk a mentőket, még szerencse, hogy ő nem akarta.

Másnap aztán, amikor találkoztam az orvossal, kérdezte, hogy volt. Amikor elmeséltem, elfehéredett, és azt kérdezte, hívtatok-e orvost. Amikor mondtam, hogy nem, akkor megnyugodott, és azt mondta, bűgatóport adott nekem. Azután rá sem tudtam nézni az orvosra. Én meg később csak megtaláltam a probléma megoldási módját, természetesen, normálisan.

Kőműves csoportban

Akkoriban Borszéken nagy élet folyt, mindenféle építkeztek, mert télen-nyáron tele voltak a villák, mindig tömve voltak a sétányok, a vendéglők és a bárók. Nekünk is mindig volt dolgunk.

Előbb a glettolást tanultam meg, téglafalon, farácson, mindegy volt, gyorsan megtanultam a módját. Aztán jött a terrakotta rakás. Ott egy Csibi Béla nevű szaki, akinek a keze alá dolgoztam, mindig úgy intézte a dolgot, hogy amikor a füstjáratot csinálta, mindig elküldött ásványvízéért, akármiért, csak hogy ne legyek ott, nehogy ellesem a titkát. Ő nem tudta, hogy az apám is csinált otthon a faluban ilyen cserépkályhákat, és ő mutatta is, hogyan kell csinálni a füstjáratot, így nekem elég volt csak odapillantani, vagy amikor ő elment valahova, kistudíroztam, mit csinált, és már el is lestem a titkát úgy, hogy ő ezt észre sem vette. A szobafestésnél is jeleskedtem, főleg a legnehezebb munkánál, a csíkhúzásnál. Akkoriban a budaiföldes meszelés volt divatban.

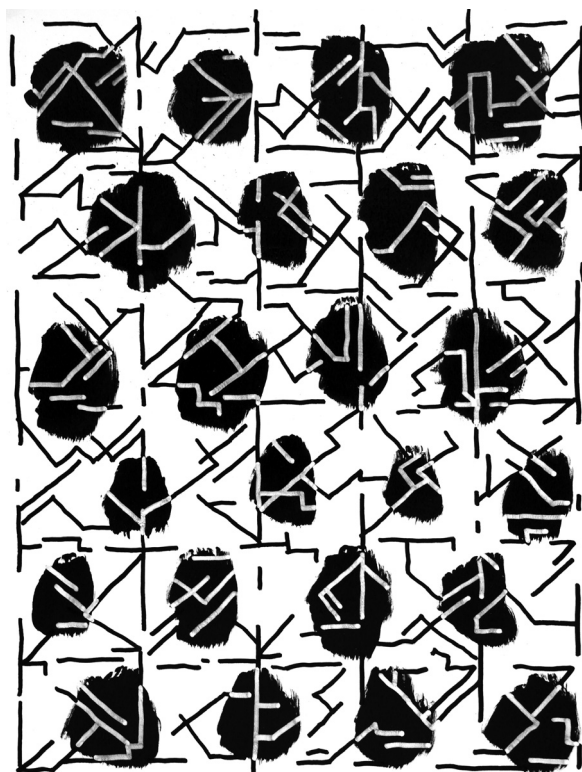
- *Miért?*

- Mert jobban fedett, könnyebb volt vele dolgozni, nagyon szép, bársonyos színeket lehetett kihozni a budaiföldes meszeléssel. Nagyon fontos volt a keverés. Úgy kellett kikeverni a színeket, a meszelésre szánt anyagot, hogy az vékonyan csurogjon le a kezetről, ha a kész

anyagba belenyúltál, és felemeltél egy marokkal. Ha csöpögött, akkor nem volt jó, csak akkor, ha szépen folytonosan csurgott le, vékony csíkban. El kellett találni a hígító víz mennyiségét.

A csíkhúzáshoz készített anyag készítésénél még jobban kellett figyelni. Ha túl kemény volt, akkor csak rövid darabon fedett egy ecsetnyi anyag, ha pedig túl híg, akkor lecsurgott. Az egyik mester még egy titkot is elárult. A csíkhúzáshoz készített anyagba bele kell pisilni, akkor lesz olyan állagú, hogy jó hosszan lehet húzni az ecsetet, és nem csurog le. Nem sokan tudták akkoriban ezt a titkot; aki nekem elárulta, azt mondta, hogy régi német mesterektől tanulta ezt a fogást.

(Folytatás a következő lapszámunkban)

5A (akril, krétapapír, 30 x 40 cm, 2018)

Borcsa János

FERENCZES ISTVÁN
A HAJSZÁLGYÖKEREKRŐL

Nehéz meghatározni, hogy miben is áll az irodalmi mű hatása, avagy utánja. Ideális esetben az ember életvalóságát célozza meg, amit a „Változtasd meg élted!” jegyében foghatunk fel. De az is említést érdemel ilyen összefüggésben, hogy amit olvasunk, az oly mélyen épül belénk, hogy akár álom elindítója is lehet. Hajnali álmunk meghatározói lesznek például olyan vészterhes helyzetek és időszakok elbeszélései, amelyeken egy irodalmi hős keresztülmegy. Sivár és riasztó országhatár, senkiföldje osztja ketté szülővárosodat, bolyongsz a szétszabdalt, ismeretlenné lett városodban, s nem találsz kiutat lerobbant épületei között...

Ferenczes István, egyik idei Kossuth-díjasunk *Veszedelemről álmodom*¹ címmel írta meg összegző művét, amelynek utolsó részében (*Lugosok*) fő helyet foglal el egyik középiskolás társának a bemutatása, akinek előéletét környezete előtt homály fedte. A visszaemlékezésre az ötvenéves érettségi találkozó ad alkalmat, amelyen a Németországba sodródott Oláh Juci nem vehetett részt, de az elbeszélő és az egykori osztálytárs közötti levélváltásból komoly levelezés lett, ennek során pedig fény derült a kisgyermekkorban árvaságra jutott és így a mélyszegénység, az emberi létezés alá süllyedt hős teljes életútjára. Különösen arra az időszakra, amelyről hetvenéves koráig senkinek sem beszélt. Katartikus erejű „mesék”, azaz levelek indítják meg az olvasót: hatásuk még álmainkat is meghatározzák...

Az álom motívum különben már a mű indításánál megjelenik. A nyitó álomjelenet szerint a szülőföldjét elhagyni kényszerült, vándorbotot fogott, bujdosni induló apa szólt kisfiához ekképpen: „Aztán vigyázz a házra!” A gyermek tudakozó kérdésére viszont már nem jött válasz, az apa megfordult, és elkezdődött – ahogy majd az elbeszélésből kiderül – mintegy másfél évig tartó bujdosása Moldvában az 1950-es

1 Ferenczes István: *Veszedelemről álmodom*. Csikszereda–Budapest, Hargita Kiadóhivatal – Kortárs Kiadó, 2018.

évek első felében. Életrajzi ihletettségu művet írt tehát Ferenczes István, akárcsak fél századdal korábban Sütő András, aki ugyancsak emlékezetes mozzanattal indítja egykor nagysikerű könyvét, az *Anyám könnyű álmot ígér* című munkáját. Az anyai felvetés, hogy író fia írhatna igaz könyvet a családjukról, meghallgatásra talált, hiszen a válaszból kiderül, hogy ez neki is gondja. „Hallgass arra a gondra, s az álmod könnyebb lesz!” – szól erre fiához biztatólag az anya.

A *Veszedelemről álmodom* elbeszélője élete egy-egy fejezetének „feldolgozásába” úgy kezd bele, hogy kiemel és felidéz a valós életből vagy – amint utaltunk rá előbb – az álmában látottakból valamely apró részletet. Ezek, az események tömkelegét, illetve az elmélkedéseket elindító mozzanatok általában az elbeszélő szüleihez kapcsolódnak, életük egy-egy sorsfordító pillanatához: magánéleti és kortörténeti – hogy a könyvcím egyik tagját idézzem – veszedelmeikhez. A regénytörténet nem követi az időrendet. Kezdődik 1952-ben, amikor a politikai üldözötté lett apának hirtelen el kell tűnnie falujából, Csíkpálfalvából (azt találta „indítványozni” egy esti poharazgatás közben az új rendszer emberének, a „bodegásnak”, hogy Sztálin „pofázmányát” le kell venni a falról!), kisgyermekait, feleségét és szülőföldjét elhagyva. Következik aztán 1944 ősze, amikor a szovjet támadás előli menekülés során egy balul végződő találkozás a „felszabadítókkal” az első gyermekét váró férjnek majdnem az életébe kerül. Újabb emléktartomány felidezésére ad alkalmat egy temetőlátogatás halottak napja előtt az 1990-es évek közepén, illetve a felmenők sírjainak rendezése. És így tovább...

A hét részre tagolódo mű mindenik egysége azt igazolja, hogy valóban minden ember élete – Ady szavait idézve – „millió gyökerű”. Ferenczes új munkája mindenképpen ezt támasztja alá, minthogy műfajilag is egyszerre tekinthető memoárnak, valamint történelmi dimenzióba helyezett család- és dokumentumregénynek. Így lehetett ugyanis megfelelő keretet és formát biztosítani az író széles ölelésű merítésének – Illyés képletes megfogalmazását használva –, a hajszálgyökerek keresésének, ami által végső soron a székely-magyarság sorsának bemutatása végezhető el az elbeszélő és értekező próza által adott lehetőségek között.

A személyes, illetve családi történet apró eseményeit ugyanis az író minden esetben kiszélesíti, és betekintést nyújt a történelmi mélysé-

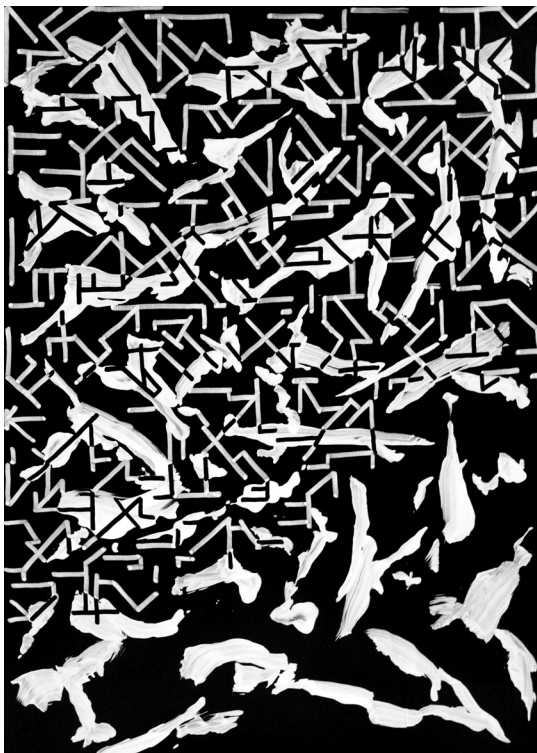
gekbe. A kommunista elnyomó rendszer ellen szóló apa magatartásában például az egykori osztrák császári önkény ellen fellépő székelység tiltakozása is benne van, az 1764-es siculicidium áldozataié és a bujdosást választóké. Aztán indíték a történelmi múlt megelevenítésére az anyai, Gál-felmenők egyikének sírja. Gál János az 1848–1849-es szabadságharcban századosként vett részt, halálra ítélték, majd várfogságra változtatták az ítéletet. Formai és nyelvi bravúrnak tekinthető, ahogy Ferenczes megírja a szabadságharcos előd fiktív emlékiratát, vagyis az író művének egyik fejezete memoár a memoárban...

Ami a hajszálgökök felfejtése során jut el a szerző saját költői nevének eredőjéhez is. Eddig ugyanis csak azt tudtuk, hogy a költői név adásában a „keresztapaság” Szilágyi Domokost illeti meg, ő volt, aki az 1970-es években az addig Ferencz S. István néven közlő költő nevét Ferenczesre „igazította”. Erről értesülhettünk a Gálfalvi Györgynek adott interjúból (*Igaz Szó*, 1987. 11.), majd később, a *Félidő, félpokol* című verseskötetben (Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1994.) egy Szilágyit búcsúztató versben is (*Apokrif nekrológ*) megörökítette a költő ama névadás alkalmát: „amikor legutoljára nálunk járt / nevet adott nekem / levette a polcrol a *Sajtóértekezletet* / anélkül hogy kértem volna / mert nem mertem ilyen szentségtelen dologra kérni / és dedikálta / Ferenczes Haveromnak kámzsa nélkül barátilag Szisz / 1972. november 28.”

Ezt az eddig ismert mozzanatot egészítette ki családtörténeti adalékokkal új munkájában Ferenczes. Anyakönyvi kutakodásai során a csíkpálfalvi Alajos-Márton névre hallgató dédapáig visszamenve találja meg aztán azt a szálát, amely úgymond Ferenczessé válásához vezetett. Salamon Alajos ugyanis kisebbik fiát örökbe adta gyermektelen testvérnénjének, Ferencz Istvánné Salamon Rózáéknak. A nagypapa így kapta tehát a Salamon családnév mellé a Ferenczet is, gyermekeit pedig hol Salamon, hol Ferencz, hol mindkét néven anyakönyveztette. A költő apját például mindkettőre, azaz Ferencz Salamonra... „Valahol tehát így és ekkor kezdődött az én Ferenczessé válásom története” (51.) – összegez az elbeszélő az első részben, amelyben az egykori sócsempészlet részleteibe is beavat, minthogy éppen a dédapával történt mulatságos esetre is fény derül, arra, aminek következtében a család a *Lütő* ragadványnévre tett szert. A Moldvából átalvetőnyi sóval hazafelé tartó férfi ugyanis egy kiálló fagyökérben megbotolva elesett,

s jó hosszát gurult a hegyi lejtőn (lütőn!), vele együtt a sóval tele zsákocská is. Humorérzéke lehetett a dédapának, mert mikor sikerült talpra állnia, látta, hogy a csempészárúja is vele tartott, azt mondta, hogy lütőn a só es könnyebben menjen hazafelé...

Bujdosások, menekülések, szabadság- és osztályharcok, keresztutak története a székely-magyarságé – sugallja már fejezetcímeivel is a mű. Íme: *Bujdosások, Menekülések, Szabadságharcok, Déva várak, Golgoták, Osztályharcok, Lugosok*. Magának a teljes könyvnek a summája és végső üzenete különben a 650 oldalas opus egyetlen félmondatában is – mint cseppben a tenger – megtalálható, miszerint „hazát nem árulunk el, ezt a kishazát pláne soha, semmi áron.” (436.)

4A (akril, kréta papír, 30 x 40 cm, 2018)

Zsidó Ferenc

SZEMÉLYES ENCIKLOPÉDIA

Monumentális és enciklopédikus vállalkozás Ferenczes István *Veszedelmekről álmodom*¹ című könyve. Hibrid műfaj: regényként is olvasható, családtörténetként, memoárként, szociográfiként is, ugyanakkor településtörténet jellege is van, de végső soron az egész romániai magyarság (és szászság) történetének főbb mozzanatait vázolja. Az írást rengeteg levéltári kutatómunka előzhette meg, a szerző szkennelt dokumentumokat illeszt be szövegébe, és értelmezi, kommentálja azokat más eseményekkel, tényekkel egybevetve. Dokumentumregénynek ugyanakkor túl személyes, szubjektív a megközelítésmód, ezért talán regényes krónikának nevezhetnénk, vagy utalva a bemutatott eseményekre is: „káoszregénynek”.

A szépirodalmiság felé közelíti a könyvet a narratív struktúra, a megszerkesztettség: az elbeszélés ugyanis nem lineáris, hanem ciklikus vagy éppen retrospektív. A könyv gerincét az apa-figura alkotja, újra és újra felbukkanó alakja szervező elve a narrációnak is. A szövegtípusok keveredése, az idézetekkel való elbeszélői játék szintén az irodalmi regisztert erősíti, ezeket posztmodern gesztusoknak is tekinthetjük.

A könyv egy látomással, álmjelenettel indul, amely megnyitja a narratív teret a párhuzamok, időbeli átjárások számára: az énelbeszélő (úgy is, mint Ferenczes István sk.) apja, elindulva a hegyen át Moldvába bujdosni, szimbolikus gesztussal fiára bízva a házat. A továbbiakban ezt a bujdosást az 1764-es madéfalvi veszedelemmel és az azt követő exodussal hozza összefüggésbe a szerző. Logikája szerint az 1950-es évek vadkommunizmusa, az államosítás, a megtorlásos munkatáborok kora felér egy újabb madéfalvi veszedelemmel: „A borús hangulat pedig néhány évek óta a hitvány kommunisták és vezérük, a nagy generálissimus miatt leve. S lett leve leve.”

Amint a felvezetőben hangsúlyoztam, a könyv elsődlegesen egy éntörténet és egy édesapámtörténet, mint például Eszterházy Péter

1 Ferenczes István: *Veszedelmekről álmodom*. Csíkszereda–Budapest, Hargita Kiadóhivatal–Kortárs Kiadó, 2018.

Harmonia Caelestise (még inkább a *Javított kiadás*), a valóság és a fikció keveredésének aránya is hasonlóan mondható: mindkét könyvben tetten érhető a szépirói igyekezet egyfajta tisztázásra, mítoszteremtésre, rehabilitációra (bár Ferenczes apja esetében nincs szükség olyasfajta rehabilitációra!).

Ferencz Salamon Imrét osztályellenségnek nyilvánították: kuláknak. „A Moldvába való bemenésben volt még cseppnyi íze a szabad akaratnak”, magyarazza apja reakcióját, amelyben benne lehetett az ősköztől örökölt gesztus is. A szerző részletesen, dokumentumokra támaszkodva mutatja be a család kulákosításának a történetét, a besúgók, jelentéstévők munkálkodásait. Kényes ügy ez, amely Ferenczes szülőfalujának, Csíkpálfalvának számos lakóját érinti, a tények azonban makacs dolgok: a kötetben hasonló változatban olvashatók a jóindulatú „referátok”, véleményezések, amelyek alapján az apa kuláklistánra került (képzett építőmester volt már a két világháború között, akinek sokszor „10-12-nél is több ember dolgozott a keze alatt”). „Súlyosbító körülménynek tekintették pap nagybátyám létét”, jegyzi meg a narrátor, majd ironikusan hozzáteszi, a bizottság felületes munkát végzett, megfeledezett a rokonságban fellelhető további három-négy papról.

Aztán meghalt Sztálin, „halála ürügyén keservesen sirattam édesapámat”, mondja az énelbeszélő, és lassan „olvadni” kezdett a helyzet, 1954-ben, amikor „már hruscsovi szelek fújnak”, hazajött a Tatros mellől az édesapja.

*

A kötet címre a szerző több ízben reflektál. A madéfalvi vérengzés történetét P. Losteiner Leonárd csíksomlyói ferences szerzetes írta meg részletesen a 19. század fordulóján, Ferenczes ebből idéz drámai részleteket, majd megállapítja: „Ilyen s ehhez hasonló dolgokat olvasok, olvasgatok kishazám történetéről, s akkor csodálkozom, hogy borzalmasakat álmodom. Beigazolódnak ezekből a lektúrákból eddigi sejtéseim, hogy a történelem időről időre, ha más szinten, más minőségben is, megismétli önmagát”. Erre a koncepcióra épül Ferenczes műve, ezt a tételt igazolja több lépésben.

Korábban volt már szó személyességről: Ferenczes több alkalommal utal összegző-számvető önmagára, ki a jelen perspektívájából vizsgálja

a múlt különböző szeleteit: „Kishazám Bermuda-háromszögében: Csíksomlyó, szülőfalum, Csíkpálfalva és Madéfalva között úgy jön a havazás velem, lüktetőn, légszomjasan, mint haramiak után a sors”.

A Siculicidiumot krónikákra, korabeli dokumentumokra alapozva idézi meg, ugyanakkor beágyazza azt a falu, illetve a család történetébe. Mert innen indítja felmenői bemutatását, Salamon Albert szépapjától és Vágási Katalin szépanyjától. Efféle sommás megállapításokat tesz: „Sokat szültek, sokat temettek akkortájt az asszonyok.”

A párhuzamos szerkesztési elv végig megmarad; érdekes narratív invenciókat fedezhetünk fel a könyvben: az álomjelenetek olykor valóságba csapnak át és fordítva, tér és idő behelyettesíthetővé válik. A szerző explicite is megfogalmazza, hogy ahhoz, hogy megértse szülei sorsát, „vissza kell mennem Madéfalváig.” A helyzet az idegen elnyomás miatt hasonló mindkét korban: „Nem akartak ők idegen gúnyában, idegen szóra exercéroztatni, katonának állni”, mondja a madéfalvi ellenállóról, inkább mártírhalált haltak. „Mai terminológiát használva, Madéfalván egy kisebbfajta népirtás történt”, jelenti ki.

Ferenczes szép, árnyalt jellemrajzokat készít a fontosabb szereplőkről, legmélyebbet és szívbe markolóbbat édesapjáról: „S édesanyám, te miért hagytál el, bíztál rá erre a felhőkergető, nappal is álmodozó, korlátoltan felelőtlen Salamon-féle sarjadékra, erre a vénlegénységébe belekábult szédelgőbe, erre a mindig úton lévő tántorgóba? (...) Miféle Szent Józsefet játszik itt, mikor tele a világ Heródésekkel?” Anyjáról pedig ilyen szuperlatívuszokban beszél, mitikus hősként ábrázolva, erős hitét kiemelve: „Tudom, veled volt az Isten. Tudom, te voltál Mária.”

A családi krónikában olyan érdekességeket is olvashatunk, hogy például a többrendbéli Salamonok közül az ő családjukat miért illették a „Lütő” ragadványnévvel, de a szerző Ferenczessé válásának története, a névváltás is nyomon követhető („A kisebbik fiút, a léhát, drága Laci nagytatát pedig Salamon Alajos örökbe adta gyermektelen testvérnénjének, Ferencz Istvánné Salamon Rózáéknak” stb.)

A második világháború (főként a vége) újabb veszedelme volt Csíksországnak is, és benne a Ferencz-Salamon családnak, az oroszok jöttére megindult a menekülthullám, az állatokat is próbálták menteni („Híj elé, ne, mert érnek utol a muszkák!”), az apával orosz rulettet játszanak, az megöszül („az én édesapám mindig öreg volt, örökkön ősz hajú”). A szerző ennek apropóján afféle keserű megállapításokat

tesz, hogy: „A front, a háború mindig utolér. Ha nem is fegyvereivel, de a nyomorával, s a kebelünkéből valóak hitványságaival mindenképp...”.

Számos olyan „kiszólást” olvashatunk, melyek egyértelművé teszik, hogy Ferenczes a családtörténet mellett az egész székelység, az egész erdélyi, romániai magyarság sorsával kíván foglalkozni. Népből és nemzetben gondolkodik, no meg alanyban és állítmányban: „Sírva-kacagva érte meg, élte túl a 20. századot a székely, eljutván ebbe a mostaniba, amikor méltán dübörög elé az újabb kérdés: vajon ezt túléltem-e, megélem-e?” (Megj.: a kötet 2010–2017 között íródott).

És jönnek az újabb párhuzamok: 1916-ban, az első román betörés idején ugyanúgy menekült a székelység, mint 1944-ben, a lényeg ugyanaz, csupán pár kellék változott. Ebbe a zűrzavaros világba született bele 44 karácsonya után a szerző, akkori nevén Ferencz Salamon István Imre. Az élet élt, és élni akart. A továbbiakban egy elég részletes falutörténetet kapunk, levéltárakból kiszedett dokumentumokkal alátámasztva, általánosító, ugyanakkor személyes megjegyzésekkel, például: „1948-ban államosítottak. (...) Az én falum akkor talán szembement az árral.” A sorjázó esetleírások, történetek között találunk anekdotikusakat is, igaz, azon is átsüt a kiszolgáltatottság: „Hát akkor énekeljük el a román Istenálddmegamagyart...”

A könyv visszatérő motívuma a halottak számbavétele, a temetőjárás. Felfokozott érzelmek sütnek ezekből a mondatokból: „amikor szülője sírján ássa a földet a fiú, apagyilkosnak érzi magát”.

*

A felvezetőben már utaltam rá, hogy a kötetben nagyon sok vendégszöveg található, idézetek, forrásmegjelöléssel. Olykor azonban nem teljesen nyilvánvaló, hogy idézetről van-e szó vagy a romantika óta ismert játékról, mely szerint a nagyobb hitelesség kedvéért a szerző csupán egy másik személy szövegeinek közétevéjeként, gondozójaként jelenik meg. A könyv részletesen taglalja a Csíkpálfalvi Gál János honvédszázados, 1848-as hős történetét, ebbe beágyazva találunk egy idézetet Kós Károly tollából, utána viszont elvileg Gál János saját „emlékcirkálásai” következnek dőlttel szedve több tíz oldalon át, e főszöveget jegyzetekkel látja el, megjegyzéseket fűz hozzá Ferenczes István sk., az olvasó számára azonban egy idő után egyértelművé válik,

hogy Gál „emlékcirkálásai” is Ferenczes tollából valók. Mert adott ugyan az archaizáló, régies stílus (például: „oly gyönyörűek valának”), a kéziratban való javítgatásra utaló áthúzott szavak, összességében mégis fikciós szövegről, vagyis szépirodalomról beszélhetünk. Érdekes, ahogy Gál katonakalandjait a szerző párhuzamba állítja saját bakaélményeivel: „Ő is hadnagy volt Radnán, s én is azt a rangot kaptam meg hat hónap után. Ő imádkozva járta a kálváriát, én pedig káromkodva.” A Gál-füzet talán legérdekesebb része Gál Juliska levele „férjem Uram”-nak: az eddigi narratív logikát követve ez fikció a fikcióban, de a szerzőséggel való játéknak itt nincs vége, Gál János a továbbiakban idézi ezredese beszédét, szövegét. És a megfelelések is folytatódnak minden szinten, Gál honvéd is összehasonlítja a madéfalvi veszedelmet az 1848–49-es időkkel: „Még száz év sem telt el a madéfalvi veszedelem után, a leggyalázatosabb tiránia ragadozása szabadult Csík népére.” És a megtorlás elől ezúttal is Moldvába menekült, aki tehetette. A fejezet végén Ferenczes a saját hangján így összegez: „emberöltőnyi idő alatt zilálódott szét a hajdani rendtartó székely falu”.

És újra visszatérünk az apasorhoz a dicsőség helyett a családi legendáriumban inkább frusztrációra okot adó csíksomlyói népfőiskola építésének története révén. Az épületet Kós Károly tervezte, Ferencz S. Imre pedig építésvezető volt: „egy balfasz, egy olcsójános, egy palimadár, akinek még a nevét sem tartja említésre méltónak a magasságos igazgató úr!” A szerzőnek fáj, hogy apja érdemeit nem ismerték el, mint ahogy az apját is bánthatta, részint ezzel magyarázható (részint az első világháborút követő impériumváltással), hogy Bukarestben keresett boldogulást.

A Bukarest-fejezet a kötet legjobbika. Nem csupán azért, mert alulnézetből, székely vendégmunkások, szolgálólányok perspektívájából nyújt színes képet a két világháború közti román fővárosról, hanem azért is, mert itt nem köti meg a szerző kezét az otthoni terep, szabadabban szárnyal a fantázia (bár a szociografikus jelleg itt is adott). Az 1930-as évek Bukarestje egzotikus hely, szabad és szabados, buja szerelmekkel, virágzó prostitúcióval, csillogással és alvilággal. S mind ebből az egyébként megbecsült székelyek is kivették a részüket. Ferenczes meglepő adatokkal is szolgál: ez időben a Székelyföldről menetrend szerinti járat szállította a szolgálólányokat a fővárosba. „Nemcsak szükség, a muszáj vitte, hanem a kordivat is”, jegyzi meg

némi malíciával. (Egy korabeli feljegyzésre hivatkozva Ferenczes arról is ír, hogy egy bojár annyira becsülte a székely szolgálólányokat, hogy szobrot akart emelni nekik.)

Az elbeszélés logikája egyébként itt is követi a korábban megismert utat: az egyeditől eljut az általánosig, az általánostól pedig vissza az egyediig. Például amikor a kuplerájokról beszél, a narrátor minduntalan felteszi (magának) a kérdést: „Vajon apám...?”

Ebben a fejezetben is találhatóak ugyanakkor esszéisztikus részek, Mircea Eliade személye és írásai apropóján például irodalom- és politikatörténeti eszmefuttatásokat olvashatunk.

Bukarest kapcsán óhatatlanul előjön a magyar-román együttélés problematikája is, a szerző ezúttal nem a saját véleményét taglalja, hanem egy életszerű párbeszédet idéz: „– Nevet változtatok, s elmenyek románnak. Döbrent, néma csönd. – Mész te az anyád zivataros, rezgőnyárfás picájába!” Az efféle vulgárisabb, szókimondó kijelentések jókor, jó helyen adagolva kimondottan üdítően hatnak: ellensúlyozzák a pátoszt, a fájdalmat, ami olykor hajlamos eluralkodni a szövegen. (Apropó: az örömlány téma kapcsán is láthattuk, hogy Ferenczes nem ózdkodik olykor egy-egy vaskosabb kifejezés használatától, nagyon helyesen, a székely nyelv zamatát ugyanis nem csupán a tájképi metaforák adják, hanem ezek a szaftos szófordulatok is.)

Ferenczes levéltári kutakodásának számos járulékos haszna van; amint ebben a könyvben is megemlíti: bár az irodalomtörténet nem foglalkozik ezzel, Tudor Argehei magyar származású (anyja Homoródi menti, Ergézi Rozáliának hívták).

*

Sokféle műfajú és formájú szöveg épül egybe Ferenczes könyvében, találunk például versbetétet is (a *Kalamajka* című verset Vári Attilának ajánlva), és térben is sok az elmozdulás. Például pap nagybátyja meghívására az énelbeszélő kisgyermekkorában eljut az Arad megyei Majláthfalvára: „És kinyílt előttem a világ.” Ez a fejezet a szórványmagyarság életét mutatja be, többek között egy – talán túlságosan is – részletes Majláthfalva-történettel. Itt újabb Madéfalvákról is beszél: a második világháború végén a menekülő németek után beözönlő román Maniu-gárdisták a környék több településén randalíroztak, gyilkoltak, erőszakoltak. Ezen a ponton az elbeszélés üteme a kellenél jobban

lelassul, például reflexiókat olvashatunk az írást megelőző anyaggyűjtés folyamatáról; a vendégszövegek, dokumentumok mennyisége is kezd zavaró lenni, a szerkezet szétzilálódni látszik (az utolsó harmadra azonban visszatér a kezdeti lendület). A szerző idézi például P. Keresztes Albin *Így lopták el a barátokat Székelyudvarhelyről* című memoárját: a fejezet fontos, mert feltérképezi, miként roppantotta meg az államhatalom a magyar egyházak erejét az 1950-es években, ezek a beékeltszövegrészek ugyanakkor a parttalanság érzetét keltik. Erre erősít rá a könyv következő fejezete is, a *Márton Áron-füzet* című, amely a mártírpüspök fontosabb írásainak passzusait tartalmazza Ferenczes megjegyzéseivel, továbbgondolásaival kiegészítve. A közzétett szövegek (levelek, tiltakozó beadványok stb.) megmutatják a püspök emberi nagyságát, tartását, tisztaságát, erejét, akit Ferenczes e zűrzavaros időszak legfőbb példaképeként mutat be. Egy posztmodern csavar azonban ebben a fejezetben is található: Márton Áron-monológokat olvashatunk Ferenczes tollából (mintha előtanulmányok lennének egy tervezett, de meg nem írt monodrámához). A továbbiakban számos szerzetes, illetve a katolikus egyházhoz valamilyen módon köthető személy bírósági tárgyalásának, elítélésének jegyzőkönyveit teszi közzé Ferenczes (például a Fodor-csoport perügye; névadója, Fodor Pál egyébként mérnök, legfőbb vétke, hogy szimpatizált Márton Áron revizionistának mondott törekvéseivel, valamint a magyarországi 1956-os forradalom eszméivel). Ezt további 56-os megtorlási, koncepciós per jegyzőkönyvei és a hozzájuk fűzött Ferenczes-kommentárok követik: „Olvasom a kivégzési jegyzőkönyveket, és végigfut hátamon a tyúktetű-borzalom”.

Mindezek a dokumentumok a CNSAS (a Szekuritáté Irattárát Tanulmányozó Nemzeti Alap) archívumából valók, ahonnan Ferenczes a saját dossziéját is kikérte, és ebben a könyvben néhány részletet feldolgozta. Amint megjegyzi: „csupán két, 1973-ig tartó dossziét adtak ki”, ezek is hiányosak, cenzúrázottak. „Az a furcsa, groteszk, már-már megmosolyogni való az egészben, hogy egy vidéki, pályáját azokban az időkben kezdő fiatalemberre, aki abban sem lehetett biztos, hogy egyáltalán író lesz-e belőle, ennyi energiát pazaroltak.” A következtetés pedig ez: „A szeku tovább ügyködik...”

Az önéletrajzi jelleg a könyv második felétől, az apa halála után kezd hangsúlyosabbá válni, mintha – úgymond – átvette volna a stafétát.

Ilyen helyzetjelentéseket kapunk, mint: „Semmi kedvem nem volt nekem a főiskolához, a tanuláshoz, de muszáj volt visszamenni, letenni az év végi záróvizsgát, valahogy lediplomázni s aztán lehető leggyorsabban hazamenni, tovább építeni, befejezni azt az átkozott házat.” Érzékenységre utaló önvallomások sorjáznak, bensőségesek, mélyek és poétikusak, a lírikus Ferenczes István arcait villantják fel: „Azt hiszem, azon az ősön jegyeztem el magamat örökre a mélabúval, ébredtem rá elpusztítható voltomra.” (Megj.: a hátlapai ajánlóban Ambrus Lajos Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című könyvéhez hasonlítja Ferenczes művét.)

A jelen perspektívájából, újabb csalódásokat kartotékolva, ironikusan tekint vissza az 1989-es fordulatot követő lelkesedésre is: „a kilencvenes évek elején még tele volt derűlátással a Kárpátok hurkába kapaszkodó székely kishaza. Dühöngött az optimizmus.”

Ferenczes külön foglalkozik az általa „székely enciklopédistának” nevezett Orbán Balázssal, elemezve, a jelenre vonatkoztatva a csíki falvakról, hegyekről írt megállapításait. Adja magát a párhuzam: e könyv révén Ferenczes Istvánra 21. századi Orbán Balázként is tekinthetünk, könyve egyértelműen összefoglaló jellegű, de nem csak a székely hazát írja le, inkább a székelyt magát, hányattatásaiban, hazaelhagyásaiban és megtéréseiben.

*

A kulákosítás, kollektivizálás története révén egyébként még egyszer fókuszba kerül a szülőfalu, ezúttal is társadalomtudományi igénnyel, dokumentáltan mutatja be a változásokat, a korszak (mező)gazdaságra, egyénre és közösségre gyakorolt hatását. A szerző hangsúlyozza, hogy az államosítás folyamata degradálta a közösségi életet, bizalmatlanságot szült, aljasságot hozott ki az emberekből. Ennek eklatáns példája a szerző szülőfalujában történt gyilkosság leírása. A fejezet *Hommage à Gabriel García Márquez* címet viseli, elsősorban azért, mert narratív szempontból úgy épül fel, mint a latin-amerikai szerző *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája* című műve, vagyis retrospektív módon. Ez az elbeszélés megmutatja Ferenczes prózaírói kvalitásait: színes leírások, lendületes cselekménymondás, árnyalt jellemrajzok, amelyek a csíki tájnyelv sajátos szófordulatait is felhasználják: „Emeletes bős volt” stb.

A kollektív gazdaság 1962-ben alakult meg Pálfalván, a szerző keserű szavakkal fejt le azt a hazugságárluhát, amelybe az államhatalmi gépezet emberei beöltöztették: „A gyűlés jegyzőkönyvét kényszerűségből egészében idemásolom, jól tudván, hogy ez nem az igaz, csupán a való, a felületes felszín locsogása, a hallgatag mély megfélemlített, szívszorító, keserves, egyedülien hiteles némasága pedig mára már por és hamu lett.” Az államosításnak volt köszönhető az is, hogy a szerző a Temes megyei Lugosra került: kulákgyerekként nem volt helye a csíki középiskolákban, a dél-erdélyi gyengülő magyar középiskolák viszont örömmel fogadták a harmincvalahány csíki kulákgyereket. Ferenczes visszatekint e „keserűen csodálatos négy évre”, megállapítva, hogy itt „örökre eljegyeztük magunkat a honvággyal”, ugyanakkor kinyílt számukra a világ: „akkor döbrentünk rá, hogy Romániában élünk.” Addig: „legkisebb királylányok, legkisebb királyfiak voltunk.” Gazdag tapasztalati anyag gyűlt össze a négy év alatt, ebben a könyvben pedig a róla való referálás azért fontos, mert pontos, szívszorító képet ad a dél-erdélyi szórványmagysárság helyzetéről. Ugyanakkor ez a könyv legszemélyesebb fejezete is, mely megpróbálja azt is feltérképezni, mi lett az osztállyal az 1962-es érettségi és az azt követő szétszórátás után.

Megrendítő sorokat olvashatunk arról, ahogy az ötvenéves találkozó apropóján megpróbál összerázódni a csapat. A fejezet értékét emeli egy megható levelezés Ferenczes és Németországba szakadt osztálytársa, Oláh Juliánna (vagyis a levelekben már Frau Johrend) között. Az olvasónak először az a gyanúja, ezúttal (is) fiktív levelekről van szó, de néhány részlet arról győz meg, valós levélváltások ezek, amelyek amellet, hogy feltérképezik az emigráns nyugati magysárság létállapotát, személyességükkel, őszinteségükkel fogják meg az olvasót. Ez a levélbetét, akárcsak Gál János honvédhuszár feljegyzései, regény a regényben, teljes értékű szöveg önmagában is. Mivel Juci férje szász, így a levélváltások során az erdélyi szásztság és magysárság ellentmondásoktól sem mentes kapcsolata is felvillan. „Nem tudjuk megbocsájtani, hogy itt hagytak magunkra a nagyromán slamasztikában”, írja Ferenczes egyik levélben, Juci válaszából azonban az is kiderül, hogy a kitelepedett szászoknak csalódottan kellett tudomásul venniük, hogy őket Németországban „nem akarták elismerni igazi németeknek”.

Ferenczes azt fájlalja leginkább, hogy a szászok exodusával „odalett a három kicsi nép békés, szorgalmas, konok, csodákkal áldott együttéléséről álmodozó tündérkertti Erdély, a Keleti-Svájc illúziója”.

*

Külön-külön minden fejezet, minden passzus, minden adat érdekes, vagy megdöbbentő információértéke miatt, vagy esztétikuma, a megfogalmazott hiányok/katarzisosok miatt. Együtt viszont talán kicsit túl tömény. Egy helyütt, ahol az erdélyi magyarság Trianon utáni helyzetéről beszél, szabódik is a szerző, mondván, hogy azért nem mélyül el jobban a témában, mert: „túl sokat kellene írni, talán egy egész történelemkönyvet, ami nem az én kenyerem.” A hívószavas történetmondásnak egyik hátránya a túlbujánzás, a befejezhetetlenség érzete. A könyv viszonylag nagy formátumú és 650 oldal, több mint egy kiló: inkább szótárszerű (nem véletlenül használtam az enciklopédia kifejezést).

A könyv befejezése ismét az álmok és víziók dimenziójába repít, poétikává minősíti a tényeket: a szülőfalu fölötti Várdombon régészeti ásatások alkalmával toronnyal megerősített kaput találtak, mellette „három megegetett ember – egy felnőtt és két gyerek – földi maradványait.” (...) „Mintha én lettem volna az a felnőtt. Együtt kicsi lányommal és kicsi fiammal, akiknek bölcsőjénél olyan szép-keservesen énekelt Ady Endre.” Ebben a komplex, dimenziókat és jelképeket egymásra vetítő záróképben összefonódik múlt, jelen és jövő, elmúlás és megújulás. Mindezeket kapcsolja egybe Ferenczes István nagyszabású könyve (a szerkesztő Lovétei Lázár László szóhasználatával: emlékműve), egyéni, családi, kisközösségi szinten, székely szemszögből vizsgálva a többnemzetiségű Romániában az (együtt)élés esélyeit. Páratlan olvasmány, gyengeségeivel együtt.

OLVASÓLÁMPA

AZ ETRUSZK MOSOLYTÓL A HALÁL BENSŐSÉGES KÖZELSÉGÉIG

Diákkoromban, amikor elkezdtem verseket írni, a dolgok természetes rendje szerint annak a szövegei hatottak rám a leginkább, akit a legtöbbet lapoztam: Pilinszky János versei. Kopár, lecsupaszított, költőietlen költői nyelvének hatását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy egy idő után az alkotóvá válás folyamatában, a saját hang kialakításában-megtalálásában Pilinszky kezdett akadály lenni. Tudatosan távol kellett (volna) tartanom magam tőle. Ez a (*volna*) a kísérlet részleges sikerére utal. Tudatosság ide, elhatározás oda: a teljes *szakításra* sohasem került sor, hiszen jószerével akkor is velem volt, amikor úgy gondoltam, hogy nem. Mint a Bibliát: szövegenként, elmélkedve olvastam. És nem csak a verseit. Például a Jelenits István szerkesztésében megjelent *A mélypont ünnepélye* című kétkötetes munkáját (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984) évekgig. Aki ismeri Pilinszkyt, nem csodálkozik azon, hogy miért főként nagybőjtben, húsvét táján. Aztán újabb évek következtek, és maradtak *csak* a versek mindaddig, míg egyik kedves volt tanítványomtól ajándékba nem kaptam a *Pilinszky János összegyűjtött levelei*¹ című kötetet az egykori Pilinszkyről szóló magyarórák emlékére.

A levelek, gondoltam eleinte, *könnyű* félirodalmi olvasmányok lesznek, háttérinformációk, filológiai adalékok egy ember, egy életmű jobb megértéséhez. Ahogy azonban elkezdtem böngészni-izlelgetni a közel nyolcszáz dokumentumot tartalmazó gyűjteményt a hozzájuk tartozó jegyzetekkel együtt, hasonlóképpen jártam, mint a Bibliával és a korábban megismert Pilinszky-szövegekkel. Részint családtagoknak, részint barátoknak és hazai, illetve külföldi pályatársaknak írott levelei ugyanolyan elmélyültek, tömörek, a 20. századi misztikus költőnek ugyanazt a létfelfogását, metafizikai tapasztalatát közvetítik, amit a versei, a drámái, az elbeszélései vagy a publicisztikái, bizonyítva, hogy

1 Budapest, 1997, Osiris Kiadó. Szerkesztette, a szöveget gondozta, a jegyzeteket és az utószót írta: Hafner Zoltán.

műfajtól függetlenül mindig ugyanarról beszél, és hogy mennyire egyben van költő és költészet, ember és művészete. Hát nem szabad, nem lehet felszínesen túllenni rajta. Ferenczy Béni halálhírére az özvegynek Ohainból 1967. július 4-én keltezett levelében például így közelíti meg élet és halál összefüggéseit: „A halál számomra csak addig volt maradéktalan realitás, amíg maradéktalanul realitásnak éreztem a világot. Amennyit a világ évről évre veszít súlyából, úgy nőnek fel bennünk a halottak. Első időben a távolság áthidalhatatlan, de később fokról fokra megszűnik, s épp nem úgy, hogy a halottat élőnek hazudjuk, hanem épp ellenkezőleg: az áthidalhatatlan távolság sajátos törvényei szerint válik a halálból sose hitt bensőséges közelség.”

A közel száz éve, 1921-ben született költő leveleiből ugyanakkor az élet minden rezdülésére érzékeny, szenvedő ember lelke érződik ki, aki otthonától távol is mindenkit számon tart („Párizs fárasztó; azt hiszem, meg is húzott egy kicsit! Péterke sorainak nagyon örültem; Áronkám, írj máskor is. Bébike aláírása gyönyörűre sikerült.” – Kovács Barnabásnének [Párizs, 1970.] VI. 30.), és fontos számára, hogy megossza szeretteivel életének minden apró részletét, miközben a levélíróban mint fegyelmezett alkotóban minduntalan tudatosul, hogy meddig tartanak a nyelv határai: „Édeseim, most valóban mindent megírtam, amit tényszerűen közölhetek. A többit, ami a dolgok lombja-levele: majd elmesélem.” (Kovács Barnabásnének [Párizs, 1970. augusztus 20.]

Egy roppant művelt, a műveltséganyagot sajátta tevő költő tájékozottsága olvastatja a szövegeket, akinek a szemléletében nem az élet az irodalom, a művészet, hanem fordítva: az irodalom, a művészet az élet(e), és csak annak van létjogosultsága, aminek metafizikai *kiterjedése* van. Álljon itt erre vonatkozóan egy részlet Kovács Péternek címzett leveléből, amelyet Rómából írt 1948. január 16-án: „Az etruszok városa nem messze feküdt (50 km) Rómától, Cerveterinek hívták. Két része volt: az élők és halottak városa. A halottaké volt a nagyobb és a föld alá épült, mint holmi modern bunkersor. A holtakat kőágyra fektették, s itt porladtak el. Későbbi korban kőkoporsókba helyezték a halottakat, s a szobrát tették fölibe, arcukon ott a jellegzetes »etruszk mosoly«. Tegnap egész nap a holtak városában voltam.” A misztikus

költő számára ez a mosoly nem csak látvány, elsősorban nem látvány, hanem a hitből fakadó meggyőződéssel összhangban jel arról/abból a számára igazibb világról, világból, ami felé földi halandóként tart, amire áhítozik, és ami megérteti vele, hogy a szenvedésnek határozott célja van, mert a földi a formán túliban nyeri el végső értelmét. Ebben a megközelítésben Pilinszkynél az irodalom nem pusztán irodalom, hanem a megszentelődés, sőt a megváltódás esélyét, lehetőségét jelenti. Ennek szép példája a Pilinszky Jánosnénak Rómában 1948. január 8. körül írt levél egyik részlete, amelyben a *Piéta* című versét magyarázza: „Mária ölében fekszik Jézus. Az eleven idegrendszer, az eleven érzékek nem tudnak mit kezdeni a halottal, s keserűen a gyászoló ellen fordulnak, mivel életre születtek, és csakis az étellel szemben bizonyulnak engedelmes szolgálóknak. Az anyának minden érzéket meg kell ölnie magában, a pusztá, dermedt gyászba kell kövülnie, hogy méltó társa lehessen az ölében fekvő halottnak. (...) az anya áldozata a megtagadott életerőt mintegy átmenti a fiúba, s egy ilyen feneketlen szeretet kell ahhoz, hogy a fiú dicsőségesen életre keljen.”

Szólhat-e másról a legmagasabb fokú művészet, irodalom, mint a szeretet parancsáról? – kérdezi Pilinszky. Amennyiben igaz az, hogy nála az irodalom több mint irodalom, akkor a kérdés sem csupán szónoki. (*Borsodi L. László*)

LÖKDÖSNEK PIROS DELFINEK FEHÉR LEPEDŐN

Ha van igazi sztárköltő a mai magyar irodalomban, akkor – talán nem vetem túlságosan el a sulykot – ő az. Előző verseskötetét, az öt éve megjelent *Polaroidokat* egyik hónapról a másikra tízezer példányban kapkodták el. A szerzőjük már akkor ismert és elismert slammer, aki már az internet, a Facebook világába született és abban felnőtt generáció egyik jeles tagja. A *Dalok a magasföldszintről* című első kötete 2010-ben jelent meg, harmadik verseskötete, a *Rókák esküvője*² pedig tavaly. Nem egészen tíz év alatt tehát, pontosabban nyolc év alatt három verseskötet és egy szédületesen felfelé ívelő pályát. Friss kötetével idén ott volt mindenféle könyves listákon, nem érdemtelenül.

2 Simon Márton: *Rókák esküvője*. Jelenkor. 2018.

Idén lesz harmincöt éves. Igazából második kötetével, a *Polaroidokkal* és a slam poetryvel futott be. Kemény István és Parti Nagy Lajos verseivel megismerkedve érte az első nagy kortárs versélmény, ahogy egy interjúban elmeséli, amelynek hatására teljesen megváltozott a mai költészetéről való felfogása. Számomra nagyon rokonszenves az is nála, hogy azt nyilatkozza egy másik helyen, hogy az írás az élete leglényegibb része. Nem az egyik csupán, hanem a leglényegibb. Ezt az újabb kötetét pedig szinte egy hangulatból, mindössze három hónap alatt írta egy lengyelországi ösztöndíj ideje alatt. Mondhatunk bármit, hogy a slammal és azon keresztül a verseivel egy olyan népes fiatal réteget is elér, amelyik nem adatik meg az idősebb költőgenerációk tagjainak, mert sikere, közönségsikere nem csupán ennek, hanem a jó verseknek, a jó költészetnek tudható be leginkább. Bizonyosság rá ez utóbbi könyve is, ez a csak kicsivel több, mint száz oldalnyi vers.

Simon Márton a Telep és az Előszézon nevű nemzedékekkel indult, a *Polaroidok* haikuszerű töredékköltészete instaidézetek, tetoválások formájában is hódított a fiatalok körében, jelezve mintegy, hogy ez a költészet valahol kitapintotta ennek a generációnak a pulzusát. Ezek a töredékek nemcsak, hogy szétszedik a költészetet, de egy kötetben belül mintegy újra össze is rakják azt, valamiféle új konstrukciót, kötetbeli új struktúrát alakítva ki, kínálva fel lehetséges költészetkonceptióként. Formanyelvi-poétikai kísérlet ez, játék a szavakkal, a lehetőségekkel, újításpróba, megreformálás-szándék. Közönségsiker volt a javából, ebben a töredékességben ez a közönség, ez a generáció magára talált, illetve hát: megtalálta, felfedezte önmagát.

A *Rókák esküvője* nem ilyen töredékes szerkezetű, sokkal, de sokkal tágasabb verskompozíciókat tartalmaz, hosszúsoros próza- vagy szabadverseket, akár többoldalas, lassan hömpölygő verskompozíciókat is. Verseiben az egy-két évtizeddel ezelőtt divatos montázstechnikát alkalmazza, ezt a Domonkost, Tolnait, Kormos Istvánt, Borbély Szilárdot és másokat megidéző asszociatív szerkezetű, montázsoló versbeszédet, egyébként kitűnően (!), a tömbszerű szakaszok egymásutániségében vetítve egymásra a különböző területeket úgy, ahogy a szerzőjük is nyilatkozta valahol: az „össze nem illő dolgok harmóniáját” kutatva. Asszociatív-szimultaneista technikájú, élőbeszédszerű versek

a Simon-költemények, a versvégeken sokszor megemelt, a hétköznapi-tól elemelt befejezéssel. Szerelem, hiány, magány, sírás stb. olyan témák egytől egyig, amelyek eléggé ingoványos területek felé vezethetnék a tollat, és ember, költő legyen a talpán, aki jó eséllyel ki tudja kerülni – főleg ezekről szólva, főleg ezeket tematizálva – a giccsesben való édeskés dagonyázást. Pár érzelmesebb passzustól, kivételtől eltekintve Simonnak sikerül. A kötet harminchat verséből – nagyon szigorúan mérve is – vagy hét-nyolc kitűnő darab, nagyszerű vers található, ahogy végiglapozok most újra a könyvön, és megszámlolom az olvasáskor plusz jellel bejelölteket. És passzusok, és versszakok, és verssorok másutt is. És ez nagyon-nagyon jó arány. Szerintem. (*Fekete Vince*)

RENDELTETÉSSZERŰEN HASZNÁLJUK-E AZ IRODALMAT?

1. Vajon mi lehet a magyarázata annak, hogy időről időre nagyon határozott igény mutatkozik az írói esszékre? Nekem ugyan Kosztolányi *Lenni vagy nem lenni*je volt és marad a kedvencem ebben a műfajban, de nem tudom nem észrevenni, hogy az utóbbi években milyen sok írói „elmélkedés” jelent meg, és vált is népszerűvé az olvasók körében – gondoljunk például Térey *Teremtés vagy sem* című kötetére, vagy éppen Kemény István *Lúdbőrjére*. Most meg itt van Háy János *Kik vagytok ti?*-je, illetve Markó Béla *A költészet rendeltetészerű használatáról* című kötete.³ Lehet, hogy tévedek, de bizonyára irodalomoktatásunk is tehet róla, hogy néha még a bölcsészek is élvezettel, egyfajta lazításként, „étrend-kiegészítőként” írói esszéket olvasgatnak...

2. Cs. Szabó László *Hazajáró lélek* című könyvében olvasom, hogy magyartanáruk annak idején nem megtanította nekik az irodalmat, hanem megfertőzte őket irodalommal. Ezt olvasva nyilván eszembe jutott az a csíkszeredai délután, amikor Láng Gusztávval sétálgatva csupa „fölösleges” (irodalmi) témáról diskuráltunk, például arról, hogy mennyire zseniális tud lenni a magyar katonai nyelv, mondjuk, egy ilyen képzavaros mondatban, hogy „A vezérkar kebelében fejetlenség kapott lábra”; vagy arról, hogy Ady *A ló kérdez* című versében a ló öt

3 Csíkszereda, 2019, Bookart Kiadó.

(értsd: Láng Gusztávot) Akhilleusz lovaira emlékezteti az *Íliász*ból: „Erre a járom alól így szólt neki gyors paripája, / Xanthosz, a földnek eresztve fejét, hogy hosszú sörénye / mind kibomolva a járom mellett ért le a földig / – mert szőlővá tette fehérkaru Héra, az úrnő -: / »Tudd meg, erős Akhilleusz, megmentünk még ma a harcból: / csakhogy a veszted napja közel van, s nem mi okozzuk«”... Meggyőződésem, hogy 14 éves korig csak „sétálgatni” kellene az irodalomban; nem lenne szabad minősítgetni például se „szekundával”, se „Foarte bine”-vel a diákok irodalmi ismereteit (akárcsak a finneknél), hanem csak olvasni, olvasni és olvasni, illetve beszélgetni az olvasottakról: irodalmi hősökről, nyelvről, az írók biográfiájáról stb. – tehát tényleg *megfertőzni* a diákokat irodalommal, vagy ha úgy tetszik: rendeltetésszerűen használni az irodalmat. (14 éves kor után meg nyugodtan szakosodhatnak a „bölcészek”: tanulhatnak irodalomelméletet, használhatnak majd nyakatekert terminológiát az irodalomról való beszédben, de a lényeg mégiscsak az lenne, hogy ne utáltassuk meg az irodalmat pengeagyú, gyermekkorban mindenre kíváncsi emberkéekkel – aztán meg keserűnk, hogy elfogytak az olvasók...)

3. No de mikor használjuk rendeltetésszerűen az irodalmat? Ahogy Markó mondja: „sok mai esztéta elképzelése szerint is éppen akkor olvassuk rendeltetése szerint a szépirodalmi szöveget, ha képesek vagyunk elgyönyörködni vagy elszörnyedni az író rendhagyó nyelvhasználatának következményein, ahogy egy-egy szó alól is, akár a váratlanul felemelt napsütötte kövek alól, szertefutnak a bogarak” (210.). Igen ám, csakhogy az irodalom nem csupán a szavakkal való bíbelődés terepe, hanem másra is jó: például történelmet lehet tanulni Arany Jánostól; reménykedni lehet, hogy irodalom által jobbá tehető a világ, vagy hogy általa „jobban meg fogjuk érteni mai meghasonlott közös énünket” (208.) stb., stb. Aztán itt van – mindennek a tetejében – a magyar irodalom kulcsproblémája, hogy tudniillik „kell-e értelmezni a műértéshez a biográfiát?” (152.) Markó válasza a lehető legtömörebb: „Azt gondolom, hogy kell”. És egyáltalán nem véletlen, hogy épp Szilágyi Domokos besúgó múltja kapcsán kerül terítékre ez a kérdés. Ahogy Markó mondja: „Egy bajom volt ezzel a költészettel [vagyis Szisz költészetével]: mitől van a folyamatos szenvedés?” (154.) Nos, miután

fény derült a költő besúgó múltjára, jóval tisztább a kép: „veszítettünk egy kultikus személyiséget, de az eddigi olvasatához képest nyertünk egy jóval hitelesebb költészetet” (uo.). A magam részéről csak egyetérteni tudok ezzel a „diagnózissal”.

4. Csupa *ilyen* diagnózist olvashatni a kötetben: Markó Béla nem forgat föl fenekestül kanonizált életműveket (érezhetően nem is ez a célja), egyszerűen csak kiegészít, finomhangol, máshová teszi a hangsúlyokat, érzékenyít, tehát: *rendeltetésszerűen használja a költészetet*.

5. És van két kedvencem is a 29 darab, hosszabb-rövidebb írást egyberostáló mini-(magyar)-költészettörténetben: a *Reformszonett* című hosszabb tanulmány (26–38.), illetve az *Útban a haiku felé* alcímű esszé (187–192.). Afféle „szerelmi vallomások” ezek az írások; mintha műhelynaplókát olvasnánk, itt már a szonett- vagy haiku-költő Markó Béla is megszólal. Íme, egy rövid részlet a haikuról: „A haiku nem epigramma és nem is aforizma. Aki ezekkel összetéveszti, az nyilván írhat szép, szellemes szöveget, de összecukott markában meghal a haiku lepkéje, ugyanis a haiku-költőnek nem kell foglyul ejtenie a lepkét, hanem egygyé kell olvadnia a természettel, hogy mozdulatlan kezére szálljon, mint egy rózsabokorra. Az epigramma vagy aforizma a zárt, kemény európai igazság, míg a haiku a kertünket elárasztó esőcsepp, a háztetőre iszonyú súllyal ránehezülő hópehely világa. A szabadságé tulajdonképpen.” (*Lövétei Lázár László*)

A FODOR SÁNDOR-MONOGRÁFIÁRÓL⁴

Talán mindnyájan ismerjük az érzést, ha máshonnan nem, hát egészen fiatal korunkból, milyen az, amikor egy író-olvasó találkozik alkalmával először látunk egy író, akinek olvastuk ugyan már egy, két vagy több művét, de akit addig még nem láttunk, nem tudtuk, hogyan néz ki. Ilyenkor gyakran meglepődik a jelenlévő, valahogy nem úgy képzelte a szerzőt, ahogy kinéz.

Némiképp hasonló érzést kelthet egy monográfia elolvasása is. Fodor Sándor mindenképpen az ismertebb romániai magyar írók közé tartozik, életműve sok és sokféle műfajban megírt könyvet tartalmaz.

4 Sántha Attila: *Fodor úr, a boldog óriás*. Fodor Sándor-monográfia. Az életmű-bibliográfiát összeállította Kuszálík Péter. Kézdivásárhely, 2018, Zelegor Kiadó.

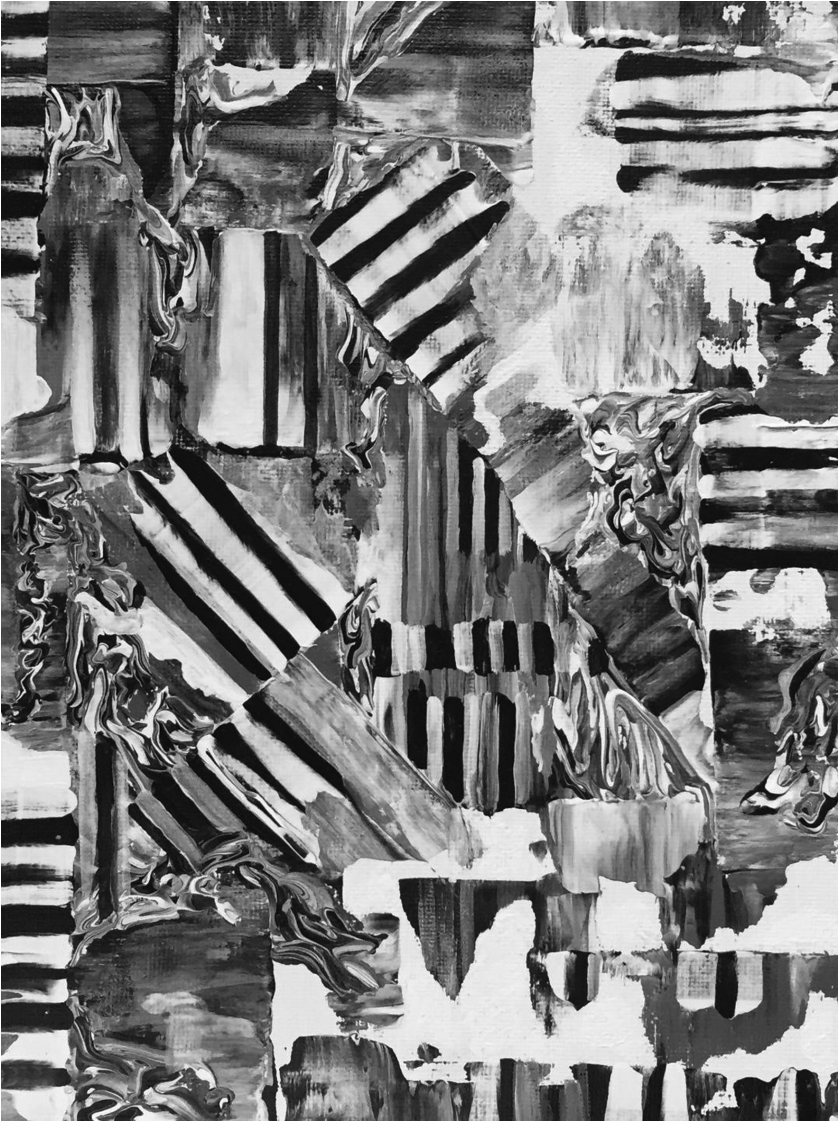
De egyrészt nem valószínű, hogy minden olvasó minden könyvét elolvasta, így a róla írt monográfia sokak számára tartalmazhat új dolgokat. Már csak a monográfia szó jelentését véve is alapul, ami egy bizonyos tematikát – ez esetben egy író életművét – minden szempontból, kimerítően feldolgozó nagyobb szakmunkát jelent. Másrészt meg azért, mert – mint minden írás – a monográfia is magán hordozza szerzőjének látás- és megközelítésmódját, ami szintén szolgálhat meglepetésekkel az olvasónak.

Úgy gondolom, szerencsés döntés volt, hogy a Fodor Sándorról szóló monográfiát Sántha Attila írta meg. Azért is, mert Attila személyesen, közelebbről is ismerte Fodor Sándort, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának alapítása utáni időkben néhány évig együtt dolgoztak, közösen igyekeztek megoldani a kezdeti nehézségekből adódó problémákat. (Mint tudjuk, Fodor Sándor alapító elnöke volt, később pedig haláláig tiszteletbeli elnöke maradt ennek a romániai magyar írószervezetnek.) De azért is szerencsés választás volt, mert így a szakmai alaposág mellett egy olvasmányos mű született, melyet bárki élvezettel olvashat, akár közönségsikerre is számot tarthat. (Nagyon nem mindegy ez, ismerünk olyan neves íróról szóló, szakmai metanyelven megírt monográfiát, melyet saját bevallása szerint az illető író is csak az első pár oldalig olvasott el, aztán félredobta, mint emészthetetlen, unalmas művet.)

A Sántha Attila által megírt, összeállított munka nem ilyen. Valószínűleg Fodor Sándor is egyszuszra olvasná el. Ebbe, úgy gondolom, az is közrejátszik, hogy egy költő írta meg. Hiszen ahhoz, hogy egy értő, az életmű igazán fontos részeit megragadó és azt közérthetően, s ha mondható így, izgalmasan tálaló mű jöjjön létre, nem elég az alapos gyűjtőmunka és rendszerezés, a szakmai felkészültség, hanem még jókora empátiára is szükség van. Egy regény, novella vagy akár mese is valamiképpen reflexió a valóságra. Az ezekről írott irodalomkritika vagy monográfia így nevezhető reflexiónak a reflexióra. Hogy mindez ne legyen öncélú mutatvány, brillírozás egy szűk szakmai réteg felé, ezért jó, ha olyan szerző írja meg, akinek fontos szempont a közérthetőség és olvasmányosság (is).

A négyszáznegyvenhárom oldalas mű széles és mély betekintést nyújt Fodor Sándor életébe és életművébe, számos összefüggést megvilágítva, hogyan függ össze e kettő. Az író felmenőinek számbavételekor néhány téves adat is kijavításra került. Külön fejezetek és alfejezetek térnek ki a novellista és a regényíró Fodor Sándorra, valamint a gyermekirodalomban is maradandót alkotó szerzőre (Gondoljunk csak a Csipike-ciklusra vagy a Fülöpke-történetekre.) Az önéletrajzi jellegű írásairól szóló fejezet fontos része a monográfiának, Fodor úr jó pár könyvének ez a témája, számos műben igyekszik részrehajlás nélkül számot adni életéről. Fordítóként szintén jelentős életművet tudhatott maga mögött, ez sem maradt ki a könyvből. De szó esik az Erdélyi Magyar Írók Ligája élén eltöltött időkről, meg a vallásosságáról is, ami élete derekától igen fontos volt számára. A könyvben gyakran megszóllal maga Fodor úr is régebbi vagy nem is olyan régi beszélgetésekből, interjúkból válogatott részletek formájában. Számos pályatárs és kritikus méltatásából is idéz Sántha Attila a megfelelő helyeken, érdekes figyelni arra, hogy az idők során ki mit tartott lényegesnek az író különböző műveiben. Mint minden életműben a kiemelkedő csúcspontok között előfordulnak hullám völgyek is – ezekhez értő, de soha nem sértő módon közelít a szerző.

Végezetül, de nem utolsósorban szólni kell még valamiről. A monográfia igen részletes, sok szempontot figyelembe vevő bibliográfiájának összeállítása Kuszálík Péter szakavatott munkáját dicséri. Ritkán esik szó egy-egy könyv kapcsán erről, talán mert a bibliográfus aprólékos munkáját a közvélekedés elég unalmasnak tartja. Meg hát az eredmény többnyire csak szakembereket érdekel. Ezúttal más a helyzet. A könyv igen jelentős részét a bibliográfia teszi ki. Kuszálík Péter érdekes, olvasmányos felvezetőt írt a bibliográfiaírás rejtelméről, ami néha hasonlatos egy detektív nyomozásához. Konkrét példákat is említ a Fodor-életművel kapcsolatban, milyen buktatói, nehézségei voltak egy-egy Fodor-írás első közlésének kiderítésekor vagy a róla szóló kritikák pontos behatárolásánál. Olvasva ezekről, úgy vélem, ezután nagyobb megbecsüléssel fogunk közeledni a bibliográfusok munkáihoz. *(Molnár Vilmos)*

= + (akril, vászon, 18 x 24 cm, 2017)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balácsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva

Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénassy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos

- Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárádköszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárád
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Diénes Gábor – Nagybánya
Dimény Attila – Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
Dobos Sándor – Nagyvárád
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes István – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonalitz
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor – Marosvásárhely
Gazda Árpád – Magyarfenes
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda

- Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalva
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kószei Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda

- Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Liker Henrietta – Székelykeresztúr
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lövéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Márk Dezső – Csíkszereda
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester János – Marosvásárhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntek Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piro György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd

- Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Söbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkcicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca

Vén Ferenc – Kézdivásárhely
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda

Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu

- Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászón
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csikszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csikszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsis-
 zentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon –
 Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székely-
 udvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót

Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentés
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés

Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy

- Dr. Jánosi Ildikó Kinga - Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
Kántor József - Baja
Kádár Tibor - Veszprém
Karap Ágnes - Budapest
Dr. Kata Mihály - Szeged
Keppel Gyula - Budapest
Király István - Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András - Pócsmegyer
Kiss Anna - Budapest
Kiss Bálint - Budapest
Kiss Éva - Budapest
Dr. Kiss Ferenc - Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint - Szolnok
Kisslaki László - Kéthely
Kósa Lajos - Debrecen
Kovács Árpád - Ugod
Dr. Kovács Klára - Császáz
Kökényessy Szilárd - Budapest
Kőfalvi Magdolna - Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
Kulcsár Júlia - Budapest
Dr. Kussinszky Péter - Budapest
Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
László János - Debrecen
Lezsák Sándor - Budapest
Lezsák Tibor - Budapest
Dr. Lukács Csaba - Fonyód
Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
Maczkó Gergő - Pogány
Makai Judit - Budapest
Márkus Béla - Debrecen
Máriás József - Nyíregyháza
Márton Lajos - Érd
Dr. Medgyessy István - Debrecen
Mészáros János - Gödöllő
Miklós András - Keszthely
Dr. Molnár Jenő - Budapest
Molnár Sándor - Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér - Budapest
- Dr. Nám Lóránt - Szombathely
Németh Zsolt - Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
Dr. Oszoly Tamás - Budapest
Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea - Eger
Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
Papp Péter - Budapest
Pataki Gábor Zsolt - Budapest
Paulovics Tamás - Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos - Bakonyszücs
Péter László - Szeged
Polóny Levente - Budapest
Pomogáts Béla - Budapest
Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza - Balatonfüred
Dr. Sándor Pál - Simontornya
Serdült Benke Éva - Paks
Silay Ferenc - Szeged
Simai László - Veszprém
Sokoray László - Pápa
Dr. Szabó Béla - Göd
Szakolczay Lajos - Budapest
Szarka Gábor - Pomáz
Szarvas László - Tura
Szathmári István - Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
Székely László - Budapest
Szeles András - Encs
Szepessy Béla - Nyíregyháza
Szigeti Lajos - Budapest
Dr. Tekes Kornélia - Budapest
Térey János - Budapest
Tiffán Zsolt - Villány
Tomán Sándor - Szegvár
Tóth Erzsébet - Budapest

Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tök János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Páterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Máttyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Nagy Pál – Montrouge
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schults Orsolya – Rostock
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej
73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

DIÁK ÚR, KÉREM!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Félre, könyvek, doktrinák,
hív az édes dáridó!
Kivirult az ifjuság,
szűzi csokrát szedni jó,
vénhez illik a komolyság,
neki már csak az való!”*

(Középkori diákdal)

*„És most beszél. Valamit beszél. A második mondat-
nál arra számít, hogy félbeszakítják – lopva néz a tanár
felé. De az mozdulatlan arccal néz, se azt nem mondja,
hogyan jó, se azt, hogy rossz. Nem szól.”*

(Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem)

Tanár, diák, iskola, diákélet, sulis évek – mit jelentenek Nekem? Tanár úr, kérem!, vagy: Diák úr, kérem! Mit ad, mit adott nekem az iskola, mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve továbbadom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, az iskola-diák, a tanár-diák kapcsolatok; szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Szabad vagyok-e, szárnyalhatok-e az iskolában? Vagy kötöttség, kötelesség csupán? Hogyan lehetek önmagam a suliban? Miben segít az iskola nekem? Miben akadályoz? Miben stimulál, miben serkent?

Létezik-e vajon kultúra iskola, tanulás nélkül? Miért fontosak a jó tanárok? A példaképek? Szükség van-e rájuk? Fontosak-e vajon ma? Mivel tarisználnak fel egy életre minket az iskolában? Feltarisználnak-e? Tanár-diák kapcsolat, diák-diák (avagy a diáktársakkal, barátnőikkel, barátokkal való) viszony, mit kezdünk, kezdetünk felgyorsult világunkban a valamikori tanár-diák-iskola örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – újból és újból „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) az iskola, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó, csak legyünk túl rajta probléma stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a Székelyföld folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: DIÁK ÚR, KÉREM! Beküldési határidő: 2019. október 31.

A PÁLYÁZAT DÍJAI:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2019 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a Székelyföld folyóirat fenntartja.